

UNIVERSITY OF LAPLAND
LAPIN YLIOPISTO

Sananvapauden oikeudelliset rajat erityisesti uskontoja koskevissa kysymyksissä

Lapin yliopisto
Oikeustieteiden tiedekunta
Maisteritutkielma
Rikosoikeus
Mert Sinan Yasar
Syksy 2020

Lapin yliopisto, oikeustieteiden tiedekunta

Työn nimi: Sananvapauden oikeudelliset rajat erityisesti uskontoja koskevissa kysymyksissä

Tekijä: Mert Sinan Yasar

Opetuskokonaisuus ja oppiaine: Oikeustiede, rikosoikeus

Työn laji: Tutkielma_X_ Lisensiaatintyö__

Sivumäärä: XIV + 71

Vuosi: 2020

Tiivistelmä

Euroopan ministerikomitean mukaan vihapuhetta ovat kaikki ilmaisumuodot, jotka levittävät, lietsovat, edistävät tai oikeuttavat etnistä vihaa, ulkomaalaisvastaisuutta, antisemitismiä tai muuta vihaa, joka pohjaa suvaitsemattomuuteen.

Tutkielma pyrkii lähestymään uskonnollista vihapuhetta eri näkökulmista. Tutkielmassa kartoitetaan perus- ja ihmisoikeuksien kasvanutta merkitystä sekä tarkastellaan, miten sananvapauden ja vihapuheen välinen jännite on ratkaistu lainsäädännössä, oikeuskirjallisuudessa ja oikeuskäytännössä. Varsinkin Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisuilla on ollut suuri vaikutus uskonrauhan rikkomispykälän tulkinnassa ja kotimaisen oikeuskäytännön muodostumisessa. EIT:n mukaan uskonnollisia tunteita loukkaava vihapuhe kuuluu laajan harkintamarginaalin alueelle, jossa jäsenvaltioilla on enemmän liikkumavaraa. Tämä perustuu siihen, että joissain tapauksissa kansalaisia lähellä olevat kansalliset tuomioistuimet ovat paremmassa asemassa tekemään päätöksiä kuin ylikansalliset toimijat, esimerkiksi tapauksissa, jotka koskevat jäsenvaltion kansalaisten arvoja.

Ydinajatukseltaan sananvapautta pidetään poliittisena perusoikeutena. EIT:n mukaan maahanmuuttopolitiikassa näkemykset on kuitenkin esitettävä puolustamatta rasistista syrjintää ja käyttämättä vihamielisiä ja halventavia ilmaisuja.

Rikoslain 17 luvun 10 §:ssä suojelukohteiksi katsotaan kansalaisten uskonnolliset vakaumukset ja tunteet sekä uskonrauha yhteiskunnassa.

Avainsanat: Uskonrauhan rikkominen, sananvapaus, perusoikeudet, rikosoikeus, Euroopan ihmisoikeussopimus, vihapuhe, kriminalisointiperiaatteet, perusoikeuksien rajoittaminen

Sisällysluettelo

TIIVISTELMÄ	II
LÄHTEET	IV
LYHENTEET	XIV
1 JOHDANTO	- 1 -
1.1 TUTKIMUKSEN TAUSTA JA TAVOITE	- 1 -
1.2 TUTKIMUSMETODI JA -AINEISTO	- 3 -
2 VIHAPUHE	- 4 -
2.1 VIHAPUHEEN MÄÄRITELMÄ	- 4 -
2.2 LAINKONKURRENSSI VIHAPUHEESSA	- 6 -
3 USKONTORIKOSTEN SÄÄNTELYSTÄ SUOMESSA	- 8 -
3.1 JUMALANPILKKAPYKÄLÄN TAUSTAA	- 8 -
3.2 USKONRAUHAN RIKKOMINEN	- 9 -
3.2.1 KKO 2012:58 tapaus	- 13 -
3.2.2 Muut tuomioistuinratkaisut	- 16 -
3.3 SÄÄNNÖKSEN SUOJELUKOhteET	- 25 -
4 USKONNON- JA SANANVAPAAUS PERUS- JA IHMISOIKEUTENA	- 28 -
4.1 USKONNONVAPAAUS	- 28 -
4.2 SANANVAPAAUS	- 30 -
4.3 LAKI SANANVAPAUDEN KÄYTTÄMISESTÄ JOUKKOVIESTINNÄSSÄ	- 34 -
4.4 EUROOPAN PARLAMENTIN PÄÄTÖSLAUSELMA	- 40 -
4.5 RAJOITUSPERUSTEET EIT:N NÄKÖKULMASTA	- 41 -
4.5.1 Sananvapauden rajoitus EIT:n oikeuskäytännössä	- 42 -
4.5.2 Valtion harkintamarginaalioppi ja konsensusperiaate	- 47 -
4.6 PERUSOIKEUKSIEN YLEISET RAJOITUSEDellyTYKSET	- 47 -
4.6.1 Lailla säätämisen vaatimus	- 49 -
4.6.2 Täsmällisyys ja tarkkarajaisuusvaatimus	- 50 -
4.6.3 Rajoitusten hyväksyttävyyysvaatimus	- 53 -
4.6.4 Ydinalueen koskemattomuusvaatimus	- 54 -
4.6.5 Suhteellisuusvaatimus	- 55 -
4.6.6 Oikeusturvavaatimus	- 56 -
4.6.7 Ihmisoikeuksien noudattamisen vaatimus	- 57 -
5 KRIMINAALIPOLITIIKKA JA KRIMINALISOINTIPERIAATTEET	- 58 -
5.1.1 Oikeushyvien suojelun periaate	- 59 -
5.1.2 Hyöty-haittaperiaate	- 60 -
5.1.3 Ultima ratio -periaate	- 61 -
5.2 KRIMINALISOINNIN PERUSTELUT	- 63 -
6 JOHTOPÄÄTÖKSET	- 66 -

LÄHTEET

Kirjallisuus ja artikkelit

Boucht, Johan – Frände, Dan: Suomen rikosoikeus: Rikosoikeuden yleisten oppien perusteet. PunaMusta Oy 2019 Tampere.

Frände, Dan: Yleinen rikosoikeus. Edita Prima Oy, Helsinki 2005.

Hannula, Ilari – Neuvonen Riku: Internetin keskustelupalstan ylläpitäjän vastuu rasisisesta aineistosta. Lakimies 3/2011.

Heikkonen, Johannes: Yhdenvertaisen uskonnon- ja omantunnonvapauden kipupisteitä Suomessa. Oikeus 4/2012 (41); 554-563

Hidén, Mikael: Perusoikeudet Hallitusmuodon II luvussa, teoksessa Oikeustiede Jurisprudentia I/1971. Suomalaisen lakimiesyhdistyksen vuosikirja. Vammala 1971.

Hirvelä, Päivi – Heikkilä, Satu: Ihmisoikeudet käsikirja EIT:n oikeuskäytäntöön. 2. uudistettu painos. Alma Talent 2017.

Hirvonen, Ari: Mitkä metodit? Opas oikeustieteen metodologiaan. Yleisen oikeustieteen julkaisuja 17 Helsinki 2011.

Hyttinen, Tatu: KKO 2012:58 – Kokiko Jussi Halla-aho oikeusmurhan? Teoksessa Defensor Legis N:o 6 2013.

Illman, Mika: Hets Mot folkgrupp. Suomalaisen Lakimiesyhdistyksen julkaisuja A-sarja N:o 262, Gumemrus Kirjapaino Oy, Jyväskylä 2005.

Illman, Mika: Uudistunut säännös kiihottamisesta kansanryhmää vastaan. Oikeus 2/2012 (41)

Kettunen, Merita: Eurooppalainen kriminaalipolitiikka ja kriminalisointiperiaatteet. Lakimies 3-4/2016.

Lappi-Seppälä, Tapio. Rikosoikeuden yleisiä oppeja koskeva uudistus I. Lakimies 5/2003.

Lappi-Seppälä, Tapio – Hakamies, Kaarlo, Koskinen, Pekka – Majanen, Martti – Melander, Sakari – Nuotio, Kimmo – Nuutila, Ari-Matti – Ojala, Timo – Rautio, Ilkka: Rikosoikeus. Päivittyvä julkaisu: Sanoma Pro 2004- Talentum Media Alma Talent Alma Talent Helsinki.

Mantila, Anu: Saako myös tämän sanoa? Milloin puhe muuttuu rangaistavaksi vihapuheeksi? Oikeus 2/2020 (49).

Matikkala, Jussi: Onko ilmaisurikoksia koskeva lainsäädäntömme kohdallaan? Edilex 2014.

Melander, Sakari: Kriminalisointiperiaatteet ja perusoikeuksien rajoitusedellytykset. Lakimies 6/2002.

Melander, Sakari: Kriminalisointiteoria – rangaistavaksi säätämisen oikeudelliset rajoitukset. Suomalainen Lakimiesyhdistyksen julkaisu A-sarja N:o 288, Vammalan Kirjapaino Oy, Vammala 2008.

Neuvonen, Riku: Sananvapauden sääntely Suomessa. CC Lakimiesliiton kustannus 2012 Helsinki.

Neuvonen, Riku: Suomalainen sananvapaus. Oikeus 2012 (41); 4: 597-600.

Neuvonen, Riku (toim.): Vihapuhe Suomessa. Edita Publishing Oy 2015 Porvoo.

Neuvonen, Riku: Viestintä- ja informaatio-oikeuden perusteet. Kauppakamari 2019.

Niiranen, Valtteri – Sotamaa, Petteri: Sananvapauslain käsikirja. Sanoma Pro Oy 2003.

Nordenstreng, Kaarle (toim.): Sananvapaus Suomessa. Tampereen yliopistopaino – Juvens Print 2015 Tampere.

Nuotio, Kimmo: Kulttuurien kohtaaminen rikosoikeudessa. Oikeus 2/2010 (39).

Ojanen, Tuomas – Scheinin, Martin: III YKSITTÄISET PERUSOIKEUDET>7. Uskonnon ja omantunnon vapaus (PL 11§). Teoksessa Pekka Hallberg – Heikki Karapuu – Tuomas Ojanen – Martin Scheinin – Kaarlo Tuori – Veli-Pekka Viljanen: Perusoikeudet. Sanoma Pro verkkoaineisto. Kirjoittaja päivittänyt tekstin vuonna 2010.

Pellonpää, Matti – Gullans, Monica – Pölönen, Pasi – Tapanila, Antti: Euroopan ihmisoikeussopimus. 6. uudistettu painos. Alma Talent 2018 Helsinki.

Rask, Riikka: Vihapuhe Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen oikeuskäytännön valossa. Teoksessa Perus- ja ihmisoikeudet rikosprosessissa. Helsingin hovioikeuden julkaisuja. Helsinki 2012.

Rauta, Jenita. Poliisin tietoon tullut viharikollisuus Suomessa 2018. Poliisiammattikorkeakoulun katsauksia 15/19.

Rauta, Jenita: Poliisin tietoon tullut viharikollisuus Suomessa 2017. Poliisiammattikorkeakoulun raportteja 131.

Rautiainen, Pauli: Moninaisuudessaan yhtenäinen Eurooppa: konsensusperiaate ja valtion harkintamarginaalioppi. Lakimies 6/2011.

Saarela, Anna: Uskonnollisten loukkausten kriminalisointi erityisesti sananvapauden näkökulmasta. Edilex 2011.

Siltala, Raimo: Perusoikeusjärjestelmän sisäisestä logiikasta. Lakimies 4/2001 s. 735–744.

Tapani, Jussi: Kriminaalipolitiikka ja rikoslainoppi – politiikan ja oikeuden rajalla. Oikeus 2007 (36);4.

Tapani, Jussi – Tolvanen, Matti – Hyttinen Tatu: Rikosoikeuden yleinen osa - Vastuuoppi. 3. uudistettu painos. Alma Talent Oy 2019.

Tiilikka, Päivi. Sananvapaus ja yksilön suoja: Lehtiartikkelin aiheuttaman kärsimyksen korvaaminen. Alma Talent Oy 2007

Tolvanen, Matti: Rangaistuksella uhkaaminen ja rankaiseminen. Referee-artikkeli. Edilex 2001.

Tulkki, Kaj-Erik: Uskonnonvapauden rikosoikeudellinen suoja. Turun yliopiston oikeustieteellinen tiedekunta, 2008.

Tulkki, Kaj-Erik: Uskonnonvapauden ja sananvapauden keskinäisestä suhteesta rikosoikeuden kannalta arvioiden. Edilex 2010/28.

Valtakunnansyyttäjänviraston työryhmän raportti 21.12.2012 Dnro 17/34/11.

Viljanen, Veli-Pekka. Perusoikeuksien rajoitusedellytykset. Sanoma Pro Oy 2001.

Internet-lähteet

Karhula, Päivikki. Muhammed-pilakuvat ja vuosikymmenen kohu. Tiellä sananvapauteen artikkeli: <https://sananvapauteen.fi/artikkeli/669> [viitattu 5.5.2020]

Savolainen, Jukka. Kansanedustaja Sinikka Hurskaisen ilmaisunvapausraportti ykkösaiheeksi Euroopan neuvostossa. Edilex 29.6.2006
<https://www-edilex-fi.ezproxy.ulapland.fi/uutiset/11484?allWords=ilmaisunvapaus+ja+uskonnollisten+vakaumusten+kunnioittaminen&offset=1&perpage=20&sort=relevance&searchSrc=1&advancedSearchKey=516269> [viitattu 14.7.2020]

Nuotio, Kimmo. Jumalanpilkasta viharikoksiin.

Haaste-lehtiartikkeli 1/2019.

<https://www.haaste.om.fi/fi/index/lehtiarkisto/haaste12009/jumalanpilkastaviharikoksiin.html>
[viitattu 1.4.2020]

Neuvonen, Riku. OTT, viestintäoikeuden dosentti Riko Neuvonen: Sananvapauden rajat ja vihapuheen nykytila. Edilex uutinen 2015

<https://www-edilex-fi.ezproxy.ulapland.fi/uutiset/44433?allWords=vihapuhe&offset=1&perpage=20&sort=relevance&searchSrc=1&advancedSearchKey=641470> [viitattu 3.10.2020]

PS-nuorten kannanotto:

<https://www.ps-nuoret.fi/uutiset/kannanotto-laista-poistettava-pykalat-kiihottamisesta-kansanryhmaa-vastaan-seka-uskonrauhan-rikkomisesta/> [viitattu 1.4.2020]

Uskonnonvapaus.fi lehtiartikkeli: Mitä uskonnonvapaus on?

<https://uskonnonvapaus.fi/artikkelit/mita.html> [viitattu 2.4.2020]

Agricolaverkko Ruotsin valtakunnan vuoden 1734 laki: Pahategon caari 1-14: [viitattu 25.3.2020]

<http://agricolaverkko.fi/vintti/julkaisut/julkaisusarja/kktk/lait/1734/1175916.html>

Ihmisoikeudet taustapaperi sananvapaus:

http://www.ihmisoikeudet.net/wp-content/uploads/2016/01/TAUSTAPAPERI_Osio3_korjattu.pdf

[viitattu 23.5.2020]

ECA Hate Speech Compilation report, Article 19:

https://www.article19.org/wp-content/uploads/2018/03/ECA-hate-speech-compilation-report_March-2018.pdf [viitattu 12.3.2020]

Council of Europe: Freedom of expression and respect for religious beliefs: Striking the right balance:

<https://rm.coe.int/factsheet-on-freedom-of-expression-and-freedom-of-religion-15september/1680748443> [viitattu 10.8.2020]

Ihmisoikeuskeskus. Ihmisoikeudet Euroopan neuvostossa 2016:

https://1586428.168.directo.fi/@Bin/c5d4dae8683e306405b48b8819607ba2/1598264453/application/pdf/4164059/ENn%20ihmisoikeusja%cc%88rjestelma%cc%88_19102016_small.pdf [viitattu

26.8.2020]

European Commission, Eurostat news release 44/2016:

<https://ec.europa.eu/eurostat/documents/2995521/7203832/3-04032016-AP-EN.pdf/>: [viitattu 6.8.2020]

Iltasanomat: Asiantuntija selittää: Tästä syystä isku tehtiin juuri Pariisissa ja tätä ISIS sillä haluaa 14.11.2015:

<https://www.is.fi/kotimaa/art-2000001035394.html> [viitattu 13.5.2020]

Korkein oikeus: lupa-asioiden käsittely:

<https://korkeinoikeus.fi/fi/index/muutoksenhakijalle/lupa-asiankasittely.html#:~:text=Valituslupa%20my%C3%B6nnet%C3%A4%C3%A4n%20alle%2010%20prosentille,on%20valituslupaa%20my%C3%B6nnet%C3%A4ess%C3%A4%20pidetty%20keskeisen%C3%A4> [viitattu 10.3.2020]

Oikeusministeriö: Kriminaalipolitiikka: <https://oikeusministerio.fi/kriminaalipolitiikka>. [Viitattu 10.10.2020]

Vähemmistövaltuutetun kannanotto: Sananvapaudessa kunnioitettava ihmisarvoa. Edilex uutinen 2007:<https://www-edilex-fi.ezproxy.ulapland.fi/uutiset/14762?allWords=ihmisarvo&offset=1&perpage=20&sort=relevance&searchSrc=1&advancedSearchKey=519650> [viitattu 18.10.2020]

Maahanmuuttoviraston tilastot turvapaikkahakemuksista:

<https://tilastot.migri.fi/index.html#decisions/23330/49> [viitattu 25.10.2020]

Karhula, Päivikki: Charlie Hebdo – terrori-isku sananvapauden juurille:

<https://sananvapauteen.fi/artikkeli/2477> [viitattu 31.10.2020]

Töyrylä, Katriina: Ranska yrittää käsittää Samuel Patyn murhaa – miksi opettajan tappaminen sai ranskalaiset sankoin joukoin kadulle?: Yle uutiset 2020

<https://yle.fi/uutiset/3-11603435>

Virkama, Anna. Sananvapauden rajat – Profeetta Muhammed salli itsensä arvostelun, muistuttaa mediatutkija Mohammed el-Nawawy. Ulkopolitiikka artikkeli 2015:

<https://ulkopolitiikka.fi/lehti/1-2015/sananvapauden-rajat/> [viitattu 31.10.2020]

Virallislähteet

HE 309/1993 vp Hallituksen esitys eduskunnalle perustuslakien perusoikeussäännösten muuttamisesta

HE 6/1997 vp Hallituksen esitys eduskunnalle oikeudenkäyttöä, viranomaisia ja yleistä järjestystä vastaan kohdistuvia rikoksia sekä seksuaalirikoksia koskevien säännösten uudistamiseksi

HE 1/1998 vp Hallituksen esitys eduskunnalle uudeksi Suomen Hallitusmuodoksi

HE 80/2000 vp Hallituksen esitys eduskunnalle menettämisseuraamuksia koskevan lainsäädännön uudistamiseksi

HE 44/2002 vp Hallituksen esitys eduskunnalle rikosoikeuden yleisiä oppeja koskevan lainsäädännön uudistamiseksi

HE 54/2002 vp Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi sananvapauden käyttämisestä joukkoviestinnässä ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi

HE 170/2002 vp Hallituksen esitys eduskunnalle uskonnonvapauslaiksi ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi

HE 317/2010 vp Hallituksen esitys eduskunnalle Euroopan neuvoston tietoverkkorikollisuutta koskevan yleissopimuksen lisäpöytäkirjan, joka koskee tietojärjestelmien välityksellä tehtyjen luonteeltaan rassististen ja muukalaisviihamielisten tekojen kriminalisointia, hyväksymisestä ja laiksi sen lainsäädännön alaan kuuluvien määräysten voimaansaattamisesta sekä laeiksi rikoslain ja tietoyhteiskunnan palvelujen tarjoamisesta annetun lain 15 §:n muuttamisesta

PTK 17/1997 vp Eduskunnan lähetekeskustelu koskien hallituksen esitystä 6/1997

PeVL 23/1997 vp Perustuslakivaliokunnan lausunto koskien hallituksen esitystä oikeudenkäyttöä, viranomaisia ja yleistä järjestystä vastaan kohdistuvia rikoksia sekä seksuaalirikoksia koskevien säännösten uudistamiseksi [HE 6/1997 vp]

PeVL 19/1998 vp Perustuslakivaliokunnan lausunto koskien hallituksen esitystä televisio – ja radiotoimintaa koskevaksi lainsäädännöksi [HE 34/1998 vp]

PeVL 40/2002 vp Perustuslakivaliokunnan lausunto koskien hallituksen esitystä ajoneuvolaiksi ja siihen liittyviksi laeiksi [HE 141/2002 vp]

PeVL 48/2002 vp Perustuslakivaliokunnan lausunto koskien hallituksen esitystä terrorismia koskeviksi rikoslain ja pakkokeinolain säännöksiksi [HE 188/2002 vp]

PeVL 26/2004 vp Perustuslakivaliokunnan lausunto koskien hallituksen esitystä laiksi rikoslain 17 luvun, kokoontumislain ja järjestyksenvalvojista annetun lain 8 §:n muuttamisesta [HE 81/2004 vp]

PeVL 52/2010 vp Perustuslakivaliokunnan lausunto koskien hallituksen esitystä kuvaohjelmalainsäädännön uudistamiseksi [HE 190/2010 vp]

PeVM 25/1994 vp Perustuslakivaliokunnan mietintö n:o 25 hallituksen esityksestä perustuslakien perusoikeussäännösten muuttamisesta

PeVM 14/2002 Perustuslakivaliokunnan mietintö koskien hallituksen esitystä laiksi sananvapauden käyttämisestä joukkoviestinnässä ja eräksi siihen liittyviksi laeksi

LaVM 3/1998 vp Hallituksen esitys oikeudenkäyttöä, viranomaisia ja yleistä järjestystä vastaan kohdistuvia rikoksia sekä seksuaalirikoksia koskevien säännösten uudistamiseksi ja hallituksen esitys laiksi rikoslain 1 luvun 11 §:n muuttamisesta

LaVM 39/2010 vp Hallituksen esitys Euroopan neuvoston tietoverkkorikollisuutta koskevan yleissopimuksen lisäpöytäkirjan, joka koskee tietojärjestelmien välityksellä tehtyjen luonteeltaan rasististen ja muukalaisvihamielisten tekojen kriminalisointia, hyväksymisestä ja laiksi sen lainsäädännön alaan kuuluvien määräysten voimaansaattamisesta sekä laeiksi rikoslain ja tietoyhteiskunnan palvelujen tarjoamisesta annetun lain 15 §:n muuttamisesta

LaVL 9/2004 vp Lakialoite laiksi metsälain muuttamisesta

KM 1976:72 Rikosoikeuskomitean mietintö

KM 1992:3 Perusoikeuskomitean mietintö

Valtakunnansyyttäjä dnro R 06/11 syyteharkinnan suorittaminen ns. Muhammad- pilakuvat asiassa

Sisäministeriön julkaisu. Kansallinen väkivaltaisen radikalisoitumisen ja ekstremismin ennalta ehkäisyn toimenpideohjelma 15/2016:

http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/74921/Toimenpideohjelma_final.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Euroopan neuvoston ministerikomitean suositus R (97) 20 koskien vihapuhetta:

https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectID=0900001680505d5b

Euroopan unionin virallinen lehti. Euroopan parlamentin päätöslauselma ilmaisunvapaudesta ja uskonnollisten vakaumusten kunnioittamisesta. 16.2.2006:

<https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2006:290E:0399:0401:FI:PDF>

European Commission For Democracy Through Law (Venice Commission), Report 17-18.10.2008, (Euroopan neuvoston Venetsian komission raportti ilmaisunvapauden ja uskonnonvapauden välisestä suhteesta: jumalanpilkan, uskonnollisen loukkauksen ja uskonnollisen vihan yllyttämisen sääntelystä ja syytteeseenpanosta)

[https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD\(2008\)026-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD(2008)026-e)

Euroopan neuvoston puitepäättös 2008/913/YOS rasismien ja muukalaisvihan tiettyjen muotojen ja ilmaisujen torjumisesta rikosoikeudellisin keinoin:

<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/FI/TXT/PDF/?uri=CELEX:32008F0913&from=FI>

European Commission For Democracy Through Law (Venice Commission) Opinion no. 831/2015, 15.2.2016, Penal Code Of Turkey:

https://www.legislationline.org/download/id/6453/file/Turkey_CC_2004_am2016_en.pdf

Euroopan neuvoston ihmisoikeusvaltuutetun raportti sananvapaudesta ja tiedotusvälineiden vapaudesta Turkissa 2017:

<https://www.rcmediafreedom.eu/Publications/Reports/Council-of-Europe-Commissioner-for-Human-Rights-report-on-freedom-of-expression-and-media-freedom-in-Turkey>

Oikeuskäytäntö

Korkein oikeus

2011:72

2012:58

2019:39

Hovioikeudet

Helsingin hovioikeuden 13.09.2006 antama tuomio dnro R 04/2483

Itä-Suomen hovioikeuden 12.06.2008 antama tuomio dnro R 07/200

Helsingin hovioikeuden 31.10.2019 antama tuomio dnro R 19/1258

Käräjäoikeudet

Vantaan käräjäoikeuden 14.6.2004 antama tuomio dnro R 03/1129

Kajaanin käräjäoikeuden 22.12.2006 antama tuomio dnro R 06/1226

Pirkanmaan käräjäoikeuden 13.2.2014 antama tuomio dnro R 13/6335

Etelä-Pohjanmaan käräjäoikeuden 17.11.2016 antama tuomio dnro R 16/1429

Oulun käräjäoikeuden 23.3.2017 antama tuomio dnro R 17/208

Etelä-Savon käräjäoikeuden 15.3.2018 antama tuomio dnro R 17/1317

Pohjois-Savon käräjäoikeuden 18.5.2018 antama tuomio dnro R 18/509

Etelä-Savon käräjäoikeuden 14.05.2020 antama tuomio dnro R 19/812

Euroopan ihmisoikeustuomioistuin

Handyside v. Iso-Britannia 7.12.1976

Lingens v. Itävalta, 8.7. 1986

Otto-Preminger-Institut v. Itävalta 20.9.1994

Jersild v. Tanska (23.9.1994)

Wingrove v. Iso-Britannia 25.11.1996

Serif v. Kreikka 14.12.1999

Murphy v. Irlanti 10.7.2003

I.A v. Turkki 13.9.2005

Giniewski v. Ranska 31.1.2006

Erbakan v. Turkki 6.7.2006

Feret v. Belgia 16.7.2009

Genner v. Itävalta 12.1.2016

E.S v. Itävalta 25.10.2018

LYHENTEET

EIS	Euroopan ihmisoikeussopimus
EIT	Euroopan ihmisoikeustuomioistuin
KP-sopimus	Kansalaisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskeva sopimus
YK	Yhdistyneet kansakunnat
HE	Hallituksen esitys
VKSV	Valtakunnansyyttäjänvirasto
PeVM	Perustuslakivaliokunnan mietintö
PeVL	Perustuslakivaliokunnan lausunto
LaVM	Lakivaliokunnan mietintö
LaVL	Lakivaliokunnan lausunto
KM	Komitean mietintö
Käo	Käräjäoikeus
HO	Hovioikeus
KKO	Korkein oikeus
RL	Rikoslaki 39/1889
Sananvapauslaki	Laki sananvapauden käyttämisestä joukkoviestinnässä 460/2003
OK	Oikeudenkäymiskaari 4/1734
ROL	Laki oikeudenkäynnistä rikosasioissa 689/1997
EU	Euroopan Unioni
PTK	Pöytäkirja

1 JOHDANTO

1.1 Tutkimuksen tausta ja tavoite

Historiallisesti uskontorikokset ovat kuuluneet rikoslain ydinkohtiin. Ne ovat suojanneet kirkkoa ja sen uskontoa harhaoppeja ja uskonnottomuutta vastaan. Jumalanpilkasta on säädetty rikoslaisissa ja tuomittukin kautta historian ankaria rangaistuksia. Kirkkolaki ja rikoslaki niveltivät aikanaan toisiinsa lähestulkoon yhdeksi kokonaisuudeksi.¹ Uskontorikosten perinteinen merkitys viime vuosikymmeninä on eri syistä yleistä kehitystä heijastellen selvästi vähentynyt kautta Euroopan. Uskonnonvapaus on toteutettu ja siviiliavioliitto on tullut mahdolliseksi. Yhteiskunnallisen ja oikeudellisen kehityksen myötä uskonto ja uskonnollisuus ovat saamassa uudentyyppeisiä merkityksiä.

Muhammed-pilakuvajupakka osoitti, että uskonnolliseen kohteeseen suunnattu pilkka voi nykypäivänäkin laukaista suurta kuohuntaa globaalissa viestintäympäristössä. Se herätti myös pohtimaan sananvapauden rajoja suhteessa uskonnollisten yhteisöjen ja niiden omaksumien uskonkappaleiden suojaan.² Pilakuvajupakan seuraukset olivat täysin ennakoimattomat. Sen seurauksena käynnistyi väkivaltaisten mellakoiden, ja mielenosoitusten aalto. Lisäksi kampanjoitiin tanskalaisten tuotteiden boikotoimisesta. Reaktiot johtivat myös väkivaltaisiin mellakoihin ja iskuihin eri puolilla maailmaa. Tanskan vastaisia väkivaltaisia mielenosoituksia järjestettiin useissa eri muslimimaissa. Syyriassa sytytettiin tuleen Tanskan lähetystö ja Libanonissa poltettiin Tanskan konsulaatti. Vuoden 2005 jälkeen noin 150–200 ihmisen on arvioitu kuolleen kuviin liittyvissä mellakoissa.³

Uskonrauhan rikkomisesta säädetään rikoslain (19.12.1889/39) 17 luvun 10 pykälässä. Uskonrauhan rikkomista koskeva sääntely kohtaa jatkuvasti haasteita sananvapauden näkökulmasta. Säännöksen puolustajat perustelevat säännöksen tarpeellisuutta uskonnon- ja omantunnonvapaudella sekä yhteiskuntarauhallalla, kun taas säännöksen vastustajat painottavat sananvapautta, jonka Euroopan ihmisoikeustuomioistuin on määritellyt demokraattisen yhteiskunnan kulmakiveksi.

Keskustelu Suomessa uskonrauhan rikkomisen ja sananvapauden rajanvedosta kiihtyi, kun Helsingin kärjäoikeus tuomitsi vuonna 2009 nykyisen perussuomalaisten kansanedustaja A:n uskonrauhan rikkomisesta 30 päiväsakon sakkorangaistukseen ja määräsi osan blogikirjoituksista poistettavaksi. A ei itse mieltänyt blogikirjoituksiaan loukkaavaksi.

¹ Nuotio 2009.

² Nuotio 2009.

³ Karhula, artikkeli koskien Muhammed-pilakuvia.

Hänen mielestään lausumat olivat olleet osa hänen sananvapaudesta käymäänsä keskustelua ja syyttäviviranomaisiin kohdistuvaa arvostelua, jonka tarkoituksena oli osoittaa viranomaistoiminnan linjattomuus ja sananvapauden rajojen vaihtelevuus eri uskonnoista keskusteltaessa. Sekä kärjäoikeus että hovioikeus hylkäsivät syytteet kansanryhmää vastaan kiihottamisesta, mutta korkein oikeus langetti tuomion A:lle molemmista syytekohdista. Hänet tuomittiin yhteiseen 50 päivän päiväsaakkoon.

Aihe on edelleen ajankohtainen, sillä A:n lisäksi myös kansanedustaja B on tuomittu rangaistukseen uskonrauhan rikkomisesta. Puoli vuotta ennen Oulun kärjäoikeuden antamaa tuomiota, Perussuomalaiset Nuoret esittivät kannanotossaan kiihottamista kansanryhmää vastaan (Rikoslaki 11, 10§) sekä uskonrauhan rikkomista (Rikoslaki 17, 10§) koskevat pykälät poistettavaksi rikoslaista. Järjestö pitää kyseisiä pykäläitä tunnusmerkistöltään monitulkintaisina, vaikka lainsäädäntöä sitoo tarkkarajaisuusvaatimus. Järjestön tulkinnan mukaan vakavista ongelmista ei voi puhua niiden oikeilla nimillä oikeudellisten seuraamusten pelossa. Perussuomalaiset Nuoret pitää tilannetta kohtuuttomana ja peräänkuuluttaa lain korjaamista.⁴

Tämän tutkielman tarkoituksena on tarkastella uskonrauhan rikkomista koskevan rikoslain 17 luvun 10 §:n 1 momentin 1 kohdan säännöstä suhteessa sananvapauteen. Tämän ohella syvennyn edellä mainitun säännöksen 2 kohdan tarkoittaman teon rangaistavuuden arviointiin oikeuskäytännössä ja -kirjallisuudessa. Tutkin, miten jumalanpilkkan kriminalisointia on perusteltu historiassa, ja miten kriminalisointia perustellaan nykypäivänä. Perustelujen hyväksyttävyyssarvioinnissa kriminalisointiperiaatteet tulee ottaa huomioon. Tutkielmassa selvitetään säännöksen suojelukohteet eli oikeushyvät, joita kriminalisoinnilla suojataan.

Tutkielmassa käydään läpi yleiset perusoikeuksien rajoitusedellytykset ja tarkastellaan vastaako uskonrauhanrikkomissäännös yleisiä rajoitusedellytyksiä. Tarkoituksena on pykälän tunnusmerkistön tarkasteleminen tarkkarajaisuusvaatimuksen näkökulmasta. Kriminalisointien tulee olla tarkkarajaisia ja täsmällisiä. Jätän tutkimukseni tarkastelun ulkopuolelle kiihottamisrikoksen kansanryhmää vastaan.

⁴ PS-nuorten kannanotto: Laista poistettava pykälät kiihottamisesta kansanryhmää vastaan sekä uskonrauhan rikkomisesta, 21.7.2016.

1.2 Tutkimusmetodi ja -aineisto

Tutkimusmetodini on oikeusdogmaattinen, ja tutkimuskohteena on voimassa oleva oikeus. Tutkimuksessani aion selvittää uskonnon- ja sananvapauden välistä jännitettä niihin vaikuttavien oikeussäännösten tulkinnalla ja systematisoinnilla. Sananvapauden ja sen rajoitusten laajuutta tulkittaessa on otettava huomioon paitsi kansallisten säännösten tarkoitus myös sananvapauden rajoittamisen tulkinta Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisukäytännössä. Tutkimus on sekä rikosoikeudellinen että valtiosääntöoikeudellinen, minkä vuoksi tutkielmassani keskeisimpinä oikeussäännöksinä korostuvat rikoslaki, perustuslaki sekä Euroopan ihmisoikeussopimus.

Hirvosen mukaan lainoppi ei nykyisin keskity vain oikeussääntöjen tutkimiseen vaan myös oikeusperiaatteisiin (oikeusnormin käsite sisältää sekä säännöt että periaatteet), sen tehtävänä on myös oikeusperiaatteiden punninta ja niiden yhteensovittaminen, mikä edellyttää aina myös oikeusnormien tulkintaa. Lainoppi tuottaa siten myös punnintakannanottoja, joihin sisältyy tulkintakannanotto.⁵ Pyrin tutkielmassani käsittelemään, punnitsemaan sekä yhteensovittamaan rikos- ja valtiosääntöoikeudellisia oikeusperiaatteita sekä tekemään punnintakannanottoja. Edellä mainittujen ohella lainvalmistelutyöt ja oikeuskirjallisuus ovat tärkeitä lähteitä tutkimukselleni. Tutkielmani varten olen tehnyt aineistopyynnön käräjä- ja hovioikeuksille sekä korkeimmalle oikeudelle.

Oikeuskäytännön osalta eniten painoarvoa on Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen ja korkeimman oikeuden ratkaisukäytännöillä. Vaikka oikeuslähdeopin kannalta ylimpien kansallisten tuomioistuinten ratkaisut kuuluvatkin heikosti velvoittaviin oikeuslähteisiin, suomalaisessa oikeuskäytännössä alemmat tuomioistuimet yleensä noudattavat korkeimman oikeuden ratkaisulinjaa. Ylimpien tuomioistuinten valvontatehtävän on katsottu tarkoittavan lähinnä alempien tuomioistuinten valvontaa viranomaislaitoksena. Valvonta ei merkitse oikeutta puuttua yksittäisen oikeusjutun käsittelyyn. Käytännössä ylimpien tuomioistuinten valvontatehtävään kuuluu lainkäytön yhtenäisyyden, juttujen käsittelyaikojen ja tuomioistuinten voimavarojen riittävyyden valvominen sekä neuvottelupäivien järjestäminen ja henkilöstön koulutuksesta huolehtiminen.⁶ Korkeimpaan oikeuteen tulee vuosittain noin 2500 valituslupahakemusta. Valituslupa myönnetään alle 10 prosentille hakemuksista⁷. Tämän vuoksi voidaan kärjistäen sanoa, että oikeusasteita yleisissä tuomioistuimissa on tosiasiallisesti kaksi, kärjäoikeudet ja hovioikeudet. Oikeustapausaineistoni koostuukin pääasiallisesti kärjä- ja hovioikeuksien oikeuskäytännöstä.

⁵ Hirvonen 2011, s. 24

⁶ HE 1/1998 vp, s. 157

⁷ Korkeimman oikeuden internetsivut lupa-asioiden käsittelystä.

2 VIHAPUHE

2.1 Vihapuheen määritelmä

Vihapuheen taustalla on englanninkielinen käsite ”hate speech”. Suomen lainsäädännössä vihapuhetta ei määritellä laissa erikseen. Yleiskielessä vihapuheena pidetään sellaisia kielellisiä ja symbolisia ilmauksia, joiden tarkoituksena on kohdentaa halveksuntaa ja vihaa tiettyjä yksilöitä ja tiettyjä väestöryhmiä kohtaan.⁸ Tällaiset ilmaukset voivat lopulta johtaa tietyn yksilön tai tietyn väestöryhmän vainoamiseen. Sananvapaus ei siis ole rajoittamaton. Jokaisen ihmisarvo on synnynnäinen, luovuttamaton ja kaikille yhtäläinen. Perustuslain 1 §:n 2 momentti (PL, 731/1999) turvaa ihmisarvon loukkaamattomuuden. Sellaiset ilmaisut, jotka loukkaavat toisen ihmisarvoa, jäävät sananvapauden ulkopuolelle.

Vaatus ihmisarvon loukkaamattomuudesta sisältyy myöskin EU:n perusoikeuskirjan ensimmäiseen artiklaan. Rasistiset ilmaisut voidaan katsoa vihapuheeksi. Julkisessa keskustelussa termi on kuitenkin tulkinnanvarainen.

Poliisin vuoden 2018 viharikoksia koskevassa selvityksessä viharikos on määritelty seuraavasti:

”Viharikos on henkilöä, ryhmää, jonkun omaisuutta, instituutiota tai näiden edustajaa kohtaan tehty rikos, jonka motiivina ovat ennakkoluulot tai vihamielisyys uhrin oletettua tai todellista etnistä tai kansallista taustaa, uskonnollista vakaumusta tai elämäntavasta, seksuaalista suuntautumista, sukupuoli-identiteettiä, sukupuolen ilmaisua tai vammaisuutta kohtaan.”⁹

Euroopan neuvoston ministerikomitean suosituksessa R (97) 20 vihapuhe on määritelty seuraavasti:

Vihapuhetta ovat kaikki ilmaisumuodot, jotka levittävät, lietsovat, edistävät tai oikeuttavat etnistä vihaa, ulkomaalaisvastaisuutta, antisemitismia tai muuta vihaa, joka pohjaa suvaitsemattomuuteen. Tämä koskee niin aggressiivista suvaitsemattontaa kansalaismielisyyttä kuin vähemmistöjen, siirtolaisten, ja siirtolaistaustaisten ihmisten syrjintää ja vihamielisyyttä heitä kohtaan.¹⁰

⁸ Neuvonen, Riku (toim.) 2015, s. 15.

⁹ Rauta 2018, s. 5.

¹⁰ Euroopan neuvoston ministerikomitean suositus R (97) 20.

Euroopan neuvoston ministerikomitean suosituksessa vihapuheen määrittely on paljon suppeampi kuin poliisin määritelmä viharikoksesta. Komitean huomio on keskittynyt määrittelyssä ulkomaalaisvastaisuuteen ja antisemitismiin. Suomen poliisin viharikosmäärittelyssä viharikoksen kohteeksi voi joutua laajempia ryhmiä muun muassa uskonnollisen vakaumuksen, vammaisuuden tai seksuaalisen suuntautumisen vuoksi.

Tyypillisimpiä rangaistavaksi vihapuheeksi luokiteltuja sananvapausrikkoksia ovat kiihottaminen kansanryhmää vastaan (RL 11:10), törkeä kiihottaminen kansanryhmää vastaan (RL 11:10a), julkinen kehottaminen rikokseen (RL 17:1), uskonrauhan rikkominen (RL 17:10), laitton uhkaus (RL 25:7), kunnianloukkaus (RL 24:9) ja yksityiselämää loukkaava tiedon levittäminen (RL 24:8).¹¹

On myös mahdollista, että vihapuhe ei täytä mitään rikoslain tunnusmerkistöä, jolloin kyse on sananvapauden suojan piiriin kuuluvasta sallitusta vihapuheesta. Niin sanotuissa viharikoksissa sovellettavaksi voi tulla myös RL 6:5:n 4 kohta koventamisperusteena.

Säännös kuuluu:

”Rangaistuksen koventamisperusteita ovat: – – 4) rikoksen tekeminen rotuun, ihonväriin, syntyperään, kansalliseen tai etniseen alkuperään, uskontoon tai vakaumukseen, seksuaaliseen suuntautumiseen tai vammaisuuteen perustuvasta vaikuttimesta taikka niihin rinnastettavasta muusta vaikuttimesta”

Esitöiden mukaan rikokset, joiden motiivina on ollut muukalaisvihamielisyys tai vihamielisyys erilaisia vähemmistöryhmiä kohtaan, tulisi arvostella keskimääräistä ankarammin. Suomessa mielessä ovat olleet ennen kaikkea pakolaisiin ja maahanmuuttajiin kohdistuvat rikokset; toisaalta sama asetelma syntyy myös, kun rikoksen motiivina on ollut esimerkiksi uhrin uskonto tai etninen alkuperä. Rikokset, jotka kohdistuvat suojaa kaipaaviin vähemmistöryhmiin, ovat keskimääräistä moitittavampia, sillä ne vaarantavat näihin ryhmiin kuuluvien asemaa, oikeuksia ja turvallisuutta tavalla, joka usein ylittää vastaaventyypisen keskimääräisrikoksen edustaman haitan. Rasistisista motiiveista tehty rikos saattaa herättää uhrissaan vakavia pelkotiloja, koska hän ei ole joutunut rikoksen uhriksi sattumalta, vaan sellaisen yleensä näkyvän ominaisuutensa vuoksi, joka altistaa hänet mahdollisesti jatkossakin rikoksen kohteeksi. Samoin kuin liigoittumista koskevan koventamisperusteen yhteydessä kovennus on myös perusteltavissa rasistisen väkivallan kasvun

¹¹ Ks. HE 317/2010 vp s. 6, VKSV 2012, s. 5-6 ja Neuvonen, Riku (toim.) 2015, s. 23-24.

uhalla. Koventamissäännöksen soveltaminen koskee ainoastaan niitä rikoksia, joiden motiivina on uhrin kuulumisen säännöksessä tarkoitettuun kansanryhmään. Kaikkia tiettyihin kansanryhmiin suuntautuneita rikoksia ei tehdä ryhmään kuulumisen vuoksi.¹²

Vaikka vihapuhetta ei ole määritelty kansainvälisessä oikeudessa, se voidaan sääntelyperusteen pohjalta jakaa kolmeen osa-alueeseen: 1) vakava vihapuhe, joka valtioiden on kiellettävä kansainvälisen oikeuden velvoittamana rikos- siviili- ja hallinnollisin toimenpitein sekä KP-sopimuksen 20 artiklan 2 kohdan nojalla.

KP-sopimuksen 20 artiklan 2 kohta kuuluu seuraavasti:

Kaikki kansallisen, rotu- tai uskonnollisen vihan puoltaminen, joka merkitsee yllytystä syrjintään, vihollisuuksiin tai väkivaltaan, on kiellettävä lailla.

2) Muu vihapuhe, joka voidaan kieltää toisten henkilöiden oikeuksien tai maineen turvaamiseksi, valtion turvallisuuden tai yleisen järjestyksen, terveydenhoidon tai moraalien suojelemiseksi.

3) Laillinen vihapuhe, joka herättää huolta suvaitsemattomuudesta ja syrjivyydestä.¹³

2.2 Lainkonkurrenssi vihapuheessa

Pääsääntö on, että kun tekijä on rikkonut useaa rangaistussäännöstä, hänet myös tuomitaan kaikista tekemistään rikoksista. Lainkonkurrenssi tarkoittaa sitä, että yhden rangaistussäännöksen (rikostunnusmerkistön) soveltamisala joko kokonaan tai osittain kattaa toisen rangaistussäännöksen soveltamisalan. Kysymys on toisin sanoen siitä, että samaan rikolliseen käyttäytymiseen voidaan ensi näkemältä soveltaa useampaa rangaistussäännöstä.¹⁴

Toisin kuin kiihottamisrikoksessa ja syrjintärikoksissa rasistista vaikutinta ei ole otettu huomioon kunnianloukkausrikosten ja laittoman uhkauksen tunnusmerkistöissä. Rasistinen vaikutin voidaan tällöin ottaa huomioon rikoslain 6 luvun 1 momentin 4 kohdassa tarkoitettuna rangaistuksen koventamisperusteena. Koventamisperuste tulee sovellettavaksi, jos rikos kohdistetaan kansalliseen, rodulliseen, etniseen tai muuhun sellaiseen kansanryhmään kuuluvaan henkilöön tähän ryhmään kuulumisen perusteella.

Säännöksen tarkoituksena on antaa suojaa juuri niitä rikoksia vastaan, joiden alkusyy ja tekijän motiivi liittyy uhrin ominaisuuteen tietyn kansanryhmän jäsenenä (HE 44/2002 vp).

¹² HE 44/2002 vp, s. 192.

¹³ ECA Hate Speech compilation report s.9.

¹⁴ Boucht 2019, s.181.

Koventamisperuste voi siten tulla sovellettavaksi esimerkiksi pahoinpitelyrikoksissa, tuhotyössä, vahingonteossa, uskonrauhan rikkomisessa, sukupuolisiveellisyttä loukkaavan kuvan levittämisessä ja törkeässä sukupuolisiveellisyttä loukkaavan lasta esittävän kuvan levittämisessä.¹⁵ Sen sijaan kiihottamis-, joukkotuhonta- ja syrjäntärikoksissa koventamissäännöstä ei kuitenkaan sovelleta ns. kaksinkertaisen kvalifioinnin kiellon vuoksi, jonka mukaan rangaistuksen mittaamisessa ei enää toistamiseen tule ottaa huomioon olosuhdetta, joka on jo otettu huomioon tunnusmerkistön laadinnassa.¹⁶ Vaikka lain esitöiden mukaan koventamisperuste voisi tulla sovellettavaksi uskonrauhan rikkomiseen, käytännössä säännöstä ei ole oikeuskäytännössä sovellettu. Jos kaksi tunnusmerkistöä suojaa ainakin osittain samaa oikeudellista intressiä eli oikeushyvää, molempia säännöksiä ei ole tarpeellista soveltaa – ja vastaavasti, jos tunnusmerkistöjen suojelukohteet ovat erilaiset, tämä puoltaa molempien tunnusmerkistöjen soveltamista¹⁷. Mikäli uskonrauhan rikkomisen vihamotiivina on uskonto tai vakaumus, katson, että koventamisperusteen soveltaminen on tarpeetonta, sillä uskonrauhan rikkomisen ja koventamissäännös tällöin suojaisi osittain samaa oikeushyvää.

Oikeuskäytännöstä löytyy tapauksia, joissa on sovellettu sekä kiihottamispykälää että uskonrauhan rikkomissäännöstä. Klassinen tapaus on tästä KKO 2012:58. Kiihottamispykälällä korkein oikeus puuttui lausumiin, joilla loukattiin somaleja kansanryhmänä ja uskonrauhan rikkomissäännöksellä islaminuskon pyhänä pitämien arvojen loukkaamiseen. Muslimien ja islamin pyhänä pitämien arvojen loukkaamisessa kyse on kahdesta eri teosta, joihin voidaan soveltaa sekä kiihottamispykälää että uskonrauhan rikkomissäännöstä yhtäaikaisesti.

¹⁵ HE 317/2010 vp, s. 6.

¹⁶ HE 44/2002 vp, s.193.

¹⁷ Tapani – Tolvanen – Hyttinen 2019, s. 576.

3 USKONTORIKOSTEN SÄÄNTELYSTÄ SUOMESSA

3.1 Jumalanpilkapykälän taustaa

Jumalanpilkka on hyvin vanha kriminalisointi, joka on mainittu jo vuoden 1734 laissa. Ruotsin valtakunnan vuoden 1734 lain pahategon caarin 1 luvussa säädettiin Jumalanpilkasta seuraavasti:

1.§. Joca aicomuxesta, sanoilla eli kirjoituxilla, laitta ja pilecka Jumalata, hänen Pyhä Sanans ja Sacramentejä; olcon hengens rickonut. Jos se tapahtu ajattelemattomasti ja picaisudesta, ja hän catu; wetäkön sackoa sata talaria, ja rucoilcan ricoxens julkisesti Seuracunnasa andexi. Jos hän sitä teke toisen erän; tehkön cahdenkertaisen sacon. Joca ei woi sackoa maxaa; kärsikön ruumillans, nijncuin Rangaistus Caaresa sanotan.

2.§. Jos jocu teke pilamista Jumalan palweluxen, Jumalan Sanan ja Sacramentein canssa, malttamattomasta mielestä; wetäkön sackoa wijsikymmendä talaria.¹⁸

Jumalanpilkasta oli mahdollista saada kuolemantuomio. Mikäli pilkka oli tehty ajattelemattomuudesta tai pikaistuksissa ja henkilö katui tekoansa, hän saattoi selvitä sakolla. Kolmas pykälä mahdollisti ajamaan sellaiset henkilöt pois valtakunnasta, jotka olivat luopuneet evankeliumin opista. Kriminalisoinnin perusteena oli pelko Jumalan rangaistuksesta, jonka pelättiin kohtaavan yhteisöä esimerkiksi nälänhädän tai sairauksien muodossa. Toinen keskeinen kriminalisointiperuste oli yhteisöllinen. Jumalanpilkan ajateltiin loukkaavan yhteiskunnallista järjestystä ja vakautta.¹⁹

Vuoden 1734 lakia seuranneessa vuonna 1889 annetussa rikoslaissa jumalanpilkka oli sijoitettu rikoslain (39/1889) 10 luvun 1 §:ään. Lainkohdan hyväksymistä edelsi pitkä keskustelu muun muassa kriminalisoinnin enimmäisrangaistuksesta ja siitä, pitäisikö ”Jumala” sisällyttää lakitekstiin vai ei. Kysymys oli vahvasti tunneperäinen ja siihen vaikuttivat myös selvästi poliittiset näkemykset. Tällöin olivat vastakkain konservatiivit ja liberaalit. Varsinkin pappissääty ja talonpoikaissääty puolsivat ankarampaa sanktiointia jumalanpilkasta ja vaativat ”Jumalan” säilyttämistä lakitekstissä. Pitkien keskusteluiden jälkeen jumalanpilkan enimmäisrangaistukseksi säädettiin neljä vuotta kuritushuonetta ja Jumala säilytettiin lakitekstissä. Jumalanpilkalle säädettiin myös lievempi rangaistusasteikko niitä tapauksia varten, jolloin pilkan katsottiin tapahtuneen pikaistuksissa tai kevytmielisyydessä eli ajattelemattomuudesta. Tällöin enimmäisrangaistus oli kuusi kuukautta vankeutta.²⁰

¹⁸ Ruotsin valtakunnan vuoden 1734 laki: Pahategon Caari.

¹⁹ Tulkki 2010, s. 3.

²⁰ Tulkki 2010, s. 3.

Vuoden 1889 alkuperäisessä rikoslaissa säädettiin erikseen Jumalan sanaan ja sakramenttiin kohdistuvasta pilkasta. Näin ollen suoja ei ulottunut muiden uskontojen pyhiin kirjoihin. Vuoden 1970 lainmuutoksessa enimmäisrangaistusta laskettiin puolella. Julkisesta jumalanpilkasta seurasi lainmuutoksen myötä sakkoa tai kuritushuonetta kaksi vuotta. Uskonnon merkitys on selvästi vähentynyt yhteiskunnassa. Nykypäivän Suomessa ketään ei tuomita kuolemanrangaistukseen, saati karkoteta maan rajojen ulkopuolelle jumalanpilkasta. Useimmiten uskonrauhan rikkomisesta tuomitaan sakkoa tai ehdollista vankeutta.

3.2 Uskonrauhan rikkominen

Euroopan neuvoston Venetsian komission vuonna 2008 julkaiseman raportin mukaan uskonrauhan rikkomisen kaltaiset teot oli säädetty rangaistavaksi noin puolessa Euroopan neuvoston jäsenvaltioista.²¹ Raportissa mainittu ”religious insult” eli uskonnollinen loukkaus on termi, jolle ei ole yleiseurooppalaista määritelmää, mutta säännösten tarkoituksena on suojata ihmisten uskonnollisia tunteita ja estää uskontoon perustuvia loukkauksia.²² Raportin mukaan neuvoston jäsenvaltioissa rangaistusuhkana on yleensä vankeusrangaistus, mutta sakko on kaikissa valtioissa vaihtoehtona vankeusrangaistukselle. Maksimirangaistus on muutamasta kuukaudesta muutamaan vuoteen vankeutta. Ukrainassa on mahdollista tuomita jopa viisi vuotta vankeutta uskonrauhan rikkomisen kaltaisesta rikoksesta.²³ Turkin rikoslain 216 artiklan 2 kohdan mukaan uskonnollisten tunteiden loukkauksesta voidaan tuomita 6 kk – 1 v vankeutta.²⁴

Suomessa vuoden 1998 lainmuutoksella rangaistuksen enimmäismäärää laskettiin huomattavasti. Uskontorikoksia koskeva luku poistettiin ja uskontorikokset siirrettiin rikoslain 17 lukuun, joka käsittelee rikoksia yleistä järjestystä vastaan.²⁵ Säännöksen historiallisesta kehityksestä on nähtävissä, että rangaistuksia jumalanpilkasta on lievennetty useilla lainmuutoksilla.

Lainmuutoksien yhteydessä on myös pohdittu jumalanpilkan ja Jumalan poistamista lakitekstistä. On katsottu, ettei Jumala voi olla ihmisen loukkauksen kohteena.²⁶ Lakivaliokunta totesi, että rikoslakiin ei tule sisällyttää jonkin tietyn uskonnollisen vakaumuksen elementtejä, esimerkiksi mainintaa Jumalasta. Rikoslain säännösten on oltava hyväksyttäviä myös niiden kannalta, jotka eivät tunnusta

²¹ European Commission For Democracy Through Law (Venice Commission), Report 17-18.10.2008, s.8. Näiden valtioiden joukossa ovat muun muassa Suomi, Turkki, Venäjä, Saksa, Kreikka.

²² European Commission For Democracy Through Law (Venice Commission), Report 17-18.10.2008, s.8.

²³ European Commission For Democracy Through Law (Venice Commission), Report 17-18.10.2008, s.9.

²⁴ European Commission For Democracy Through Law (Venice Commission) Opinion no. 831/2015 s. 70-71.

²⁵ HE 6/1997 vp s.128.

²⁶ Tulkki 2010, s. 4.

esimerkiksi kristillistä uskoa. Kirkkojen ja uskonnollisten yhdyskuntien pyhinä pitämiin asioihin kuuluu olennaisena osana käsitykset jumalasta, ja siten jumalanpilkka voi tulla arvosteltavaksi 1 kohdan mukaisena tekona.²⁷ Kiistelystä huolimatta eduskuntakäsittelyssä päädyttiin säilyttämään Jumalan nimi sekä jumalanpilkka omana tekemuotonaan tunnusmerkistössä.

RL 17:10:n mukaan:

Joka

- 1) julkisesti pilkkaa Jumalaa tai loukkaamistarkoituksessa julkisesti herjaa tai häpäisee sitä, mitä uskonnonvapauslaissa (267/1922) tarkoitettu kirkko tai uskonnollinen yhdyskunta muutoin pitää pyhänä, tai
- 2) meluamalla, uhkaavalla käyttäytymisellään tai muuten häiritsee jumalanpalvelusta, kirkollista toimitusta, muuta sellaista uskonnonharjoitusta taikka hautaustilaisuutta, tuomittava *uskonrauhan rikkomisesta* sakkoon tai vankeuteen enintään kuudeksi kuukaudeksi.

Uskonrauhan rikkomisena rangaistaan ensinnäkin jumalanpilkka ja muu uskonnollisen yhdyskunnan pyhänä pitämisen asian herjaaminen tai häpäiseminen. Pilkalla tarkoitetaan naurettavaksi saattamista tai toisen arvon alentamista. Pilkan negatiivinen arvolataus on pienempi kuin hallituksen esityksessä mainituilla herjaamisella ja häpäisyllä. Rikoksen täyttymiskynnys on siksi alempi pilkan kohdalla. Tulkin mukaan pilkkana voidaan pitää niin suullisesti, kirjallisesti, kuvallisesti ja jopa äänin ja sävelin tai elein tapahtuvia tekoja. Edelleen pilkka on mahdollista toteuttaa sähköisten viestinten kuten television tai internetin välityksellä.²⁸

Hallituksen esityksessä käsite pyhä ei ole kovin tarkka. Se ilmaisee kuitenkin jotakin sellaista, jota kohtaan uskonnollisen yhteisön jäsenet tuntevat suurta kunnioitusta. Käsitteen "pyhyys" voitaneen katsoa saaneen käytännössä riittävän vakiintuneen merkityksen. Toisaalta "pyhyiden" sisältö vaihtelee eri uskonnollisissa yhteisöissä. Sanontaa "mitä uskonnonvapauslaissa tarkoitettu kirkko tai uskonnollinen yhdyskunta pitää pyhänä" on käytetty sen osoittamiseksi, että "pyhyys" määräytyy uskonnollisissa yhteisöissä vallitsevien käsitysten eikä ulkopuolisten käsitysten mukaan.

²⁷ LaVM 3/1998 vp, s. 16.

²⁸ Tulkki 2008, s. 92.

Herjaaminen ja häpäiseminen on rajattu koskemaan vain uskonnonvapauslaissa tarkoitettuja kirkkoja ja muita Suomessa rekisteröityjä uskonnollisia yhdyskuntia, ei sen sijaan järjestäytymättömiä uskonnollisia ryhmiä tai pelkästään ulkomailla toimivia uskonnollisia yhteisöjä.²⁹ Tekotapana herjaaminen tarkoittaa suullista tai kirjallista lausumaa, joka on omiaan halventamaan kohteen arvoa toisten silmissä. Häpäiseminen voidaan toteuttaa hyvin monimuotoisesti, esimerkiksi suullisesti, kirjallisesti ja elein. Häpäisemistä voi olla myös sellaisen omaisuuden, jota pidetään pyhänä, vahingoittaminen tai turmeleminen.³⁰

Hallituksen esityksessä todetaan, ettei uskonnollisen yhteisön asiallinen arvostelu toteuta uskonrauhan rikkomisen tunnusmerkistöä. Edes ivallisessa sävyssä tapahtuva arvostelu, johon sisältyy asiallisia perusteita ei riitä täyttämään tunnusmerkistöä. Säännöksen soveltaminen edellyttää, että ilmaisu kohdistuu pyhänä pidettävään seikkaan, joka on omiaan halventamaan kohteen arvoa toisen ihmisen silmissä.³¹

Muun muassa uskonnollisen pyhän kirjan polttaminen, vahingoittaminen taikka turmeleminen täyttää rikoksen tunnusmerkistön, jos sen ohella muutkin edellytykset täyttyvät. Etelä-Pohjanmaan kärjäoikeudessa puitiin tapausta, jossa miestä syytettiin islamin pyhän kirjan Koraanin polttamisesta. Syyttäjän mukaan mies poltti Koraanin julkisella paikalla loukkaamistarkoituksessa. Haastehakemuksen mukaan mies oli kuvannut tapahtuman puhelimitään tarkoituksenaan ladata kuvat omalle Facebook-sivulleen. Tämä tapaus on kuitenkin poikkeuksellinen verrattuna myöhemmin esitettävään oikeuskäytäntöön, koska asiassa oli kyse hyödyntämiskieltoa koskevasta kysymyksestä. Poliisit olivat tehneet vastaajan kotona kotietsinnän yöllä. Tässä yhteydessä vastaajalle pidettiin alustava puhuttelu koskien tapahtumia. Vastaaja oli kertonut avoimesti tapahtumista ja tunnustanut teon. Poliisit eivät kuitenkaan olleet muistuttaneet ennen alustavaa puhuttelua vastaajan oikeudesta OK (4/1734) 17 luvun 18 §:n mukaiseen itsekriminointisuojaan eivätkä oikeudesta avustajaan. Näin ollen kärjäoikeus hylkäsi syytteen ja katsoi, että vastaajan oikeuksien turvaamiseksi hänelle olisi tullut ilmoittaa nämä seikat. Vastaajan alustavassa puhuttelussa poliisille kertomaa ei saanut hyödyntää todisteena.³²

²⁹ HE 6/1997 vp s.128.

³⁰ Lappi-Seppälä, Tapio ym. 2004 (päivittyvä julkaisu) Rikosoikeus RL 17:10.

³¹ HE 6/1997 vp s.128.

³² Etelä-Pohjanmaan kärjäoikeus R 16/1429.

Vaikka teko täyttäisikin rikoslain 17 luvun 10 §:n mukaisen tunnusmerkistön, syyte voi kaatua tuomioistuimessa sillä perusteella, ettei vastaajan oikeuksia puolustautumiseen ole kunnioitettu. Oikeus oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin on sisällytetty Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklaan. Se takaa vastaajalle vähimmäisoikeudet. Yksi näistä oikeuksista on juuri oikeus oikeudenkäyntiavustajaan.

Jumalanpilkkan ja muun herjaamisen tai häpäisemisen tulee tapahtua julkisesti, eli sen on tultava kokoonpanoltaan määräämättömän ihmisjoukon tietoon. Tekijältä herjaaminen ja häpäiseminen edellyttää poikkeuksellista tahallisuusvaatimusta eli loukkaamistarkoitusta. Loukkaamistarkoitus käy yleensä ilmi lausuman ja muun toiminnan loukkaavasta ja häpäisevästä muodosta. Esimerkiksi lausuman sisältö on sellainen, jota asiallisessa kriittisessäkin arvioinnissa ei normaalisti käytetä. Arviointiin voivat vaikuttaa myös aika, paikka ja olosuhteet, joissa loukkaavaksi epäilty lausuma on annettu.

Hallituksen esityksessä todetaan, että loukkaus voidaan katsoa näin tehdyksi, kun herjaamisen tai häpäisemisen loukkaavuuden käsittävät myös sellaiset henkilöt, jotka kenties itse eivät pidä herjaamisen tai häpäisemisen kohdetta pyhänä, mutta antavat arvoa toisella tavalla ajattelevien ihmisten vakaumukselle.³³

RL 17:10:ssä toisena rikoksen tekemuotona säädetty loukkaamistarkoituksessa tapahtuva kirkon tai muun uskonnollisen yhdyskunnan muutoin pyhänä pitämän asian herjaamiselta tai häpäisemiseltä edellytetään kvalifioitua tahallisuutta eli loukkaamistarkoitusta, jota ei edellytetä säännöksen ensimmäisessä tekemuodossa eli jumalanpilkassa. Tämä tahallisuus on määriteltävissä dolus determinatus eli tarkoitustahallisuudeksi, jossa seuraus on ollut tekijän nimenomaisena tarkoituksena eikä tekijän käsittämälle seurauksen synnyn todennäköisyydelle ole suurta merkitystä.³⁴ Tarkoitustahallisuus edellyttää sitä, ettei kyse ole pelkästä epärealistisesta toiveajattelusta. Sellaisen tarkoitettun seurauksen syntymistä, jota tekijä asiallisesti ottaen pitää poissuljettuna mahdollisuutena, ei voida lukea tekijän syyksi tahallisena.³⁵ Tahallisuuden raskain muoto tarkoitustahallisuus tulee arvioitavaksi vain suhteessa seurauksiin.³⁶

RL 4:1:n mukaan teko ei ole tahallinen, jos tekijä ei ollut selvillä niiden seikkojen käsillä olosta, joita rikoksen tunnusmerkistön toteutuminen edellyttää tai jos hän erehtyy sellaisesta seikasta.

³³ HE 6/1997 vp, s. 128.

³⁴ Tulkki 2008, s. 96.

³⁵ HE 44/2002 vp, s. 72.

³⁶ Lappi-Seppälä 2003, s. 784

Tahallisuuskriteeri ei täyty, jos henkilö ei perustellusti ole mieltänyt syyllistyvänsä uskontokunnan pyhänä pitämien asioiden herjaamiseen tai häpäisemiseen. Tahallisuuden subjektiivisen puolen tulee myös peittää objektiivinen puoli.³⁷

Uskonrauhan rikkomisen toisena tekotapana on jumalanpalveluksen, kirkollisen toimituksen, uskonnonharjoituksen tai hautaustilaisuuden häiritseminen meluamalla, uhkaavalla käyttäytymisellä tai muuten. Tätä tekomuotoa ei ole laissa rajoitettu koskemaan vain uskonnonvapauslaissa tarkoitettuja kirkkoja ja uskonnollisia yhdyskuntia, vaan se koskee kaikkea uskonnon harjoittamista. Lisäksi RL 17:10:ssä tarkoitettu hautaustilaisuus koskee myös muita kuin kirkollisia hautajaisia. Säännöksen tekotavan kuvaus jättää tunnusmerkistön varsin avoimeksi ja monimuotoiseksi. Olennaista on menettelyn häiritsevä luonne. Teon rangaistavuus edellyttää tahallisuutta, johon sisältyy tietoisuus menettelyn uskonnonharjoitusta tai hautajaisia häiritsevästä luonteesta.³⁸

Yksityisiä uskonnollisia tilaisuuksia, kuten esimerkiksi kodeissa ilman jonkin uskonnollisen yhteisön myötävaikutusta järjestettyjä rukoushetkiä tai hengellisiä musiikkitilaisuuksia säännös ei koske, vaan niitä suojaavat lähinnä kotirauhaa koskevat säännökset. Eivät edes kaikki kirkkojen järjestämät uskonnolliset tilaisuudet ole säännöksessä tarkoitettuja jumalanpalveluksia, kirkollisia toimituksia tai uskonnonharjoituksia. Sellaisia eivät ole esimerkiksi kirkkojen tai niiden seurakuntien hallintoelinten kokoukset taikka niiden järjestämät suljetulle piirille tarkoitettut keskustelutilaisuudet tai kerhojen toimintaan liittyvät tilaisuudet.³⁹

3.2.1 KKO 2012:58 tapaus

Korkein oikeus on antanut ennakkoratkaisun koskien rikoslain kohtaa 17:10.1. Ennakkoratkaisu on ainoa Finlexin tietokantapalvelussa uskonrauhan rikkomista koskeva ratkaisu, minkä vuoksi pidän sitä erittäin tärkeänä. Korkeimman oikeuden ratkaisussa KKO 2012:58 A oli internetissä olevalla sivustollaan julkaissut kirjoituksen, jossa oli esitetty islaminuskoa loukkaavia lausumia.

Lausunnon sisältö oli seuraava:

”Profeetta Muhammad oli pedofiili, ja islam on pedofilian pyhittävä uskonto, siis pedofiiliuskonto. Pedofilia on Allahin tahto.”

³⁷ Tulkki 2008, s. 95.

³⁸ Lappi-Seppälä, Tapio ym. 2004 (päivittyvä julkaisu) Rikosoikeus RL 17:10.

³⁹ HE 6/1997 vp, s. 129.

3. kesäkuuta 2008 julkaistu kirjoitus oli otsikoitu nimellä ”Muutama täky Illmanin Mikalle”. Kirjoituksessa on kysytty, ovatko nämä lauseet laittomia, ja todettu niiden varmasti loukkaavan muslimien uskonnollisia tunteita. Tämän jälkeen kirjoituksessa on ilmoitettu asiaa lähestyttävän loogisten ketjujen avulla ja tuotu esille ”viisikymppisen” Muhammadin ja hänen kihlaamansa kuusi- tai seitsemänvuotiaan Aishan aviosuhde sekä sen ”täytyminen” tytön ollessa 9-vuotias.

Edelleen kirjoituksessa on todettu, että vahvennetulla esitetyt väitteet eivät pitäisi paikkaansa vain, jos väitetään, että ”a) Koraani ei ole kirjaimellisesti totta (ts. Muhammad ei yhtynyt yhdeksänvuotiaaseen tyttöön). Tämä ei käy, koska islamilaisen doktriinin ja muslimien näkemyksen mukaan Koraani on kirjaimellisesti otettava Jumalan sanana. Yhtymistä ja Aishan ikää ei siis voitu kiistää loukkaamatta muslimeja. b) Muhammadin toiminta ei ollut kaikilta osin hyväksyttävää. Tämäkään ei käy, koska muslimien (ja Tampereen käräjäoikeuden) näkemyksen mukaan Muhammadin kritisointi on Jumalan kritisointia ja siten pyhäinhäpäisyä.

Syyttäjät vaati A:lle rangaistusta uskonrauhan rikkomisesta ja vaati sisällöltään lainvastaiset verkkoviestit poistettavaksi yleisön saatavilta ja hävitettäväksi.

Korkein oikeus totesi, että A on kirjoituksensa julkaistessaan toiminut kunnallispoliitikkona. Vaikka A ei ole esittänyt kysymyksessä olevia kirjoituksia varsinaisessa poliittisessä keskustelussa vaan ylläpitämässään blogissa, blogi ja hänen siinä käsittelemänsä aiheet ovat liittyneet hänen poliittiseen toimintaansa ja siinä esiin nostettuihin kysymyksiin. Tämä seikka on otettava huomioon punnittaessa sananvapauden ulottuvuutta ja sen rajoittamisen välttämättömyyttä esillä olevassa tapauksessa. Perusteluissaan korkein oikeus totesi, että ihmisoikeustuomioistuimen mukaan ihmisoikeussopimuksen 10 artiklan 2 kohta ei juurikaan antanut mahdollisuutta rajoittaa poliittista puhetta tai keskustelua yleisesti kiinnostavista kysymyksistä ja että poliittisen keskustelun vapautta voitiin rajoittaa vain pakottavin perustein. Toisaalta ihmisoikeustuomioistuin on korostanut, että poliittisen keskustelun vapaus ei ollut rajoittamaton ja että demokraattinen ja pluralistinen yhteiskunta perustui suvaitsevuuteen ja ihmisten tasa-arvoon. Sen vuoksi tapauksissa, jossa luotiin muun muassa uskonnolliseen suvaitsemattomuuteen perustuvaa vihaa, oli perusteltua määrätä oikeasuhtaisia seuraamuksia (esimerkiksi Müslüm Gündüz v. Turkki, 4.12.2003, kohdat 40 ja 41, Erbakan v Turkki 6.7.2006 kohdat 55 ja 56, Karatepe v Turkki 31.7.2007 kohta 25 ja Feret v Belgia 16.7.2009 kohdat 63 ja 64).

Korkein oikeus totesi, että kysymyksessä olevat väitteet, joiden mukaan profeetta Muhammad oli pedofiili, islam pedofilian pyhittävä pedofiiliuskonto ja pedofilia Allahin tahto, ovat sekä sisällöltään että erityisesti ilmaisutavaltaan voimakkaan herjaavia ja häpäiseviä. Tämä ilmaisujen luonne on ilmeinen sellaisellekin, joille niiden kohteet eivät ole pyhiä. Kysymys ei siten ole ollut pelkästään uskonnon ja siihen liittyvien ilmiöiden asiallisesta arvostelusta kärjekkäitä, loukkaavia tai provosoivia ilmaisuja käyttäen, vaan sen laatuudesta herjaavasta hyökkäyksestä islamia ja sen pyhänä pitämiä seikkoja kohtaan, jonka johdosta muslimit ovat voineet perustellusti tuntea joutuneensa oikeudettoman ja loukkaavan hyökkäyksen kohteeksi (I.A. v. Turkki 13.9.2005 kohta 29).

Korkein oikeus katsoi, että sanotun kaltaisten herjaavien väitteiden esittämiseen ei oikeuttanut A:n väittäjä tarkoitus selvittää sananvapauden rajoja tai osoittaa viranomaistoiminnan epäjohtonmukaisuutta. Näihin kysymyksiin liittyvän, voimakkaankin arvostelun esittäminen olisi ollut mahdollista ilman islamin pyhänä pitämien arvojen häpäisemistä. Kyseessä olevan kaltaiset, koko uskontokunnan ja sen pyhät kunnioituksen kohteet voimakkaan kielteisesti leimaavat tai herjaavat iskulauseet eivät edistä uskonnoista tai yhteiskunnallisista kysymyksistä käytävää keskustelua, vaan ne ovat päinvastoin omiaan herättämään ja vahvistamaan uskonnollista suvaitsemattomuutta ja ennakkoluuloja. Näistä syistä sekä yleisen järjestyksen että yhteiskuntarauhan säilyttämistavoitteen kannalta on perusteltua, että tällaisten väitteiden esittäjän sananvapauden suojaan puututaan rikosoikeudellisin seuraamuksin.

Lopuksi korkein oikeus totesi perusteluissaan, että tietoiseen loukkaamistarkoitukseen viittaa sekin, että ilmaisut on esitetty kirjoituksessa kahdesti muusta tekstistä selvästi erottuvalla tekstityypillä. A on siten ne esittäessään toiminut rikoslain 17 luvun 10 §:ssä tarkoitettussa loukkaamistarkoituksessa. Ratkaisussaan korkein oikeus pysytti hovioikeuden tuomion uskonrauhan rikkomisen osalta. A tuomittiin yhteiseen 50 päiväsakon sakkorangaistukseen uskonrauhan rikkomisesta ja kiihottamisesta kansanryhmää vastaan sekä lainvastaiset kirjoitukset määrättiin poistettavaksi yleisön saatavilta.

Käräjäoikeus teki hyvän havainnon tuomion perusteluissa. Se totesi muun muassa, että erilaisten uskonnollisten käsitteiden totuusarvosta ei voitu käydä keskustelua samalla tasolla kuin millä keskusteltiin esimerkiksi luonnontieteisiin liittyvistä kysymyksistä. Jälkimmäiset voitiin todistaa oikeiksi, kun sen sijaan objektiivisesti arvioiden minkä tahansa uskonnon olemukseen kuuluu, että sen käsitteisiin liittyvä totuus on suhteellista.

Logiikalla tai niin sanotuilla järkiperusteluilla ei tämän vuoksi ollut todellista merkitystä uskonnollisista kysymyksistä käytävässä keskustelussa. Uskontoon liittyvien pyhäksi määriteltyjen instituutioiden riitauttaminen ja halventaminen johtivat tämän vuoksi helposti enemmän tai vähemmän vakavaan kiistaan osapuolten välillä riippuen siitä, miten voimakas uskonnon asema henkilölle tai uskonnolliselle yhdyskunnalle oli. Tämän ohella A perusti väitteensä Koraaniin. Koraanissa ei kuitenkaan mainita Aishan iästä mitään. Väitteet perustuvat haditheihin eli perimätietoon. Perimätiedot eivät nauti samalla tavalla luotettavuutta kuin Koraani muslimien keskuudessa. Tällaisen väitteen perustaminen Koraaniin loukkasi varmasti monen muslimin uskonnollisia tunteita.

Tapauksessa oli riidatonta, että A esitti voimakkaan herjaavia lausumia muslimien profeetasta, Jumalasta ja uskonnosta. Sekä profeetta että Allah ovat muslimille pyhiä. Lausumien herjaava luonne oli ilmeinen myös sellaisille ihmisille, jotka eivät pitäneet profeetta Muhammadia taikka Allahia itselleen pyhinä. Lainkohdan säätämiseen johtaneessa hallituksen esityksessä on todettu, että uskonnollisen yhteisön asiallinen arvostelu ei toteuta uskonrauhan rikkomisen tunnusmerkistöä. Sitä ei toteuta myöskään ivallisessa sävyssä tapahtuva arvostelu, johon sisältyy asiallisia perusteita.⁴⁰ Lausumissa ei ollut kuitenkaan kyse asiallisesta arvostelusta taikka edes ivallisessa sävyssä tapahtuvasta arvostelusta. A:n tahallisuus ilmenee hänen tekstissään, jossa hän toteaa, että lausumat varmasti loukkaavat muslimien uskonnollisia tunteita. Lausumat saavuttivat myös suuren yleisön. Tällaiset lausumat lisäävät omasta mielestäni yhteiskunnassa suvaitsemattomuutta muslimia kohtaan. Tämän vuoksi katson korkeimman oikeuden tavoin, että sekä yleisen järjestyksen että yhteiskuntarauhan säilyttämistavoitteen kannalta on perusteltua, että tällaisten väitteiden esittäjän sananvapauden suojaan puututaan rikosoikeudellisin seuraamuksin.

3.2.2 Muut tuomioistuinratkaisut

Toisessa tapauksessa Perussuomalaiset Nuoret ry:n hallituksen puheenjohtajana toiminut A oli tahallaan julkisesti herjannut ja häpäissyt sitä, mitä uskonnonvapauslaissa tarkoitetut islamilaiset yhdyskunnat pitävät pyhänä julkaisemalla kaikkien luettavissa olevalla Facebook-sivullaan loukkaamistarkoituksessa kirjoituksen, jossa A lausui: ” Voisivatko muslimit kirotta pedofiiliprofeettansa, joka antaa oikeutuksen meidän eurooppalaisten teurastamiselle vain, koska emme halua alistua Allahille, tuolle hirviölle.”

⁴⁰ HE 6/1997 vp, s. 128.

A totesi, että pedofilia-ilmaus vastaa historiallisia tosiasioita eikä hänen mukaansa faktan lausuminen voi olla rikos. Lisäksi hän totesi, että hänen kirjoituksensa motiivi ei ollut uskonrauhan rikkominen, vaan hän oli pikemminkin edistänyt poliittista ja yhteiskunnallista keskustelua uskonnoista. Oulun kärjäoikeus katsoi sen sijaan, että lausumat ovat päinvastoin omiaan herättämään ja vahvistamaan uskonnollista suvaitsemattomuutta ja ennakkoluuloja muslimeja kohtaan. Lisäksi Oulun kärjäoikeus totesi, että A on epäilyksittä ollut tietoinen lausumien herjaavasta ja häpäisevästä luonteesta. Kärjäoikeus viittasi KKO 2012:58 ratkaisuun, joka oli julkaistu 4 vuotta ennen A:n oikeudenkäyntiä, jossa muslimien profeetan nimittely oli täysin identtinen ja A oli ollut tästä ratkaisusta tietoinen. Kärjäoikeus tuomitsi A:n kiihottamisesta kansanryhmää vastaan ja uskonrauhan rikkomisesta yhteiseen 50 päiväsakkoon ja tuomitsi kirjoitukset poistettavaksi yleisön saatavilta.⁴¹ A valitti tuomiosta hovioikeuteen, mutta hovioikeus ei myöntänyt jatkokäsittelylupaa.

Oikeuskäytännöstä on havaittavissa, että myös jonkun toisen henkilön kirjoittamien ilmaisujen jakaminen sosiaalisessa mediassa voi olla rangaistavaa, jos ilmaisut täyttävät uskonrauhan rikkomisen tunnusmerkistön. A oli poliitikkona toimiessaan julkaissut omalla Twitter-tilillään B:n muotoilemia tekstejä profeetta Muhammadista ja islamista, joita korkein oikeus oli aiemmin tuomiossaan pitänyt rangaistavana. A vetosi kiistämisensä tueksi lisäksi siihen, että hänen julkaisemansa tekstit oli julkaistu myös monissa muissa viestimissä ja mediassa muiden tahojen toimesta ilman rikosoikeudellisia seuraamuksia. Tältä osin hovioikeus totesi, että Euroopan ihmisoikeustuomioistuin on ratkaisussaan *Jersild v. Tanska* (23.9.1994) katsonut, että rasistisesta järjestöstä ohjelman tehneen toimittajan tuomitseminen kiihottamisesta kansanryhmää vastaan merkitsi ohjelmaa kokonaisuutena arvioitaessa ihmisoikeussopimuksen 10 artiklan tarkoittaman sananvapauden loukkaamista, vaikka ohjelmassa oli esitetty ääriryhmien käyttämiä rasistisia lausumia. Tuomioistuin linjasi, että rangaistavien lausumien levittämisestä on erotettava oikeus kirjoittaa ja raportoida esimerkiksi rasistisesta toiminnasta. Jos uutisoinnin tarkoitus on edistää rasistisen materiaalin levittämistä, se ei saa vastaavaa suojaa.⁴² Joukkotiedotusvälinettä käyttäen tehdystä rikoksesta, jossa vastuu perustuu viestin sisältöön, rikoksesta vastaa se, jota rikoslain mukaan pidetään rikoksen tekijänä tai siihen osallisena. Vastuuseen voi siten joutua syrjivää propagandaa levittävä haastateltava tai kirjoittaja, mutta myös toimittaja.

⁴¹ Oulun kärjäoikeus R 17/208.

⁴² HHO R 19/1258.

Montesquieun vallan kolmijako-opin mukaan toimeenpano-, lainsäädäntö ja tuomiovallan on kuuluttava eri elimille. Tämän perinteisen vallan kolmijako-opin rinnalle on noussut neljäs valtiomahti, jolla tarkoitetaan sanomalehdistöä. Vapaa lehdistö on keskeinen sananvapauden mahdollistaja ja ilmentäjä. Sananvapaus on erityisen tärkeä oikeus toimittajille, joiden työ perustuu mahdollisuuteen esittää myös voimakkaan kriittisiä kantoja esimerkiksi poliitikoista ja muista vallanpitäjistä. Lehdistöä tai nykyään yleisemmin mediaa on kutsuttu neljänneksi valtiomahdiksi tai ”vallan vahtikoiraksi”, jolla viitataan sen tehtäviin kansalaisten vaikuttamista tukevan ja informoivan puolueettoman tiedon välittäjänä.⁴³ Tässä valossa rangaistusvastuu voi näyttää median osalta rajatummalta kuin poliitikon. Edelleen muistutan, että Euroopan ihmisoikeuskäytännössä poliittisen keskustelun avoimuus on keskeinen osa demokraattista yhteiskuntaa ja hyväksyttävän kritiikin rajat ovat laajempia poliitikon osalta kuin yksityisen henkilön. Tämän ohella sananvapaus pitää sisällään myös shokeeraavia ja järkyttäviä ilmaisuja.⁴⁴ Ihmisoikeustuomioistuin on korostanut, että poliittisilla puolueilla on oikeus esittää julkisesti mielipiteitään, vaikka ne olisivat järkyttäviä, loukkaavia ja jopa saattavat huolestuttaa osaa väestöstä. EIT:n mukaan maahanmuuttopolitiikassa näkemykset on kuitenkin esitettävä puolustamatta rassistista syrjintää ja käyttämättä vihamielisiä ja halventavia ilmaisuja.⁴⁵ Kuitenkin tässä tapauksessa on syytä erottaa sallittu kritiikki ja kielletty loukkaus toisistaan. Kielletyn loukkauksen levittäminen ei nauti sananvapauden suojaa. Sen sijaan tällaisesta toiminnasta tiedottaminen ja raportoiminen kuuluu sananvapauden piiriin.

Oikeuskäytännössä tuomiota uskonrauhan rikkomisesta on jaettu myös juutalaisten uskonnon ja Talmudin loukkaamisesta. A oli tehnyt Robert Wiltonin *The Last Days of the Romanov*in teoksesta suomenkielisen käännöksen, painanut siitä 1000 kirjaa ja levittänyt yleisön keskuuteen. Kirjan esipuheessa panetellaan ja solvataan juutalaisia uskonnollisena ja erityisenä kansanryhmänä. Siinä esitetään muun muassa, että juutalaiset kansanryhmänä ovat muita kansanryhmiä erityisesti kristittyjä uhkaava vaara ja että juutalaiset pyrkivät alistamaan muut kansanryhmät. Esipuheen mukaan juutalaiset ovat kautta aikojen aiheuttaneet sotia, väkivaltaa, rikoksia ja muuta vahinkoa sekä syyllistyneet valehteluun ja petolliseen toimintaan muita kansanryhmiä vastaan. Lisäksi A väitti, että Talmud pitää vain juutalaisia ihmisinä ja määrää tappamaan kristityt ja muut ei-juutalaiset. A:n mukaan Talmudin keskeisiä teemoja ovat juutalaisten rodullinen ylemmyys, kristittyjen tuhoaminen ja juutalaisten pyrkimys maailman herruuteen.

⁴³ Ihmisoikeudet taustapaperi s. 3.

⁴⁴ EIT *Lingens v. Itävalta*, kohta 41.

⁴⁵ EIT *Feret v. Belgia* (2009) kohta 77. Ks myös LaVM 39/2010 vp s. 3 Lakivaliokunnan mukaan maahanmuutto- ja ulkomaalaispolitiikan tai siitä vastuussa olevan ankarakaan arvostelu ei sellaisenaan täytä rangaistavuuden edellytyksiä.

Lisäksi A vähätteli toisen maailmansodan aikaista juutalaisten joukkotuhontaa ja väitti, että juutalaisilla oli suunnitelma saksalaisten rodullisesta hävittämisestä.

Käräjäoikeus katsoi, että kirjoitukset olivat tyypillistä ns. antisemitististä propagandaa ja A:n pyrkimyksenä oli ollut saada lukijoissa samanlainen halveksunta juutalaisia kohtaan kuin hänellä itsellään oli. Käräjäoikeuden mukaan kirjoitukset merkitsivät loukkaamistarkoituksessa tapahtunutta juutalaisten uskonnon häpäisemistä, minkä vuoksi käräjäoikeus katsoi, että teko oli tahallinen niin kiihottamisena kansanryhmää vastaan kuin uskonrauhan rikkomisenakin, eikä tahallisuutta poistanut se, että A piti väitteitään totuudenmukaisina.⁴⁶ Käräjäoikeus tuomitsi A:n kiihottamisesta kansanryhmää vastaan ja uskonrauhan rikkomisesta yhteiseen päiväsakkorangaistukseen. Hovioikeus ei muuttanut käräjäoikeuden tuomiota.⁴⁷ 1.000 kappaleen kirjapainoksen tulkittiin tulleen laajaan tietoisuuteen ja näin ollen katsottiin täyttäneen julkisuusvaatimuksen. Juutalaisten uskonnon ja Talmudin loukkaamistarkoitus kävi ilmi yksittäisten lausumien ja koko esipuheen loukkaavasta ja häpäisevästä muodosta. Kuten edellisessä Twitter-julkaisua koskevassa tapauksessa oikeus katsoi niin ikään, että rangaistavaa oli sekä itse tehtyjen lausumien että myös muiden laatimien syrjivien lausumien levittäminen eivätkä kirjallisuusviitteet poistaneet rangaistavuutta. Kirjoitukset olivat loukkaavan ja häpäisevän muodon lisäksi yleistäviä.

Poliisin tietoon tulleet uskontoon tai vakaumukseen perustuvat epäillyt päärikokset tapahtuvat useimmiten internetissä⁴⁸. Yleisin tekotapa on juuri kirjoitukset sosiaalisessa mediassa, halventava kuva ja videoviestintä. Kuka tahansa voi kirjoittaa sosiaalisessa mediassa mitä tahansa ilman ennakkosensuuria. Julkaisut saavuttavat helposti laajan yleisön. Sosiaalista mediaa voi käyttää oman agendan ajamiseen. Esimerkiksi Facebook ja Twitter vauhdittivat kansannousuja, ja arabikevään myötä arabimaailmassa tapahtui suuria muutoksia.

Kuten aikaisemmin on todettu, RL 17:10:ää voidaan myös soveltaa sananvapausrikosten ohella pyhänä pidettävän omaisuuden vahingoittamiseen tai turmelemiseen. Näissä tilanteissa uskonnollisen yhdyskunnan rekisteröimisellä on monia oikeusvaikutuksia, joista yksi on rikosoikeudellisen suojan laajuus. Rekisteröintiä koskevan vaatimusten täyttymisen kannalta tärkeää on yhteisön tarkoituksen

⁴⁶ Vantaan käräjäoikeus R 03/1129.

⁴⁷ HHO R 04/2483.

⁴⁸ Rauta 2017, s. 59.

ja toimintamuotojen arviointi⁴⁹. Näitä toimintamuotoja koskevat vaatimukset löytyvät uskonnonvapauslain 7 §:stä, jonka mukaan:

”Rekisteröidyn uskonnollisen yhdyskunnan tarkoituksena on järjestää ja tukea uskonnon tunnustamiseen ja harjoittamiseen kuuluvaa yksilöllistä, yhteisöllistä ja julkista toimintaa, joka pohjautuu uskontunnustukseen, pyhinä pidettyihin kirjoituksiin tai muihin yksilöityihin pyhinä pidettyihin vakiintuneisiin toiminnan perusteisiin.

Yhdyskunnan tulee toteuttaa tarkoitustaan perus- ja ihmisoikeuksia kunnioittaen.

Yhdyskunnan tarkoituksena ei ole taloudellisen voiton tavoittelu tai muuten pääasiassa taloudellisen toiminnan järjestäminen. Yhdyskunta ei voi järjestää toimintaa, jota varten ei voida perustaa yhdistyslain (503/1989) mukaista yhdistystä tai jota varten yhdistys voidaan perustaa vain luvanvaraisesti.”

Kajaanin käräjäoikeudessa on pohdittu, voiko rekisteröimätön islamilainen yhdyskunta saada oikeussuojaa RL 17:10:n perusteella. Kajaanin käräjäoikeuden käsittelemässä tapauksessa A, B, C, D JA E olivat yksissä tuumin häpäisseet Kainuun islamilaisen yhdyskunnan pyhinä pitämää moskeijaa. Vastaajat vahingoittivat moskeijarakennusta roiskuttamalla verta moskeijan portaille sekä moskeijan ikkunaan ja seinään. Asianosaiset myönsivät menettelynsä, mutta kiistivät syyllistyneensä uskonrauhan rikkomiseen, sillä Kainuun islamilainen yhdyskunta oli tapahtumahetkellä rekisteröimätön yhdyskunta. Sanotun lainkohdan mukaan uskonrauhan rikkomisen kohteena voi olla uskonnonvapauslaissa (267/1922) tarkoitettu kirkko tai uskonnollinen yhdyskunta. Rikoslain mukaan herjaaminen ja häpäiseminen on rajattu koskemaan vain kyseisessä laissa tarkoitettuja kirkkoja ja Suomessa rekisteröityjä uskonnollisia yhdyskuntia, ei sen sijaan järjestäytymättömiä uskonnollisia ryhmiä.

Uskonnonvapauslain 2 §:n mukaan uskonnollisella yhdyskunnalla tarkoitetaan tässä laissa evankelisluterilaista kirkkoa, ortodoksista kirkkokuntaa ja 2 luvussa säädetyllä tavalla rekisteröityä uskonnollista yhdyskuntaa. Lain 2 luvun 17 §:n mukaan vain rekisteröity uskonnollinen yhdyskunta voi olla asianosaisena tuomioistuimessa. Jos asianomistajaksi merkittyä Kainuun islamilaista yhdyskuntaa ei ollut tekohetkellä vielä rekisteröity, ei sillä ole asianomistaja-asemaa tässä asiassa, eikä kysymyksessä voi olla rikoksena uskonrauhan rikkominen.

⁴⁹ HE 170/2002 vp, s. 39-40.

Syyttäjä totesi perusteluissaan, että islamilaisia uskonnollisia yhdyskuntia on rekisteröity myös Suomessa. Sillä, että Kainuun islamilaista uskonnollista yhdyskuntaa ei tekohetkellä ollut rekisteröity, ei ole merkitystä. Käräjäoikeus totesi tuomiossaan, että kyseisen säännöksen tarkoituksena on suojata uskonnon harjoittamista. Se perusteli, että teolla on haluttu häpäistä yhdyskunnan pyhänä pitämää moskeijaa. Käräjäoikeus otti huomioon asianomistajan yhdyskunnan perustamisesta, tilojen vuokraamisesta, tilojen käyttötarkoituksesta, moskeijan avaamisesta, yhdyskunnan sääntöjen laatimisesta ja yhdyskuntaan kuuluvien henkilöiden määrästä kertoman. Lisäksi käräjäoikeus otti huomioon, että kysymyksessä on maailmanlaajuinen tunnettu uskonto ja että islamilaisia uskonnollisia yhdyskuntia on merkitty uskonnonvapauslaissa tarkoitettuun uskonnollisten yhdyskuntien rekisteriin.

Edellä esitetyn perusteella käräjäoikeus katsoi, että pelkästään rekisteröimättömyydestä ei voi olla seurauksena, että teon ei voitaisi katsoa täyttävän uskonrauhan rikkomisen tunnusmerkistöä. Näillä perusteilla käräjäoikeus tuomitsi epäillyt rangaistukseen uskonrauhan rikkomisesta. Tuomitut valittivat tuomiosta hovioikeuteen.⁵⁰

Itä-Suomen hovioikeus hylkäsi syytteen uskonrauhan rikkomisesta samoin perustein, kuin tuomitut olivat sen tuoneet esiin käräjäoikeudessa. Lisäksi hovioikeus viittasi perusteluissaan rikoslain 3 luvun 1 §:n 1 momentissa säädettyyn rikosoikeudelliseen laillisuusperiaatteeseen, jonka mukaan syylliseksi saa katsoa vain sellaisen teon perusteella, joka tekohetkellä on laissa nimenomaan säädetty rangaistavaksi. Uskonrauhan rikkomista koskevan rikoslain 17 luvun 10 §:n 1 kohdan rangaistussäännöksen ulottuvuutta ei näin ollen voitu käräjäoikeuden mainitsemilla perusteilla sanamuodon vastaisesti laajentaa koskemaan rekisteröimätöntä uskonnollista yhdyskuntaa. Sen sijaan teko tuomittiin vahingontekona.⁵¹

Käräjäoikeus lähestyi asiaa teleologisen laintulkintametodin kautta. Teleologinen laintulkinta tarkoittaa tavoitteellista laintulkintametodia. Teleologinen tulkinta jaetaan usein subjektiiviseen ja objektiiviseen teleologiaan. Subjektiivisen tulkinnan idea on, että lain taakse oletetaan "käskijä" eli subjekti, jolla on tietyt tavoitteet ja tietty tahto. Objektiivisessä tulkinnassa pyritään selvittämään, mikä olisi tulkitsijan mielestä lain järkevä tarkoitus konkreettisessa ratkaisutilanteessa.⁵² Edellä mainitussa moskeijan turmelemista koskevassa tapauksessa vaikuttaisi siltä, että käräjäoikeus käsitteli tapausta nimenomaan objektiivisen teleologisen tulkinnan kautta, sillä se perusteli, että

⁵⁰ Kajaanin käo R 06/1226

⁵¹ Itä-Suomen hovioikeus R 07/200.

⁵² Tapani, Jussi – Tolvanen, Matti – Hyttinen Tatu 2019, s. 110.

kyseessä oli maailmanlaajuisesti tunnustettu uskonto ja ilkeiden kohteeksi joutunut kiinteistö palveli muslimien uskonharjoitusta. Käräjäoikeuden mielestä yhdyskunnan rekisteröimättömyydellä ei asiassa ollut merkitystä. Teleologinen laintulkintametsodi johti edellä mainitussa tapauksessa siihen, että käräjäoikeuden tuomari sovelsi lakia analogisesti syytettyjen vahingoksi.

Rikoslain yleisten oppien uudistamista käsittelevässä hallituksen esityksessä todetaan, että laillisuusperiaate ei edellytä yksinomaan, että asiasta on säädetty lailla, vaan sen katsotaan asettavan vaatimuksia myös itse lain soveltamistavalle. Hallituksen esityksessä todetaan edelleen, että lainsäätäjän käsitteet vaativat aina tulkintaa, koska lainsäädännössä käytetään tyyppikäsitteitä. Soveltajan tehtävä on ratkaista, vastaako konkreettinen teko laissa mainittua tekotyyppiä. Lainkäyttjä ei saa rikostunnusmerkistöä tulkitessaan mennä sanamuodon ulkopuolelle. Tulkinnan lähtökohtana tulee hallituksen esityksen mukaan pitää tunnusmerkistön termien yleiskielistä merkitystä. Sallittua tulkintaa olisi myös tulkinta, joka perustuu jollekin termille oikeustieteessä, lain esitöissä taikka mieluiten itse laissa vahvistettuun juridis-tekniiseen merkityssisältöön.⁵³ Hovioikeus päätyikin oikeaoppisesti tapauksessa lainkohdan kielio pilliseen tulkintaan, jossa tunnusmerkistön täytyminen edellyttää, että kyseessä on rekisteröity yhdyskunta. Rikosoikeudellisesta laillisuusperiaatteesta seuraa, että oikeudellisen aineiston tulkinta keskittyy rikosoikeudessa leimallisesti lakitekstiin.⁵⁴ Rikosoikeudellisella rangaistuksella kajotaan yksilön omaisuuteen tai vapauteen, minkä vuoksi tunnusmerkistön niin sanottua harmaata aluetta ei voida laventaa lainkohdan sanamuodon ulkopuolelle.

Kirjoitetun lain vaatimus asettaa tuomioistuimelle vaatimuksen noudattaa kirjoitettua lakia. Tämä merkitsee, ettei rangaistusta tai rikoksen muuta seuraamusta saa tuomita, ellei teko täytä edellytyksiä, jotka sisältyvät tapaukseen sovellettaviin rangaistussäännöksiin. Tekijän on täytynyt tehdä laissa rangaistavaksi säädetty teko, jolloin on otettava huomioon sekä yksittäiset rangaistussäännökset että rikoslain yleinen osa. Lailla tarkoitetaan muodollista lakia, siis eduskunnan lainsäätäjän ominaisuudessa säätämiä oikeussääntöjä. Tämän vuoksi rangaistusta ei voida tuomita lakiin tai muihin laillisiin säädöksiin tukeutumattoman tavanomaisen oikeuden nojalla. Lakiin tukeutumisen vaatimus koskee kuitenkin vain tuomioita syytetyn vahingoksi niin, että langettavan tuomion on aina perustuttava lakiin. Lisäksi *praeter legem* -kielto pakottaa tuomioistuimet pitäytymään rangaistuslajeihin ja rangaistustasoihin, jotka rangaistussäännöksissä ilmaistaan. Tämä merkitsee,

⁵³ HE 44/2002 vp s. 34.

⁵⁴ Boucht, Johan – Frände, Dan 2019, s. 29.

ettei ketään voida tuomita lajiltaan tai määrältään ankarampaan rangaistukseen kuin kyseisessä rangaistussäännöksessä on säädetty⁵⁵

Pirkanmaan kärjäoikeudessa käsiteltiin tapausta, jossa vastaaja oli julkaissut blogin, jossa ilmaisi, että käytännössä islam sallii jopa yksivuotiaiden lasten makaamisen. Vastaaja yhdisti tällaiset teot muslimien profeettaan. Edelleen vastaaja lausui, että islamilainen laki sallii lastenhoitajan sekaantua kaitsettaviin lapsiinsa, koska jos isä on vaikka matkoilla, täytyy jonkun huolehtia lapsista.

Vastaaja jatkoi blogikirjoittelunsa toteamalla, että silti jokainen mies ei ole sika, joka käyttää tilaisuutta hyväkseen, mutta Ayatollah Khomeini ilmeisesti on. Tosin islamilaisen lain mukaan kyse ei ollut lapsenkaitsemisesta vaan tilapäisestä avioliitosta. Vastaajan mukaan lännessä sitä kutsutaan käynneiksi prostituoidun luona. Lausumassa täsmennettiin, että Khomeinein tapauksessa ”prostituoitu” oli neljävuotias lapsi, jota Khomeini käytti hyväkseen ”koko yön, vaikka lapsi kiljui ja itki korvia hyytävästi” läpi koko yön ja hyväksikäytön. Edelleen lausumassa todettiin, että Ayatollah Khomeini oli islamin hengellinen johtaja, joka sallii lasten hyväksikäytön, jopa yksivuotiaiden lasten sekä lapsiprostituoitujen käytön (jota kutsutaan islamissa tilapäisiksi avioliitoiksi), ja myös eläinten seksuaalisen hyväksikäytön.

Vastaaja oli liittänyt kirjoitukseen videolinkin. Teksti perustui videolla olleeseen englanninkieliseen tekstiin. Kärjäoikeus katsoi, että kirjoitukset ja sitä vastaavat videon lausumat olivat islamia ja sen pyhänä pitämää islamin lakia herjaavia ja häpäiseviä. Sen lisäksi islamin edustajaan ja hengellistä johtajaan kohdistetuilla häpäisevillä ja herjaavilla väitteillä on häpäisty ja herjattu islamia ja sen pyhää lakia väittämällä hänen menettelynsä olevan islamin lain mukaista.

Kärjäoikeus tuomitsi vastaajan sakkorangaistukseen ja määräsi sisällöltään lainvastaiset viestit poistettavaksi ja hävitettäväksi sananvapauslain 22 §:n 3 momentin nojalla.⁵⁶

Pohjois-Savon kärjäoikeudessa käsitellyssä tapauksessa vastaaja oli herjannut ja häpäissyt islamia, sen pyhää kirjaa Koraania sekä profeetta Muhammedia kirjoittamalla julkisella Facebook-sivuillaan muun muassa seuraavaa:

”koraani on kirjoittanut sairas sekopää seksihullu Muhammed jota nämä islam muslimeita palvoo ja kuvittelevat olevansa uskovaisia..”

⁵⁵ Boucht, Johan – Frände, Dan 2019, s. 24-25.

⁵⁶ Pirkanmaan käo R 13/6335.

”näin siinä käy kun luottaa islam muslimi seksihulluihin jotka aikoo raiskata ja tappaa kaikki ei muslimit koraani antaa luvan siihen mikä ei ole Raamattu ja nämä kutsuu itseään uskoviksi nämä ei ole oikeaa uskontoa nähneetkään”

”tässä tämä lastenraiskaaja jota islam muslimit palvoo ja tappavat nyt ei muslimeja Koraanina käskyjen mukaan minkä tämä sairas lastenraiskaaja on sairaasta päästään kirjoittanut ja on olevinaan uskovainen jota ei todellakaan ole koskaan ollutkaan tämän takia Koraani on ja islam muslimit on kiellettävä”

Vastaaja myös toi esille, että hänen mielestään islam ei ole oikea uskonto. Tämä väite ei omasta mielestäni sellaisenaan riitä tunnusmerkistön täyttämiseen, jos aiemmat lausumat jätettäisiin huomioimatta. Käräjäoikeus on tuomiossaan katsonut tarpeelliseksi ottaa kantaa väitteeseen toteamalla, että islam on uskonnonvapauslaissa tarkoitettu uskonnollinen yhdyskunta ja sitä koskee uskonnonvapaus ja uskonrauha.

Käräjäoikeus katsoi, että teon julkisuuskriteeri täyttyi, sillä viestit oli julkaistu Facebookissa, jolloin ne olivat tulleet kokoonpanoltaan määräämättömän ihmisjoukon tietoon. Käräjäoikeuden mukaan kyse ei ollut islamin asiallisesta arvostelemisesta vaan voimakkaan herjaavasta ja häpäisevästä hyökkäyksestä islamin pyhinä pitämiä arvoja kohtaan. Sen lisäksi ilmaisujen luonne oli ilmeinen sellaisellekin, joille niiden kohteet eivät ole pyhiä. Tahallisuuskriteerin osalta käräjäoikeus lausui, että viestien sisällön ja asiayhteyden perusteella vastaajan olisi pitänyt ymmärtää, että viestit herjaavat ja häpäisevät rangaistusvaatimuksessa mainitun uskonnollisen yhdyskunnan pyhänä pitämiä seikkoja. Käräjäoikeus tuomitsi vastaajan sakkorangaistukseen.⁵⁷

Etelä-Savon käräjäoikeudessa käsitellyssä uskonrauhan rikkomista koskevassa tapauksessa oli edelleen herjattu ja häpäisty islamia ja sen pyhänä pitämää islamin lakia ja profeetta Muhammedia muun muassa lausumalla, että pedofiili Muhammad käskee muslimeja pedofiliaan, lasten silpomisiin ja raiskaamisiin. Vastaajan mielestä kukaan täyspäinen ei voinut kutsua islamia uskonnoksi, sillä se oli 1400 vuotta vanha teurastamis- ja alistamiskultti, joka käskee tappamaan kaikki muihin uskontoihin kuuluvat. Vastaaja oli myös jakanut kuvan, jonka kuvatekstissä lukee:

⁵⁷ Pohjois-Savon käo R 18/509.

"I don't want to grow up to be abused as a muslim sex slave. Please ban islam. # GoatLives Matter" ja kommentoimalla sitä: "Ihmistä, Lapsista, Naisista ei ole mitthään väliä ... mutta Noudattakaa edes Eläinsuojelu lakia ??"⁵⁸

Vastaaja tunnusti esitutkinnassa ja kirjallisessa menettelyssä menettelleensä syytteessä kuvatulla tavalla, eikä saapunut oikeuteen, vaikka hänelle oli lähetetty kutsu uhalla, että asia voidaan ratkaista hänen poissaolostaan huolimatta.⁵⁹ Käräjäoikeus ei oikeastaan perustellut tuomiota muutoin kuin viittaamalla kiihottamisrikoksen ja uskonrauhan rikkomispykäliin. Perustuslain 21 pykälän mukaan oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin kuuluu saada perusteltu päätös.

3.3 Säännöksen suojelukohteet

Vuoden 1889 rikoslain säännöksistä katsottiin vielä löytyvän merkkejä aikaisemmin vallinneesta ja viime vuosisadan lopulla laajoissa piireissä hyväksytystä käsityksestä, jonka mukaan eräät uskontorikokset kohdistuvat Jumalaan, kuten myös siitä käsityksestä, että rikosoikeuden tehtävänä on suojella vallitsevaa uskontoa harhaopeilta. Uskontorikoksia koskevien rangaistussäännösten perusteena on katsottu olevan myös sen ajatuksen, että uskonto kuuluu yhteiskuntajärjestystä kannatteleviin rakenteisiin ja että rangaistussäännösten yhtenä tarkoituksena on kriminalisoida yleistä uskonnollisuutta murentavia tekoja. Nykyisin katsotaan yleensä, ettei uskonto sellaisenaan ole uskontorikosten suojelukohde. Suojelukohteiksi katsotaan kansalaisten uskonnolliset vakaumukset ja tunteet sekä uskonrauha yhteiskunnassa.⁶⁰ Perustuslakivaliokunnan mukaan säännöksen taustalla ovat sekä yleinen järjestys että perusoikeutena turvattu yksilön uskonnonvapaus.⁶¹ Uskonrauhan rikkomista koskevan kriminalisoinnin suojan ala ei sen sijaan kata ateisteja ja agnostikkoja, joiden vakaumus voi sitä vastoin tulla suojatuksi kiihottamisrikoksen tai rangaistuksen koventamissäännöksen kautta.⁶²

Suomen Sisu julkaisi profeetta Muhammadista pilakuvat verkkosivuillaan. Julkaisun seurauksena poliisi aloitti esitutkinnan. Syytettä ei kuitenkaan nostettu, sillä syyttäjä katsoi, ettei tunnusmerkistö täyttynyt kaikilta osin, muun muassa tekijöiltä puuttui loukkaamistarkoitus.

⁵⁸ Etelä-Savon käräjäoikeus R 17/1317.

⁵⁹ Tämän kaltainen tuomitseminen on mahdollista ROL:in 8 luvun 11 § 1 momentin perusteella. Kyseinen lakipykälä antaa mahdollisuuden tuomita vastaavissa tilanteissa vastaajan rikesakkoon, sakkorangaistukseen tai enintään kolmen kuukauden vankeusrangaistukseen ja enintään 10 000 euron suuruiseen menettämisseuraamukseen. Edellytyksenä on lisäksi, että asia voidaan tutkia ja ratkaista vastaajan poissaolosta huolimatta.

⁶⁰ HE 6/1997 vp s. 127.

⁶¹ PeVI 23/1997 vp, s.3.

⁶² Neuvonen, Riku (toim.) 2015 s. 81.

KRP käytti esitutkinnassa islam-asiantuntija Jaakko Hämeen-Anttilan lausuntoa, jossa pilakuvien loukkaavuudesta todettiin seuraavasti:

»Olennaista on se yhteys, jossa profeetta Muhammad esitetään. Islamilaisessa kuvituksessa hänet esitetään aina kunnioittavassa sävyssä. En pitäisi profeetta Muhammedin kasvokuvaa muslimeita yleisesti loukkaavana, mikäli kuva julkaistaisiin kunnioittavassa tai edes asiallisessa yhteydessä. Profeetan kuvallinen esittäminen ja hänen kasvojensa kuvaaminen sinänsä harmittomassakin pilapiirroksessa on kuitenkin jo erittäin lähellä muslimien pyhäksi kokeman ilmiön loukkaamista. Näkemistäni kahdestatoista kuvasta osa on lisäksi avoimen loukkaavia. Kyse ei niissä ole yksinomaan harmittomasta pilasta vaan profeetta Muhammedin yhdistämisestä väkivaltaan, terrorismiin ja naisen alistamiseen. Tällainen kuvallisen esittämisen ja loukkaavan sisällön yhdistäminen on islamin uskonnon kannalta erittäin loukkaavaa. Muslimien pyhäksi kokemista, loukkaamattomista asioista Koraani ja profeetta Muhammad ovat varmasti keskeisimmät. Näin ollen kuvien levittämisellä minun tulkintani mukaan loukataan yhtä islamin uskonnon vahvimmin pyhäksi kokemaa ilmiötä, profeetta Muhammedin loukkaamattomuutta.»⁶³

Perustuslain 17 §:n 3 momentti antaa suojaa kansallisten ja etnisten vähemmistöjen kulttuureille.⁶⁴ Kulttuuriin lasketaan usein kuuluvaksi myös uskonto. Tämän vuoksi katson, että perustuslain 17 §:n 3 momentti suojaa ainakin välillisesti kansallisten ja etnisten vähemmistöjen uskontoja, vaikka RL 17:10:ää koskevilla lain esitöissä todetaan, että suojelun kohteena ovat kansalaisten uskonnolliset vakaumukset.

On yleisessä tiedossa, että vihapuheet hyödyttävät eniten ääriliikkeitä. Vuonna 2015 CMI:n (Crisis Management Iniativen) Irak-asiantuntija Hussein Al-Taeen kommentoi Pariisin terrori-iskuun liittyen, että Isis pyrkii iskullaan lisäämään eripuraa ja konfliktia Euroopassa saattamalla pakolaiset ja maahanmuuttajat syrjittyyn asemaan. Näin Al-Taeen mukaan järjestön on helpompi rekrytoida uusia jäseniä ja innostaa kannattajiaan.⁶⁵

⁶³ Valtakunnansyyttäjän syyteharkinnan suorittaminen Muhammad pilakuvia koskevassa asiassa dnro R 06/11.

⁶⁴ HE 317/2010 vp s. 7.

⁶⁵ Iltasanomien uutiset 14.11.2015.

Olen Al-Taaen kanssa asiasta samaa mieltä. Isiksen iskujen johdosta islamofobia on lisääntynyt Euroopassa, ja suhtautuminen muslimeihin on muuttunut kielteisemmäksi, mistä johtuen myös uskonnollisuuteen tai uskontoon perustuva vihapuhe on lisääntynyt.

Vihapuhe, rasismi, ulkopuoliseksi jääminen yhteiskunnasta ja syrjintä ovat merkittäviä tekijöitä ihmisen väkivaltaisessa radikalisoitumisessa. Samalla linjalla on sisäministeriön laatima toimenpideohjelma.

Kansallinen väkivaltaisen radikalisoitumisen ja ekstremismin ennaltaehkäisyn toimenpideohjelmassa (2016) todetaan, että vihapuheella ja viharikoksilla on yhteys väkivaltaiseen radikalisoitumiseen ja ekstremismiin. Vihapuhe voi yllyttää erityisesti haavoittuvassa asemassa olevia henkilöitä viharikoksiin tai liittymään väkivaltaiseen ekstremistiseen toimintaan. Vihapuheen ja viharikosten kohteena olevien yksilöiden ja ryhmien riski radikalisoitua lisääntyy erityisesti silloin, kun he kokevat, että yhteiskunta ja viranomaiset eivät riittäväällä tavalla puutu asiaan ja turvaa heidän oikeuksiaan.⁶⁶

⁶⁶ Sisäministeriön julkaisu 15/2016, s. 24.

4 USKONNON- JA SANANVAPAAUS PERUS- JA IHMISOIKEUTENA

4.1 Uskonnonvapaus

Uskonnonvapaus kuuluu klassisiin vapausoikeuksiin ja on kansainvälisesti ja historiallisesti ilmeisesti kaikkein vanhin perusoikeus.⁶⁷ Uskonnonvapaus on turvattu monissa ihmisoikeussopimuksissa muun muassa KP-sopimuksen 18 artiklassa, taloudellisia, sosiaalisia ja sivistyksellisiä oikeuksia koskevan yleissopimuksen (SopS 6/1976, TSS-sopimus) 13 artiklassa sekä Euroopan ihmisoikeussopimuksen 9 artiklassa. Suomi on ratifioinut kaikki edellä mainitut kansainväliset sopimukset. Uskonnonvapaus on turvattu myös Euroopan unionin perusoikeuskirjan 10 artiklassa. YK:ssa laadittu julistus (yleiskokouksen päätöslauselma 36/55 vuodelta 1981) uskontoon tai uskoon perustuvasta suvaitsemattomuudesta täydentää edellä mainittuja valtiosopimuksia.

Euroopan ihmisoikeussopimuksen 9 artikla kuuluu seuraavasti:

1. Jokaisella on oikeus ajatuksen-, omantunnon- ja uskonnonvapauteen. Tämä oikeus sisältää oikeuden vaihtaa uskontoa tai uskoa ja vapauden tunnustaa uskontoaan tai uskoaan joko yksin tai yhdessä muiden kanssa julkisesti tai yksityisesti jumalanpalveluksissa, opettamalla, hartaudenharjoituksissa ja uskonnollisin menoin.
2. Henkilön vapaudelle tunnustaa uskontoaan tai uskoaan voidaan asettaa vain sellaisia rajoituksia, joista on säädetty laissa ja jotka ovat välttämättömiä demokraattisessa yhteiskunnassa yleisen turvallisuuden vuoksi, yleisen järjestyksen, terveyden tai moraalin suojaamiseksi, tai muiden henkilöiden oikeuksien ja vapauksien turvaamiseksi.

Artiklaa koskevassa ensimmäisessä tärkeässä ennakkopäätöksessä *Kokkinakis v. Kreikka* (1993) Euroopan ihmisoikeustuomioistuimien luonnehti 9 artiklassa turvattua oikeutta yhdeksi demokraattisen yhteiskunnan peruspilariksi (*foundation*), joka uskoville ihmisille merkitsee yhtä heidän identiteettinsä ja elämäntavojensa kannalta keskeisintä elementtiä. Tuomioistuin korosti sopimusmääräyksen olevan tärkeä (*precious asset*) myös ateisteille, agnostikoille, skeptikoille ja välinpitämättömille.⁶⁸

⁶⁷ Ojanen – Scheinin 2010c, III YKSITTÄISET PERUSOIKEUDET>7. Uskonnon ja omantunnon vapaus (PL 11§) > johdanto

⁶⁸ Pellonpää ym. 2018 s. 846.

Näin on pääteltävissä, että kyseinen artikla suojaa uskovaisten ohella myös uskonottomia. Artikla antaa suojaa ateisteille pakkokäännätyksiä, rikosoikeudellisia rangaistuksia sekä syrjintää vastaan, joiden perusteena on henkilön uskonottomuus.

Uskonnonvapaudella on sekä yksilöllinen että yhteisöllinen puoli. Yhteisöllinen puoli näkyy siinä, että lailla ja kansainvälisillä sopimuksilla uskonnonvapautta taataan myös uskonnollisille yhteisöille. Euroopan ihmisoikeustuomioistuin on todennut, että uskonnonvapaus on ensisijaisesti yksilön omantunnon kysymys, mutta se sisältää myös muun muassa vapauden osoittaa omaa uskontoa julkisesti yhdessä muiden kanssa jumalanpalveluksin ja opetuksin.⁶⁹

Uskonnonvapaus voidaan jakaa kolmeen osaan. Vapaus harjoittaa uskontoa (positiivinen uskonnonvapaus), vapaus olla osallistumatta uskonnonharjoitukseen (negatiivinen uskonnonvapaus) ja valtion tasapuolinen suhtautuminen kaikkiin katsomuksiin.⁷⁰

Uskonnonvapaudesta säädetään Suomen perustuslain 731/1999 11 §:ssä, joka kuuluu seuraavasti:
Jokaisella on uskonnon ja omantunnon vapaus.

Uskonnon ja omantunnon vapauteen sisältyy oikeus tunnustaa ja harjoittaa uskontoa, oikeus ilmaista vakaumus ja oikeus kuulua tai olla kuulumatta uskonnolliseen yhdyskuntaan. Kukaan ei ole velvollinen osallistumaan omantuntonsa vastaisesti uskonnon harjoittamiseen.

Oikeus tunnustaa ja harjoittaa uskontoa, oikeus ilmaista vakaumus ja oikeus kuulua uskonnolliseen yhdyskuntaan kuuluvat positiiviseen uskonnonvapauteen. Sen sijaan oikeus olla kuulumatta uskonnolliseen yhdyskuntaan ja oikeus olla osallistumatta omantuntonsa vastaisesti uskonnon harjoittamiseen kuuluvat negatiiviseen uskonnonvapauteen.

Uskonnonvapauden toteutumiseen vaikuttaa keskeisesti sananvapaus ja yhdistymis- ja kokoontumisvapaus. Ilman edellä mainittuja oikeuksia uskonnonvapautta ei voida tehokkaasti toteuttaa. Sananvapautta käyttäen henkilö voi esimerkiksi tunnustaa uskontonsa avoimesti taikka harjoittaa mm. lähetystyötä. Yhdistymisvapautta käyttäen uskonnolliset ryhmät voivat rekisteröityä yhdyskunnaksi ja harjoittaa uskontoa oikeushenkilönä. Kokoontumisvapauden nojalla voidaan

⁶⁹ EIT Serif v. Kreikka, kohta 38.

⁷⁰ Mitä uskonnonvapaus on? – artikkeli-

järjestää julkisia uskonnollisia tilaisuuksia. Hallituksen esityksessä uskonnonvapauden ja muiden perusoikeuksien keskinäisistä vaikutuksista on todettu seuraavasti:

”On selvää, ettei uskonnonvapautta toteuteta koskaan tyhjiössä. Vapaus kuulua tai olla kuulumatta uskonnolliseen yhteisöön sekä oikeus tunnustaa ja harjoittaa uskontoaan tai elämäntavustaan ovat aina sidoksissa vallitsevaan sosiokulttuuriseen ympäristöön. Tällöin on luonnollista, että myös sellaiset perusoikeudet kuin sananvapaus sekä yhdistymis- ja kokoontumisvapaus säätelevät omalta osaltaan uskonnonvapautta. Demokratian toteutumisen kannalta on selvää, että uskonnonvapaus toteutuu parhaimmin sellaisessa yhteiskunnassa, jossa tunnustetaan kaikki perustavat vapaudet ja ihmisoikeudet sekä niiden keskinäinen vuorovaikutus.”⁷¹

4.2 Sananvapaus

Sananvapaus on yksi demokraattisen yhteiskunnan kulmakivistä, jonka merkitystä EIT on toistuvasti ratkaisuisissaan korostanut. Liberaalin demokraattisen yhteiskunnan ominaispiirteisiin kuuluu, että jokainen saa julkisuudessa ilmaista mielipiteitään, vastaanottaa ja jakaa tietoja ilman viranomaisen puuttumista siihen. Yhteiskunnallinen kehitys ja keskustelu ovat riippuvaisia yksilön oikeudesta ilmaista ja vastaanottaa tietoa ja mielipiteitä. Demokraattisessa yhteiskunnassa sananvapaus kattaa myös kriittiset mielipiteet, jotka saattavat loukata tai järkyttää yhteiskunnan jäseniä. Sananvapaus ei ole sidottu siihen, onko mielipide julkisen vallan tai kansan enemmistön mielestä hyväksyttävä.⁷²

Suomalainen sananvapaussuojattelu lähtee periaatteessa siitä, että kaikki sana on tasa-arvoista, mutta jotkut asiat ovat tasa-arvoisempia kuin toiset. Tästä syystä yhteiskunnallinen, etenkin poliittinen keskustelu, on vahvan sananvapaussuojan piirissä, kun taas erityisesti kaupallinen viestintä ei saa aina sananvapauden suojaa lainkaan.⁷³

Suomen perustuslain 12 §:n mukaan:

”Jokaisella on sananvapaus. Sananvapauteen sisältyy oikeus ilmaista, julkistaa ja vastaanottaa tietoja, mielipiteitä ja muita viestejä kenenkään ennakolta estämättä.

⁷¹ HE 170/2002 vp, s. 8

⁷² Saarela 2011, s. 38.

⁷³ Neuvonen 2012, s. 597

Tarkempia säännöksiä sananvapauden käyttämisestä annetaan lailla. Lailla voidaan säätää kuvaohjelmia koskevia lasten suojelemiseksi välttämättömiä rajoituksia.

Viranomaisen hallussa olevat asiakirjat ja muut tallenteet ovat julkisia, jollei niiden julkisuutta ole välttämättömien syiden vuoksi lailla erikseen rajoitettu. Jokaisella on oikeus saada tieto julkisesta asiakirjasta ja tallenteesta.”

Julkistamisella tarkoitetaan kaikenlaista viestien ilmaisemista, vastaanottamista ja levittämistä. Tämän vuoksi sananvapauden ulottuvuuksia ei tule tulkita kapeasti.⁷⁴

Hallituksen esityksessä eduskunnalle uudeksi Suomen hallitusmuodoksi todettiin, että pykälä vastasi tuolloin voimassa olleen hallitusmuodon 10 §:ää ja säännöksen perustelujen osalta viitattiin siihen.⁷⁵ Sananvapaussäännöksen keskeinen tarkoitus on tästä syystä haettava hallitusmuotoa koskevasta hallituksen esityksestä.

Hallituksen esityksessä eduskunnalle Suomen uudeksi hallitusmuodoksi todetaan seuraavasti:

”Sananvapaussäännöksen keskeisenä tarkoituksena on taata kansanvaltaisen yhteiskunnan edellytyksenä oleva vapaa mielipiteenmuodostus, avoin julkinen keskustelu, joukkotiedotuksen vapaa kehitys ja moniarvoisuus sekä mahdollisuus vallankäytön julkiseen kritiikkiin.

Ydinajatukseltaan sananvapautta voidaan pitää poliittisena perusoikeutena. Sananvapaus ei kuitenkaan rajoitu vain poliittisiin ilmaisuihin, vaan sen piiriin on totunnaisesti luettu muunkin tyyppiset ilmaisut niiden sisällöstä riippumatta. Sananvapaus antaa yleisesti turvaa erilaisille luovan toiminnan ja itseilmaisun muodoille. Säännös turvaa periaatteessa myös kaupallista viestintää.”⁷⁶

⁷⁴ ks. esim. PeVL 52/2010 vp, s. 2.

⁷⁵ HE 1/1998 vp, s. 79.

⁷⁶ HE 309/1993 vp, s. 56.

Myös perustuslakivaliokunta pitää sananvapautta ydinajatukseltaan poliittisena perusoikeutena.⁷⁷ Toisaalta poliittisuus oli pitkään peruste, jolla sananvapautta rajoitettiin ja siihen sekoittui myös uskonnollista ja moraalista keskustelua. Hallitsijaa, hallintoa ja kirkkoa ei saanut kritisoida. Klassinen liberaali sananvapaus vastusti yhden totuuden olemassaoloa ja edellytti keskustelua. Nykypäivänä keskustelun asemesta uskonnosta, moraalista ja myös kansanterveydestä on tehty politiikkaa.⁷⁸

Sananvapauslaissa annetaan tarkempia säännöksiä perustuslaissa turvatun sananvapauden käyttämisestä joukkoviestinnässä.

Säännös kieltää sekä perinteisen viestien ennakkotarkastuksen että muut ennakkollista estettä merkitsevät puuttumiset sananvapauteen. Tällaisena voidaan pitää esimerkiksi luvan asettamista painotuotteiden julkaisemisen ehdoksi. Säännös on säilyttänyt edelleen mahdollisuuden sananvapauden käytön jälkikäteiseen valvontaan rikos- ja vahingonkorvauslainsäädännön keinoin sekä sananvapauden käyttöä koskevien järjestysluontoisten määräysten antamiseen lailla.⁷⁹ Toisin sanoen vaikka sananvapauden käyttöön ei sovelleta ennakkosensuuria, siihen voidaan puuttua jälkikäteisesti rikos- ja vahingonkorvausoikeudellisin keinoin, mikäli katsotaan, ettei ilmaisu nauti sananvapauden suojaa.

Suomen perustuslain 22 §:n mukaan:

Julkisen vallan on turvattava perus- ja ihmisoikeuksien toteutuminen.

Tämä tarkoittaa perus- ja ihmisoikeuksia turvaavan lainsäädännön ylläpitämistä sekä perus- ja ihmisoikeusmyönteistä laintulkintaa.⁸⁰ Ensisijaisesti perusoikeudet on pyritty ottamaan huomioon jo lakeja säädettäessä. Koska kaikkia mahdollisia lainsoveltamistilanteita ei voida käsitellä lain esitöissä, perus- ja ihmisoikeudet ulottavat vaikutuksensa myös lakien tulkintaan. Esimerkiksi julkisuuden henkilön yksityiselämän suojaa koskevassa tapauksessa KKO 2011:72 korkein oikeus hylkäsi erään syytekohtan sillä Euroopan ihmisoikeussopimuksen sananvapausartiklaan nojautuvalla perusteella, että sananvapauden rajoittaminen ei ollut välttämätöntä demokraattisessa yhteiskunnassa. Sananvapauden rajoittamisen välttämättömyysharkinta ei perustunut kotimaiseen lainsäädäntöön, vaan se tulee suoraan sananvapautta turvaavasta Euroopan ihmisoikeussopimuksen (EIS) 10

⁷⁷ PeVL 19/1998 vp, s. 5.

⁷⁸ Neuvonen 2012, s. 600.

⁷⁹ ks. HE 309/1993 vp, s. 57.

⁸⁰ Nordenstreng (toim.) 2015, s.105.

artiklasta ja sen soveltamiskäytännöstä EIT:ssa. Rikoslain sananmukainen soveltaminen olisi voinut johtaa tuomitsemiseen.⁸¹ Euroopan ihmisoikeussopimuksen 46 artiklan mukaan sopimuspuolet sitoutuvat noudattamaan tuomioistuimen lopullista tuomiota jutuissa, joiden osapuolena ne ovat.

Euroopan ihmisoikeussopimuksessa sananvapautta koskeva 10 artikla on seuraavanlainen:

Jokaisella on sananvapaus. Tämä oikeus sisältää vapauden pitää mielipiteitä sekä vastaanottaa ja levittää tietoja ja ajatuksia alueellisista rajoista riippumatta ja viranomaisten siihen puuttumatta. Tämä artikla ei estä valtioita tekemästä radio-, televisio- ja elokuvayhtiöitä luvanvaraisiksi.

Koska näiden vapauksien käyttöön liittyy velvollisuuksia ja vastuuta, se voidaan asettaa sellaisten muodollisuuksien, ehtojen, rajoitusten ja rangaistusten alaiseksi, joista on säädetty laissa ja jotka ovat välttämättömiä demokraattisessa yhteiskunnassa kansallisen turvallisuuden, alueellisen koskemattomuuden tai yleisen turvallisuuden vuoksi, epäjärjestyksen tai rikollisuuden estämiseksi, terveyden tai moraalin suojaamiseksi, muiden henkilöiden maineen tai oikeuksien turvaamiseksi, luottamuksellisten tietojen paljastumisen estämiseksi, tai tuomioistuinten arvovallan ja puolueettomuuden varmistamiseksi.

Sananvapautta koskevan artiklan 2 kappaleen mukaan vapauden käyttöön liittyy velvollisuuksia ja vastuuta, jonka rikkomisesta voi aiheutua jälkiseuraamuksia. Sananvapaus ei ole ainoa perustuslain ja ihmisoikeuksien suojaama oikeus. Eri perus- ja ihmisoikeudet voivat sivuta toisiaan ja jopa törmätä toisiinsa. Perus- ja ihmisoikeuksia ei yleensä voida toteuttaa täydellisesti ja absoluuttisesti ilman, että jossain vaiheessa tullaan toisten perus- ja ihmisoikeuksien alueelle. Kollisiotilanteet ratkaistaan perusoikeuksien punninnalla. Perus- ja ihmisoikeuksien punninta on olennaisesti mukana ilmaisurikoksia koskevien rangaistussäännösten taustalla ja niiden tulkinnassa.⁸²

Sananvapauden väärinkäyttötilanteissa EIT voi päätyä soveltamaan 17 artiklaa, jossa säädetään ihmisoikeussopimuksen turvaamien oikeuksien väärinkäytön kiellosta. Ihmisoikeustuomioistuimen päätökset sitovat oikeudellisesti jäsenvaltioita, jotka ovat liittyneet ihmisoikeussopimukseen.

⁸¹ Nordenstreng (toim.) 2015, s.106.

⁸² Matikkala 2014, s. 147-148.

Kansalaisyhteisöä ja poliittisia oikeuksia koskevan kansainvälisen yleissopimuksen 19 artiklassa sananvapauden luetaan vapauteen hankkia ja levittää kaikenlaisia tietoja ja ajatuksia joko suullisesti, kirjallisesti tai painettuna taiteellisessa muodossa tai muulla valitsemallaan tavalla riippumatta alueellisista rajoista.

4.3 Laki sananvapauden käyttämisestä joukkoviestinnässä

Sananvapauslain (460/2003) 1 §:n 2 momentin mukaan lakia sovellettaessa ei viestintään saa puuttua enempää kuin on välttämätöntä ottaen huomioon sananvapauden merkitys kansanvaltaisessa oikeusvaltiossa. Tässä jaksossa keskityn kuitenkin käsittelemään lainvastaisen sisällön julkaisijan vastuuta ja menettämisseuraamusta.

Sananvapauslain 12 §:n mukaan yleisön saataville toimitetun viestin sisältöön perustuvasta rikoksesta vastaa se, jota rikoslain (39/1889) mukaan on pidettävä rikoksen tekijänä tai siihen osallisena. Toisin sanoen vastuukysymyksessä sovellettavaksi tulevat rikoslain säännökset ja vastuuoppi. Vastuukysymysten osalta sananvapauslaki on niin sanotusti välineneutraalia eikä tee eroa, millä viestivälineellä tai julkaisutekniikalla lainvastainen viesti on julkaistu.

Lain 12 § korvaa painovapauslain ja radiovastuulain vastaavat rikoslakiin viittaavat säännökset. Rikoslaisissa rikosentekijänä pidetään henkilöä, joka syyllistyy laissa rangaistavaan tekoon.

Laissa ei ole päätoimittajarikkomuksen lisäksi muita toissijaisia rikosoikeudelliseen vastuuseen perustuvia säännöksiä. Toissijaisessa vastuussa kysymys on päätoimittajan valvontavelvollisuudesta ja sen laiminlyönnistä. Päätoimittajanvastuu koskee vain sananvapauslain tarkoittamia verkkojulkaisuja ja niihin kuuluvia keskustelupalstoja. Päätoimittajanvastuu ei koske reaaliaikaisia keskusteluja, portaalien ylläpitäjiä, blogin kirjoittelijoita tai tavallisen keskustelupalstan ylläpitäjiä⁸³. Olisikin kohtuutonta laajentaa päätoimittajanvastuuta edellä mainittuihin. Esimerkiksi reaaliaikaisia keskusteluja olisi miltei mahdotonta valvoa sen luonteen vuoksi. Lakipykälän valossa näyttääkin siltä, että päätoimittajan vastuu on ankaraa vastuuta eli tuottamuksesta riippumatonta.

Hallituksen esityksessä todetaan, että rikoslainsäädännössä rikoksen tekijä määrätty yleensä rangaistussäännökseen sisältyvän teon kuvauksen perusteella, eikä rikoksen mahdollista tekijäpiiriä ole tapana rajata tiettyyn henkilöryhmään. Useimpien rikostunnusmerkistöjen mukaan rangaistavan teon voi tehdä periaatteessa kuka tahansa. Eri asia on, että julkaistun viestin sisältöön perustuvien rikosten kohdalla voidaan puhua henkilöryhmistä, jotka tyypillisesti saattavat olla tekijän vastuussa rikoksesta. Tällaisia henkilöitä ovat esimerkiksi vastaava toimittaja, uutispäällikkö, toimittaja ja

⁸³ Hannula, Ilari – Neuvonen Riku 3/2011, s. 535.

haastattelulausunnon antaja. Yksittäisen julkaisun tai verkkoviestin sisältöön perustuvan rikoksen tekijää ei ole mahdollista kuvata muuten kuin puhumalla siitä, "joka toimittaa julkaisun tai viestin yleisön saataville".⁸⁴ Erikoisrikoksissa rikoksen mahdollinen tekijäpiiri on rajattu tiettyyn henkilöryhmään. Erikoisrikokset (*delicta propria*) edellyttävät tekijältä erityisominaisuuksia. Henkilöryhmiä, joita erikoisrikokset koskevat, ovat muun muassa virkamiehet, sotilaat ja asianajajat.⁸⁵ Muun muassa rikoslain 45 luvun 1 pykälässä säädettyyn palvelusrikoksen voi syyllistyä ainoastaan sotilaat.

Oikeuskäytännössä tekijävastuu on useimmiten kohdistunut jutun kirjoittaneeseen toimittajaan, tv- tai radio-ohjelman toimittajaan, päätoimittajaan tai vastaavaan toimittajaan. Mitä pienempi organisaatio, sitä mahdollisempaa on, että päätoimittaja osallistuu viestin sisällön suunnitteluun ja yksittäisten kirjoitusten tai ohjelmien sisällön käsittelyyn, sillä tavoitin että häntä voidaan käsitellä rikoksen tekijänä tai osallisena.⁸⁶ Toisaalta tekijävastuun ja osallisuuden lisäksi kyse voi olla rikokseen yllyttämisestä. Yllytysvastuun perusedellytyksenä on, että yllytys saa aikaan tekopäätöksen tekijässä (psykykinen kausaalisuus). Milloin päätöksen syntyyn on vaikuttanut useita tekijöitä, yllytyksen tulisi olla ainakin pääasiallinen syy. Yllyttäjän toiminta muodostaa päätekijän toiminnalle sellaisen syyn, jota ilman pääteko olisi jäänyt tekemättä. Jos yllytys vain vahvistaa jo aiemmin tehtyä tekopäätöstä, toiminta rangaistaan vain avunantona.⁸⁷ Esimerkkinä yllytyksestä voidaan pitää tilannetta, jossa päätoimittaja järjestää työpaikalla kilpailun, jossa lupaa arvokkaan palkinnon sellaiselle alaiselle, jonka artikkeli räikeimmin häpäisee kirkon pyhänä pitämää asiaa.

Yllyttäjän vastuu arvioidaan aina itsenäisesti. Yllyttävä vastaa rikoksesta vain oman tahallisuutensa rajoissa. Rikoksen tekijä voi syyllistyä yllyttäjää raskaampaan rikokseen. Yllytys on yleensä rangaistavaa vain, jos tekijä toteuttaa rikoksen tai ainakin sen rangaistavan yrityksen. Yllyttäjää rangaistaan ikään kuin hän olisi itse ollut rikoksen tekijä. Lähtökohta on, että yllyttäjään sovelletaan samaa rangaistusasteikkoa kuin tekijäänkin.⁸⁸

⁸⁴ HE 54/2002 vp, s.71.

⁸⁵ Frände 2005, s. 68.

⁸⁶ Niiranen, Valtteri – Sotamaa, Petteri 2003, s. 77.

⁸⁷ HE 44/2002 vp, s. 154.

⁸⁸ Niiranen, Valtteri – Sotamaa, Petteri 2003, s. 78.

Lain soveltamisalan ulkopuolelle jäävät esimerkiksi portaalit ja avoimet keskustelupalstat. Nämä eivät jää kuitenkaan rikos- ja vahingonkorvausoikeudellisen sääntelyn ulottumattomiin. Viestin mahdollisesta lain vastaisesta sisällöstä vastaa tältäkin osin se, jota rikoslain mukaan on pidettävä rikoksen tekijänä tai osallisena. Portaalien tai keskustelupalstojen ylläpitäjien vastuu niissä julkaistujen viestien sisällöstä määräytyy rikoslain yleisten oppien mukaan. Keskustelupalstan ylläpitäjän rikosoikeudellinen vastuu voi tulla arvioitavaksi esimerkiksi tilanteessa, jossa hän sallii palstan käyttämisen rikollisten viestin julkaisukanavana. Perustuslakivaliokunta on mietinnössään (PeVM 14/2002) korostanut sitä, että portaalien ja keskustelupalstojen ylläpitäjien on seurattava viestintää sivustoillaan. Erityisesti tämä koskee verkkojulkaisujen yhteydessä olevia keskustelupalstoja ja sitä kautta verkkojulkaisujen vastaavia toimittajia. Vastuukysymykset jäävät näiltä osin väistämättä epätasemmiseksi.⁸⁹

Kuten aiemmin todettu, lain esitöissä rikosentekijänä pidetään rikokseen perustuvan julkaisun tai viestin toimittajaa tai levittäjää yleisön saataville. On jossain määrin epäselvää, voidaanko esimerkiksi uskonrauhan rikkomiskriteerit täyttävän viestin tai julkaisun pitämistä yleisön saatavilla katsoa levittämiseksi. Keskustelupalstoilla ylläpitäjillä on oikeudet poistaa jälkikäteen sopimattomat tai lainvastaiset viestit. Lain tasolla tähän ei ole kuitenkaan mitään velvollisuutta, ellei tuomioistuin määrää kyseiset viestit poistettavaksi tai hävitettäväksi yleisön saatavilta.

Sääntelyn täsmentämiseksi valiokunta on täydentänyt määritelmää niin, että verkkojulkaisun edellytetään olevan laadittu julkaisijan tuottamasta tai käsittelemästä aineistosta. Keskustelupalstat ja vastaavat eivät tämän mukaisesti ole verkkojulkaisun osia, ellei julkaisija toimituksellisesti käsittele niillä julkaistavaa aineistoa.⁹⁰ Tästä voi vetää sellaisen johtopäätöksen, että valvomattomat ja jälkivalvotut keskustelupalstat eivät kuulu vastuun piiriin.

Lain esitöissä uskonrauhan rikkomisen lukeutuu keskeisimpien rangaistavaksi säädettyjen rikosten joukkoon, jotka voivat perustua julkaistun viestin sisältöön. Rangaistavuuden osalta hallituksen esityksessä todetaan, että rangaistavuus edellyttää aina tekijän syyllisyyttä. Joidenkin rikosten kohdalla rangaistusvastuun edellytyksenä on tahallinen teko, mutta toisten kohdalla riittää joko tuottamus tai törkeä tuottamus. Julkaistun viestin sisältöön perustuvissa rikoksissa on lähes aina kysymys tahallisina rangaistavista teoista. Julkaistun viestin sisältöön perustuvan rikoksen tekijänä on siten yleensä pidettävä sitä, joka tahallaan tekee rangaistussäännöksessä kuvatun tunnusmerkistön mukaisen teon. Julkaisu- ja ohjelmatoiminnan alueella tunnusmerkistön mukaisen tahallisen teon

⁸⁹ Niiranen, Valtteri – Sotamaa, Petteri 2003, s. 80.

⁹⁰ PeVM 14/2002 vp, s. 4.

tekijänä tulee yleensä kysymykseen se, joka viime kädessä päättää paitsi viestin sisällöstä myös siitä, että hänen päätöksensä mukainen viesti toimitetaan yleisön saataville.⁹¹

Sananvapauslain 24 §:n 1 momentin mukaan valtakunnansyyttäjä päättää syytteen nostamisesta julkaistun viestin sisältöön perustuvasta virallisen syytteen alaisesta rikoksesta sekä tällaiseen rikokseen liittyvästä päätoimittajarikkomuksesta. Valtakunnansyyttäjä määrää tällöin myös siitä, kenen on ajettava syytettä. Lisäksi lain 22 § sisältää menettämisseuraamusta eli konfiskaatiota koskevan säännöksen. Menettämisseuraamusta määrättäessä noudatetaan rikoslain 10 lukua. Sananvapauslain 22 § kuuluu seuraavasti:

Julkaistun viestin sisältöön perustuvaan rikokseen liittyvää menettämiskaavaa käsiteltäessä on noudatettava, mitä rikoslain 10 luvussa säädetään.

Menettämisseuraamus voidaan määrätä myös, vaikkei viestin sisältöön perustuvan rikoksen tekijää saada selville.

Julkaisun kaikki levitykseen tarkoitetut kappaleet voidaan niiden omistusoikeudesta riippumatta tuomita menetetyiksi, jos on tehty kyseisen julkaisun sisältöön perustuva rikos ja jos tällainen seuraamus on tarpeen viestin levittämisen ehkäisemiseksi.

Tuomioistuin voi määrätä sisällöltään lainvastaiseksi todetun verkkoviestin poistettavaksi yleisön saatavilta ja hävitettäväksi. Asian käsittelyssä noudatetaan soveltuvin osin, mitä menettämiskaavan käsittelystä säädetään.

Suurimmassa osassa tapauksia uskonrauhan rikkomisen tunnusmerkistön täyttävä viesti tai lausuma on julkaistu internetissä joko blogisivustolla tai sosiaalisessa mediassa. Tällaisissa tilanteissa syyttäjät ovat vaatineet rangaistusvaatimuksen ohella muuna vaatimuksena sisällöltään lainvastaisiksi todetut verkkoviestit poistettavaksi yleisön saatavilta ja hävitettäväksi sananvapauslain 22 §:n 3 momentin nojalla.

⁹¹ HE 54/2002 vp, s. 71.

Verkkoviestin hävittämismääräyksessä on kysymys rikosoikeudellisesta seuraamuksesta, joka voidaan rinnastaa menettämisseuraamukseen. Rikoslain 10 luvun 9 §:n 3 momentin mukaan menettämisseuraamus määrätään syyttäjän vaatimuksesta. Oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain (ROL) 1 luvun 8 b §:n mukaan, jollei yleinen etu muuta vaadi, syyttäjä saa jättää menettämiskaatumuksen esittämättä jos,

- 1) hyöty taikka esineen tai omaisuuden arvo on vähäinen;
- 2) vaatimuksen perusteiden selvittämisestä tai sen käsittelemisestä tuomioistuimessa aiheutuisi asian laatuun nähden ilmeisen kohtuuttomia kustannuksia; tai
- 3) epäilystä rikoksesta jätetään syyte nostamatta 7 tai 8 §:n taikka muun vastaavan lainkohdan nojalla.

Kyseinen momentti antaa myös asianomistajalle oikeuden esittää menettämiskaatumuksen ajaessaan yksin syytettä oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 7 luvun mukaisesti. Näin ollen ensisijainen menettämiskaatimus kuuluu syyttäjälle. Syyttäjän ensisijaista vaatimisoikeutta on perusteltu sillä, että syyttäjä valvoo julkista kannevaltaa ja yleistä etua. Siksi konfiskaatiovaatimuksen esittäminen kuuluu luontevasti syyttäjälle. Asianomistajalla ei ole vastaavaa intressiä konfiskaation tuomitsemisen suhteen, koska yksityinen etu lähtökohtaisesti ei vaadi menettämisseuraamuksen tuomitsemista. Voidaan kuitenkin katsoa, että ajaessaan syytettä yksin ilman syyttäjän tukea asianomistajalla tulee yhdenvertaisuuden vuoksi olla oikeus esittää muitakin rikokseen perustuvia vaatimuksia kuin rangaistusvaatimus. Menettämisseuraamuksen tuomitsemisella voi olla välillistä merkitystä asianomistajalle. Jos esimerkiksi kunniaan kohdistuva rikos on toteutettu kirjallisella tai kuvallisella esityksellä, myös asianomistajan etu saattaa edellyttää, että esitykset ja niiden valmistamiseen käytetyt esineet konfiskoidaan. Näissä tapauksissa syyttäjän tulisi esittää menettämiskaatimus.⁹² Toisaalta sananvapauslain esitöissä todetaan, että jos tuomioistuimien viestin sisältöön perustuvaa rikosasiaa käsitellessään toteaisi viestin olevan sisällöltään lainvastainen, sillä tulee olla tehokas keino estää viestin laajempi levittäminen.

⁹² HE 80/2000 vp, s. 33.

Rikoslain menettämisseuraamussäännösten soveltaminen sellaisenaan verkkoviesteihin voisi aiheuttaa tulkintaongelmia. Ehdotettu säännös onkin lähinnä oikeustilaa selkeyttävä.⁹³

Korkein oikeus totesi ennakkoratkaisunsa KKO 2019:39 johtopäätöksissä, että sananvapauslain 22 §:n 3 momentin sanamuodosta ei suoraan ilmene, onko muun kuin syyttäjän oikeus esittää verkkoviestin hävittämisvaatimus tarkoitettu rikoslain 10 luvun 9 §:n mukaisesti toissijaiseksi ja onko sen tutkimisen edellytykseksi siten asetettu oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 7 luvun 2 §:n 1 momentin 6 kohdan mukaisen selvityksen esittäminen. Tapauksessa syyttäjä ajava asianomistaja ei ollut esittänyt alemmissa oikeusasteissa selvitystä verkkoviestejä koskevan esitutkinnan toimittamatta jättämisestä, keskeyttämisestä tai lopettamisesta taikka syyttäjän päätöksestä jättää niitä koskeva syyte nostamatta, minkä vuoksi hovioikeus oli jättänyt verkkoviestien hävittämistä koskevan vaatimuksen tutkimatta.

Korkein oikeus totesi lisäksi, että verkkoviestin hävittämismääräyksen antaminen ei, toisin kuin menettämisseuraamuksen määrääminen, edellytä rikosta vaan sitä, että viesti todetaan lainvastaiseksi. Juuri tästä syystä menettämisseuraamusta koskevan sääntelyn soveltamista verkkoviestin hävittämisvaatimuksen käsittelyyn on sananvapauslain 22 §:n 3 momentin esitöissä pidetty ongelmallisena. Hävittämisvaatimus voidaan esittää myös riita-asiana käsiteltävässä vahingonkorvausoikeudenkäynnissä tai erillisenä asiana, jossa syyttäjällä ei ole asianosaisasemaa, ja vaatimus voi myös liittyä yksityisyyden ja henkilötietojen suojaa koskevaan perusteeseen. Tuomiolauselmassaan KKO mainituilla perusteilla totesi, ettei sananvapauslain 22 §:n 3 momentin säännöstä ole perusteltua tulkita siten, että hävittämismääräystä koskevan asian tutkiminen edellyttäisi hovioikeuden mainitsemaa selvitystä.

A:n vaatimusta ei siksi olisi tullut jättää tutkimatta sillä perusteella, ettei hän ollut esittänyt selvitystä oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 7 luvun 2 §:n 6 kohdassa tarkoitettua esitutkintaviranomaisen tai syyttäjän päätöksestä. KKO kumosi hovioikeuden päätöksen ja palautti asian hovioikeuteen uudelleen käsiteltäväksi.

⁹³ HE 54/2002 vp, s. 91.

4.4 Euroopan parlamentin päätöslauselma

Euroopan parlamentti antoi 16.2.2006 päätöslauselman ilmaisunvapaudesta ja uskonnollisten vakaumusten kunnioittamisesta kansanedustaja Sinikka Hurskaisen (sd.) raportin pohjalta. Ei ole sattumaa, että päätöslauselma annettiin Muhammad-pilapiirrosjupakan jälkeen. Tanskalaisessa Jyllands Postenin lehdessä julkaistu pilapiirros herätti suuttumusta islamilaisessa maailmassa. Erityisen loukkaavana koettiin kuva, jossa Muhammadilla on turbaanissaan pommi, ja jossa lukee uskontunnustus⁹⁴.

Hurskaisen raportti herätti suurta mielenkiintoa kokousosallistujien keskuudessa. Raportissa otetaan vahvasti huomioon se, että maahanmuuttajat tulevat muuttamaan uskonnosta käytävää keskustelua kautta Euroopan. Kyseessä oli käynnissä oleva prosessi, ja raportillaan Hurskainen pyrki antamaan oman panoksensa silloin Euroopassa käytyyn ilmaisunvapautta ja uskonnollisten vakaumusten kunnioittamista koskevaan keskusteluun ja lisäämään ymmärrystä sosiaalisten ja yhteiskunnallisten rakenteiden vaikutukseen uskontokeskusteluun. Hurskaisen mukaan on myös tärkeää, ettei kulttuuria ja uskontoa sekoiteta toisiinsa⁹⁵.

Päätöslauselmassa todetaan muun muassa, että Euroopan parlamentti:

1. puolustaa ilmaisunvapautta EU:n perusarvona; katsoo, että ilmaisunvapautta on harjoitettava lainsäädännön rajoissa ja samanaikaisesti henkilökohtaisen vastuun kanssa ja sen on perustuttava muiden ihmisten oikeuksien ja tunteiden kunnioittamiseen; myöntää, että näiden näkökantojen tasapainottaminen vaatii demokratialta jatkuvaa keskustelua;
2. kehottaa kaikkia ilmaisunvapaudesta nauttivia sitoutumaan EU:n perusarvojen – demokratian, moniarvoisuuden ja suvaitsevaisuuden – tukemiseen ja olemaan käyttämättä väärin ilmaisunvapautta yllyttämällä uskonnolliseen vihaan tai levittämällä muukalaisvastaisia tai rasistisia asenteita, joiden tarkoituksena on syrjiä henkilöitä heidän alkuperäänsä tai uskonnollisiin vakaumuksiinsa katsomatta;
4. uskoo, että ilmaisunvapautta olisi aina harjoitettava lainsäädännön rajoissa ja samanaikaisesti vastuullisesti ja ihmisoikeuksia, uskonnollisia tunteita ja vakaumuksia kunnioittaen oli sitten kyse islamilaisuudesta, kristinuskosta, juutalaisuudesta tai mistä tahansa muusta uskonnosta;⁹⁶

⁹⁴ Karhulan artikkeli koskien Muhammad-pilakuvia.

⁹⁵ Savolainen, Jukka (toim.) 2006 Edilex uutinen.

⁹⁶ Euroopan parlamentin päätöslauselma 16.2.2006.

Yleiskokous päätyi suosittelemaan, että rangaistavaksi tulisi säätää sellaiset uskontoja koskevat ilmaisut, jotka tahallisesti ja vakavasti häiritsevät yleistä järjestystä, lietsovat yleistä väkivaltaa tai yllyttävät vihaan, syrjintään tai väkivaltaan yksittäistä ihmisiä tai ihmisryhmää vastaan. Yleiskokous tuomitsi samalla voimakkaasti muslimijohtajat, jotka olivat osoittaneet tappouhkauksia toimittajille ja kirjailijoille.

Hurskaisen ennustus pitikin hyvin paikkansa. Vuoden 2015 pakolaiskriisissä Euroopan unionin jäsenmaihin saapui 1 260 000 turvapaikanhakijaa muslimienemmistöisistä maista.⁹⁷ Tämän myötä suhtautuminen sekä turvapaikanhakijoihin että muslimeihin on muuttunut Euroopassa kielteisemmäksi ja vihapuhe on lisääntynyt.

4.5 Rajoitusperusteet EIT:n näkökulmasta

Rajoitusperusteet voidaan jakaa kolmeen ryhmään eli 1) julkiseen etuun perustuvat rajoitusperusteet (kansallinen turvallisuus, alueellinen koskemattomuus, yleinen turvallisuus, epäjärjestyksen tai rikollisuuden estäminen ja terveyden tai moraalin suojaaminen), 2) yksilöllisiä oikeuksia suojaavat oikeudet (muiden henkilöiden maineen tai oikeuksien turvaaminen ja luottamuksellisten tietojen paljastumisen estäminen) sekä 3) tuomioistuinten arvovallan ja puolueettomuuden varmistaminen.

Ihmisoikeustuomioistuimen tulkinnan lähtökohtana on sopimuksen sananmuoto, jota on kuitenkin tulkittava EIS:n ”tarkoitus ja päämäärä” huomioon ottaen. Lisäksi tulkintakäytäntö on ”evoluutisdynaamista”, millä tarkoitetaan sitä, että EIT ei ole pitäytynyt sopijapuolten alkuperäisessä tarkoituksessa, vaan se on voinut ottaa huomioon yhteiskunnallisen ilmapiirin ja demokraattisten periaatteiden muutokset Euroopassa.⁹⁸ Esimerkiksi uskontoa koskevia ilmaisuja voidaan helpommin rajoittaa maissa, joissa eri uskontoja harjoittavien kesken on paljon ristiriitaisuuksia tai väkivaltaisia konflikteja.⁹⁹ Vastaavasti useat Turkia koskevat tapaukset osoittavat, että separatistista propagandaa sisältävien ilmaisujen julkaisemisrajoitukset sallitaan helpommin maassa, jossa terrorismi ja siihen liittyvät väkivaltaisuuksien todellinen uhka, kuin rauhalliset olot käsittävässä maassa.¹⁰⁰

Suomessa eri uskontoja harjoittavien kesken ei ole kuitenkaan todettu ristiriitaisuutta taikka väkivaltaisia konflikteja. Tästä huolimatta korkein oikeus käsitteli uskonrauhan rikkomista koskevaa tapausta (2012:58), ja siinä päätyessään tuomitsevaan tuomiolauselmaan KKO katsoi, että sekä

⁹⁷ European Commission, Eurostat news release 4.5.2016.

⁹⁸ Rask 2012, s. 282

⁹⁹ Esim. Murphy v. Irlanti (10.7.2003), jossa EIT ei pitänyt EIS:n vastaisena lakia, jolla kiellettiin kaikki uskonnolliset mainokset radiossa ja televisiossa, koska uskonto oli ollut jakava seikka Pohjois-Irlannissa. Merkitystä oli myös sillä, että rajoitus koski vain audiovisuaalista mediaa.

¹⁰⁰ Turkki on kuitenkin saanut useita langettavia päätöksiä EIT:sta, erityisesti rangaistusten suhteettomuuden vuoksi.

yleisen järjestyksen että yhteiskuntarauhan säilyttämistavoitteen kannalta on perusteltua, että tällaisten väitteiden esittäjän sananvapauden suojaan puututaan rikosoikeudellisin seuraamuksin. Tästä voidaan päätellä, että uskontoa koskevia ilmaisuja voidaan rajoittaa helposti myös yhteiskuntarauhan säilyttämiseksi.

Joka tapauksessa Euroopan ihmisoikeustuomioistuin etenee sananvapauden rajoitussäännöksen tulkinnassa siten, että ensin ratkaistaan, onko sananvapautta rajoitettu.

Jos tämä edellytys täyttyy, tuomioistuin tekee kolmivaiheisen rajoitustestin, jonka viimeinen kohta sisältää vielä kolme alakohtaa: 1) ratkaistaan, onko rajoituksesta säädetty laissa, 2) ratkaistaan, onko rajoitus tehty EIS 10(2):ssa mainitun tarkoituksen toteuttamiseksi ja 3) ratkaistaan, onko rajoitus välttämätön demokraattisessa yhteiskunnassa.

Lisäksi EIT arvioi, perustuuko rajoitus pakottavaan yhteiskunnalliseen tarpeeseen, onko rajoitus oikeassa suhteessa hyväksyttävään tavoitteeseen ja ovatko kansallisen viranomaisen rajoitukselle esittämät syyt relevantteja ja riittäviä.¹⁰¹ Rajoituslausekkeiden kirjoitustapa osoittaa, että kaikkien vaatimusten on täytyttävä yhtäaikaaisesti. Jos kaikki vaatimukset eivät täyty, ihmisoikeussopimusta on loukattu.

4.5.1 Sananvapauden rajoitus EIT:n oikeuskäytännössä

Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen mukaan demokraattisessa yhteiskunnassa on oltava mahdollisuus kritisoida uskonnollisia ideoita, vaikka jotkut voivat pitää tällaista kritiikkiä uskonnollisia tunteitaan vahingoittavana.

Euroopan ihmisoikeussopimuksen 10 artiklassa taattu ilmaisunvapaus koskee myös shokeeraavia, loukkaavia ja häiritseviä ilmaisuja. Euroopan neuvosto lausui, että uskonnollisten ryhmien tulisi sietää kriittisiä julkisia lausuntoja ja keskustella toiminnastaan, opetuksistaan ja vakaumuksistaan. Euroopan neuvoston mukaan kritiikki ei tarkoita uskonnolliseen vihaan yllyttämistä eikä yllyttämistä yleisen rauhan häiritsemiseen tai tietyn uskonnon kannattajien syrjintään. Jäsenvaltiot voivat laillisesti ryhtyä toimiin, joilla tukahdutetaan tietyt käyttäytymismuodot, joiden katsotaan olevan ristiriidassa muille taatun uskonnonvapauden kunnioittamisen kanssa. Euroopan ihmisoikeustuomioistuin myönsi periaatteellisesti, että voidaan pitää tarpeellisena rangaista epäasianmukaisista hyökkäyksistä uskonnollisia arvoja vastaan.

¹⁰¹ Tiilikka 2007, s.186.

Kaikkien asetettujen muodollisuuksien, ehtojen, rajoitusten tai sakkojen on kuitenkin oltava oikeasuhteisia tavoiteltuun lailliseen päämäärään nähden. Lopuksi Euroopan neuvosto totesi, että sharian kannattamista väkivallan käyttöä vaatiin, voidaan pitää vihapuheena, ja se jää sananvapauden tarjoaman suojan ulkopuolelle.¹⁰²

Sananvapautta koskevasta oikeuskäytännöstä voi olla vaikeaa hahmottaa EIT:n tulkintakäytäntöä ja ennustaa, millaiseen lopputulokseen tapaus johtaisi. ”Virtaviivaisen” oikeuskäytännön puuttumista selittää osin se, että EIT voi ottaa kantaa vain niihin tapauksiin, joista sille on valitettu ja niiden argumenttien perusteella, joihin valitus perustuu. Lisäksi sananvapauden käyttämisen moninaisten tilanteiden ja tapausten laajan kirjon vuoksi ei ole mahdollista luoda yksiselitteistä ja aukotonta vastausta kaikkiin sananvapauden käyttämisen harkintatilanteisiin. Tapausten arvioinnissa joudutaan pakosta yleensä menemään asian tosiseikkojen tietymätasoiseen arvioimiseen. Tällöin tapauksen lopputulos saattaa riippua kyseisessä yksittäisessä tapauksessa esitetyn lausuman sisällöstä; sen mahdollisesta kansallisesta erityismerkityksestä; lausuman poliittisesta, kaupallisesta tai taiteellisesta luonteesta ja tarkoituksesta; siitä tahosta, johon lausuma on kohdistunut tai joka lausuman on esittänyt; siitä foorumista, jossa se on esitetty tai viestin kuulijakunnasta.¹⁰³

Olen Hirvelän ja Heikkilän kanssa samaa mieltä siitä, että ”virtaviivaisen” oikeuskäytännön puuttuminen tekee lopputuloksen ennustamisesta vaikeata. EIS:n jäsenmaiden kansalliset tuomioistuimet ovat velvollisia soveltamaan rikoslakia perus- ja ihmisoikeussensitiivisesti. Uskonnollisia kysymyksiä koskevan sananvapauden osalta ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisukäytännössä on todettu muun muassa, että uskonnonharjoittajien tuli suvaita ja hyväksyä se, että toiset torjuivat heidän uskonnolliset käsityksensä tai jopa levittivät heidän uskolleen vihamielisiä oppeja. Uskonnollisten mielipiteiden yhteydessä sananvapauden käyttämiseen liittyviin vastuisiin sisältyi kuitenkin velvollisuus mahdollisimman pitkälle välttää aiheettoman hyökkäviä ja siten toisten oikeuksia loukkaavia ilmaisuja, jotka eivät mitenkään edistäneet ihmisoikeuksista käytävää julkista keskustelua. Uskontoja ja niiden oppeja koskeva kärkevä, pisteliäs ja jopa loukkaavaksikin koettavissa oleva arvostelu on siten sananvapauden kuuluvana oikeutena lähtökohtaisesti sallittua. Näin on asia varsinkin silloin, kun tällaista keskustelua käydään tai arvostelua esitetään yhteiskunnallisesti merkityksellisessä asiayhteydessä, kuten sananvapaudesta tai viranomaistoiminnasta käytävän asiallisen keskustelun yhteydessä.¹⁰⁴ Ihmisoikeustuomioistuimen

¹⁰² Euroopan neuvosto 2017, Freedom Of Expression And Respect For Religious Beliefs: Striking The Right Balance Report.

¹⁰³ Hirvelä – Heikkilä 2017, s. 931.

¹⁰⁴ ks. EIT Otto-Preminger-Institut v. Itävalta 20.9.1994 ja I.A v. Turkki 13.9.2005.

ratkaisukäytännöstä ilmenee, että sananvapaus ei kuitenkaan ole edes tällöin rajoittamaton. Joka tapauksessa sallitun kritiikin ja sananvapauden väärinkäytön raja on hiuksenhieno, ja sitä ei voi välttämättä ennakoita etukäteen, tutustumatta ennalta ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisukäytäntöön.

Sananvapautta joudutaan usein punnitsemaan suhteessa toiseen yhtä lailla EIS:ssa suojattuun oikeuteen nähden. Tällöin joudutaan usein miettimään, onko toisella turvatulla oikeudella tai vapaudella etusija toiseen nähden. Sananvapauden rajoittamiseen liittyvän harkintavallan laajuus vaihtelee 10 artiklan sisällä sen mukaan, millaisesta sananvapauden käyttämisestä on kysymys. Harkintamarginaali sananvapauden rajoittamisessa on yleisesti laajempi asioissa, jotka voivat loukata henkilökohtaisia vakaumuksia moraalien tai erityisesti uskonnon alalla.

EIT on soveltanut sananvapautta ja vihapuhetta koskevissa tapauksissa kahta lähestymistapaa, joista toinen on EIS:n 10 artikla ja toinen on sopimuksen 17 artikla. Viimeksi mainittu artikla sisältää oikeuksien väärinkäytön kiellon. Artiklan mukaan:

Minkään tässä yleissopimuksessa ei saa tulkita suovan millekään valtiolle, ryhmälle tai henkilölle oikeutta ryhtyä sellaiseen toimintaan tai tehdä sellaista tekoa, jonka tarkoituksena on tehdä tyhjäksi jokin tässä yleissopimuksessa tunnustettu oikeus tai vapaus tai rajoittaa niitä enemmän kuin tässä yleissopimuksessa on sallittu.

Vihapuhe, joka loukkaa perustavaa laatua olevia arvoja, merkitsee oikeuksien väärinkäyttöä eikä nauti sananvapauden suojaa. Sen sijaan vihapuhe, joka ei pyri tekemään tyhjäksi sopimuksen perustavaa laatua olevia arvoja, nauttii lähtökohtaisesti sananvapauden suojaa. Tällaista vihapuhetta voidaan kuitenkin rajoittaa sopimuksen 10.2 artiklan mukaisilla rajoitusperusteilla. EIT:n ratkaisukäytännöstä voidaan päätellä, että tuomioistuin on soveltanut uhkaavaan tai vihaan ja väkivaltaan yllyttävään vihapuheeseen oikeuksien väärinkäytön kieltoa. Tuomioistuin on kuitenkin korostanut oikeuksien väärinkäytön suppeaa tulkintaa, ja tämän mukaisesti tarkastellut vähemmän vakavaa vihapuhetta yksinomaan rajoitusperusteiden kautta.¹⁰⁵

¹⁰⁵ Mantila 2020, s.161.

Uskonnon- ja sananvapauden keskinäinen suhde tuli kysymykseen EIT:ssa 1990-luvun puolivälissä tuomiossa Otto-Preminger-Institut vastaan Itävalta, jossa ihmisoikeustuomioistuin totesi, että Euroopassa ei vallitse konsensusta uskontojen ja uskonnollisuuden yhteiskunnallisesta merkityksestä. Siten harkintavalta on jätetty kansallisille tuomioistuimille.¹⁰⁶ Edellä mainitussa tapauksessa kyse oli satiirisesta elokuvasta, jossa Jumala esitettiin paholaista palvovana miehenä, Jeesus henkisesti jälkeenjääneenä. Lisäksi elokuvassa Neitsyt Marian ja paholaisen välillä esiintyi eroottista jännitettä. Itävalta katsoi elokuvan hyökkäykseksi roomalaiskatolista uskontoa kohtaan. EIT totesi, että toisten ihmisten uskonnollisia tunteita loukkaavissa tapauksissa ei ole mahdollista antaa kattavaa määritelmää siitä, mikä muodostaa sallitun puuttumisen sananvapauteen, sillä mielipiteet uskonnon merkityksestä yhteiskunnassa saattavat vaihdella jopa yhden jäsenvaltion sisällä. Sen vuoksi kansallinen viranomaispystyy paikallisissa olosuhteissa arvioimaan kansainvälistä tuomioistuinta paremmin rajoitusten tarpeellisuuden. EIT otti huomioon, että katolinen uskonto oli alueen valtauskonto, ja totesi kansallisen tuomioistuimen päätöksen turvanneen uskonnollisten tunteiden suojaa kyseisellä alueella. EIT katsoi, että tapauksessa harkintamarginaalin rajoja ei ollut ylitetty eikä EIS 10 artiklaa loukattu.¹⁰⁷

Jumalanpilkkaa koskevassa Wingrove v. Yhdistynyt kuningaskunta tapauksessa kyse oli videofilmistä, jossa kuvattiin nunnan irstaita näkyjä. Säännöllisin väliajoin eroottiset kohtaukset keskeytettiin maassa makaavan ristiinnaulitun ruumista kuvaamalla. Iso-Britanniassa filmiä pidettiin rangaistavana jumalanpilkkana. EIT:n katsoi harkinnassaan, että filmin esitystapa oli herjaava ja saattoi uskonnollisen aiheen naurunalaiseksi, mikä loukkasi kristittyjä. EIT:n mukaan viranomaiset eivät sananvapautta rajoittaessaan olleet ylittäneet harkintavaltansa rajoja eikä 10 artiklaa ollut loukattu.¹⁰⁸ EIT:n ratkaisu osoittaa, että Euroopan ihmisoikeussopimus antaa suojaan jäsenmaiden vähemmistöjen ohella myös valtaväestölle uskonnon ja moraalialalla.

EIT on katsonut toisessa tapauksessa, ettei katolisen kirkon ja uskonnon kritisoiminen loukkaa uskonnonvapautta. Tapauksessa valittaja oli julkaissut katolista kirkkoa kritisoivan artikkelin lehdessä, jossa hän piti juutalaisvastaisia Raamatun kirjoituksia ja oppeja Auschwitzissa toteutettujen tekojen perustana. Artikkelin todettiin kansallisessa tuomioistuimessa loukkaavaksi, ja kirjoittaja tuomittiin herjauksesta korvauksiin. EIT katsoi kuitenkin, ettei kyse ollut herjauksesta vaan kyse oli kiistanalaiseen keskusteluun osallistumisesta juutalaisten tuhoamisen mahdollisista syistä. Tämän

¹⁰⁶ EIT Otto-Preminger-Institut v Itävalta, kohta 50.

¹⁰⁷ Neuvonen (toim.) 2015, s. 84-85.

¹⁰⁸ EIT Wingrove v. Iso-Britannia, kohdat 57–64, (ei loukkausta).

ohella EIT piti demokraattisessa yhteiskunnassa välttämättömänä, että keskustelua ihmisyyttä vastaan tehtyjen rikosten kaltaisten erityisen vakavien tekojen syistä voitaisiin käydä vapaasti. Lopuksi EIT totesi, että vaikka kritiikin kohteena olikin katolisen kirkon oppi, artikkelilla ei hyökätty uskonnollisia vakaumuksia vastaan. Siten artikkelilla ei yllytetty epäkunnioitukseen tai vihaan.¹⁰⁹

Jäsenvaltioilla on velvollisuus varmistaa rauhanomainen yhteiselo uskonnollisten ja ei-uskonnollisten ryhmien välillä sekä edistää suvaitsevaista ilmapiiriä.¹¹⁰ Suvaitsevaisuus ja kaikkien ihmisten tasa-arvoisuuden kunnioittaminen on demokraattisen ja moniarvoisen yhteiskunnan perusta. Tämän seurauksena voidaan periaatteessa demokraattisissa yhteiskunnissa pitää tarpeellisena rangaista tai jopa estää kaikkia ilmaisumuotoja, jotka levittävät, rohkaisevat, edistävät tai perustelevat suvaitsemattomuuteen perustuvaa vihaa (mukaan lukien uskonnollinen suvaitsemattomuus).¹¹¹

I.A vastaan Turkki tapauksessa Euroopan ihmisoikeustuomioistuin totesi, että Turkki ei ollut loukannut kantajan sananvapautta. Turkin viranomaiset olivat tuominneet kirjan julkaisijan rangaistukseen jumalanpilkasta. Tuomioistuin katsoi, että kirjassa esitetyt ilmaukset ylittivät shokeeraavien, loukkaavien ja häiritsevien ilmaisujen rajat. Kirjassa esitettiin muun muassa, että ”Muhammad ei kieltänyt seksuaalisia suhteita kuolleen tai elävän eläimen kanssa”. EIT totesi, että EIS:n 10 artiklan 2 kohtaan liittyvä velvollisuus välttää toisiin kohdistuvia loukkaavia ja häpäiseviä ilmaisuja. Sovellettaessa sitä, mitä voidaan pitää "välttämättömänä demokraattisessa yhteiskunnassa", sallitaan laaja "mutta ei rajoittamaton harkintavalta". Esillä olevassa asiassa EIT katsoi, että kyse oli paitsi loukkaavista ja järkyttävistä kommenteista että ”provosoivasta” mielipiteestä, myös loukkaavasta hyökkäyksestä islamin profeettaa vastaan.

Huolimatta siitä, että turkkilaisessa yhteiskunnassa vallitsee tietty suvaitsevaisuus uskonnollisen opin kritiikissä, joka liittyy syvästi maallisuusperiaatteeseen, uskovat voivat perustellusti tuntea olevansa perusteettomien ja loukkaavien hyökkäyksen kohteena. Siksi Euroopan ihmisoikeustuomioistuin katsoi, että puuttuminen vastasi pakottavaa sosiaalista tarvetta.¹¹²

¹⁰⁹ EIT *Giniewski v. Ranska*, kohdat 45–55 (loukkaus).

¹¹⁰ EIT *E.S v. Itävalta*, kohta 53.

¹¹¹ EIT *Feret v. Belgia*, kohta 64.

¹¹² EIT *I.A v. Turkki*, kohdat 25, 29 ja 30.

4.5.2 Valtion harkintamarginaalioppi ja konsensusperiaate

Euroopan ihmisoikeussopimuksen takaamien oikeuksien rajoitusperusteiden tulkinnassa, EIT arvioi, onko rajoitus ollut välttämätön demokraattisessa yhteiskunnassa. EIT:n ratkaisukäytännössä kehittämä oppi valtion harkintamarginaalista syntyi ihmisoikeustoimikunnan päätöksessä Kreikka v. Iso-Britannia (26.10.1958). Peruste harkintamarginaalin käytölle on, että joissain tapauksissa kansalaisia lähellä olevat kansalliset tuomioistuimet ovat paremmassa asemassa tekemään päätöksiä, kuin ylikansalliset toimijat. Esimerkiksi tapauksissa, jotka koskevat jäsenvaltion kansalaisten arvoja, kykenee kansallinen toimielin arvioimaan paremmin kansalaisten näkemyksen arvokysymyksestä¹¹³. Harkintamarginaaliopin peruseriaatteet on lueteltu Handyside v. Iso-Britannia (7.12.1976) ratkaisun 48-50 kohdissa.¹¹⁴ Laajan harkintamarginaalin alueilla rajoituslausekkeiden tulkinta on korostuneesti valtion tehtävä, kun taas kapean harkintamarginaalin alueilla rajoituslausekkeiden tulkinta on lähes yksinomaan ihmisoikeustuomioistuimen tehtävä.¹¹⁵ Uskonnollisia tunteita loukkaava vihapuhe kuuluu laajan harkintamarginaalin alueelle, jossa jäsenvaltioilla on enemmän liikkumavaraa.

Harkintamarginaalioppi ilmentää muun muassa kontekstuaalista tulkintaa, subsidiariteettiperiaatetta ja demokratiaperiaatetta. Se mahdollistaa jäsenvaltioiden välisen moninaisuuden ihmisoikeuksien suojattavien arvojen määrittelyssä. Kun valtioilla on laaja harkintamarginaali, ihmisoikeussopimus ei luo yhdenmukaista ihmisoikeussuojaa kaikkialle Eurooppaan, sillä sen soveltaminen johtaa erilaiseen lopputulokseen eri jäsenvaltioissa. Tilanne, jota pidetään yhdessä jäsenvaltiossa esimerkiksi sananvapauden loukkauksena, ei ole välttämättä sitä toisessa jäsenvaltiossa.¹¹⁶

4.6 Perusoikeuksien yleiset rajoitusedellytykset

Perusoikeudet ovat Suomen perustuslaissa mainittuja jokaiselle kuuluvia perustavanlaatuisia oikeuksia. Perustuslain perusoikeussäännökset eivät ainakaan yleisesti voi olla sillä tavoin ehdottomia, että niitä ei voisi missään laajuudessa eikä millään edellytyksillä rajoittaa. Näin ei ole silloinkaan, kun perusoikeussäännös ei sisällä mitään mainintaa rajoitusmahdollisuudesta. Perusoikeuden käyttämistä voivat ensinnäkin rajoittaa toisten ihmisten perusoikeudet. Yksilö ei voi vaatia niin ehdotonta suojaa perusoikeudelleen, että se johtaisi toisen yksilön perusoikeuksien loukkaukseen.¹¹⁷

¹¹³ Ihmisoikeuskeskus 2016.

¹¹⁴ EIT Handyside vastaan Iso-Britannia 48. kohta, jossa EIT totesi muun muassa ”10 artiklan 2 kohta jättää sopimusvaltioille harkintavallan. Tämä marginaali annetaan sekä kansalliselle lainsäätäjälle että muun muassa oikeuslaitoksille, joita kehoitetaan tulkitsemaan ja soveltamaan voimassa olevia lakeja.”

¹¹⁵ Rautiainen Pauli 2011, s. 1153.

¹¹⁶ Rautiainen Pauli 2011, s. 1154.

¹¹⁷ Viljanen, Veli-Pekka 2004, s. II Yleinen osa > 3. perusoikeuksien rajoittaminen > käsitteellisiä lähtökohtia > perusoikeuksien suoja ja ehdottomuus.

Tiilikka toteaa, että perusoikeuksien rajoitusedellytyksistä voidaan hakea myös tulkinta-apua harkittaessa ratkaisua yksittäiseen ongelmaan. Tällöin pyritään löytämään sellainen ratkaisu, joka parhaiten ottaa huomioon molempien asianosaisten perus- ja ihmisoikeudet ja rajoittaa niiden käyttämistä mahdollisimman vähän.¹¹⁸

Perusoikeudet joutuvat jatkuvasti kollision. Tällaisissa yhteentörmäyksissä oikeuskirjallisuudessa on katsottu, ettei perusoikeuksia voida luokitella etusijajärjestykseen.¹¹⁹ Näin ollen ei voida todeta, että toinen perusoikeus nauttisi toista perusoikeutta laajempaa suojaa. Kollisiotilanteessa Tiilikka viittaa Hildenin ratkaisuun, jossa tarkoitus (oleellisesti) suojata toista perusoikeutta voi oikeuttaa (lievän) puuttumisen toiseen perusoikeuteen. Ratkaisua ei tällöin tehdä totaalisessa ”perusoikeus perusoikeutta vastaan” -asetelmassa, vaan asiaa harkittaessa punnitaan eri perusoikeuksien suhteita asteikollisesti suojattavan intressin merkityksellisyys ja puuttumisen voimakkuus huomioon ottaen.¹²⁰ Suhteellisuusperiaate ohjaa punnintaa kollisiotilanteessa. Mitä tärkeämpi perusoikeus on kyseessä, sitä suurempi tulee sen kanssa kilpailevan perusoikeuden olla, jotta ensin mainittu voitaisiin sivuuttaa. Hengen tai terveyden suojaa on vaikea sivuuttaa muilla perusoikeuksilla.¹²¹

Perusoikeusuudistuksen esitöissä on kuitenkin otettu kantaa eräiden perusoikeuksien mahdollisiin vastakkainasetteluihin. Esimerkiksi uskonnonvapaussäännöksen perusteluissa on torjuttu mahdollisuus perustella ihmisarvon ja henkilökohtaisen koskemattomuuden ja yleisesti lapsen perusoikeuksien loukkaamista uskonnonvapaudella.¹²²

Lakien perustuslainmukaisuutta arvioi eduskunnan perustuslakivaliokunta. Perustuslakivaliokunta on perusoikeusuudistusta koskevaan mietintöönsä kirjannut luettelon perusoikeuksien yleisistä rajoitusperusteista. Valiokunnan esittämät vaatimukset ovat (1) lailla säätämisen vaatimus, (2) täsmällisyys- ja tarkkarajaisuusvaatimus, (3) rajoitusperusteen hyväksyttävyyysvaatimus, (4) ydinalueen koskemattomuusvaatimus, (5) suhteellisuusvaatimus, (6) oikeusturvavaatimus ja (7) ihmisoikeusvelvoitteiden kunnioittamisvaatimus.¹²³ Luettelossa mainittujen kaikkien yleisten rajoitusedellytysten tulee täytyä samanaikaisesti.

¹¹⁸ Tiilikka 2007, s. 157.

¹¹⁹ Viljanen 2001 s. 218 ja ks. myös KM 1992:3 s. 228.

¹²⁰ Hidén 1971, s. 86.

¹²¹ Siltala 2001, s. 743.

¹²² Viljanen 2001 s. 218–219 ja HE 309/1993 s. 56.

¹²³ PeVM 25/1994 vp, s. 5.

4.6.1 Lailla säätämisen vaatimus

Hallituksen perusoikeusuudistusta koskevassa esityksessä, lailla säätämisen vaatimus ilmaistiin seuraavasti:

”Rajoitusten tulee ensinnäkin perustua lakiin. Laintasoisuuden vaatimus merkitsee kieltoa delegoida perusoikeuksien rajoittamista koskevaa toimivaltaa eduskuntalakia alemmalle hierarkiatasolle. Perusoikeusrajoitukset eivät saisi siten perustua esimerkiksi asetuksiin, kunnallisiin sääntöihin tai hallinnollisiin määräyksiin.”¹²⁴

Ilmaisu on selvä, perusoikeuksien rajoitusten tulee perustua eduskunnan säätämään lakiin. Perusoikeusuudistusta koskevassa mietinnössään perustuslakivaliokunnan lailla säätämistä koskeva vaatimus oli seuraavanlainen:

”Perusoikeuksien rajoitusten tulee perustua eduskunnan säätämään lakiin. Tähän liittyy kielto delegoida perusoikeuksien rajoittamista koskevaa toimivaltaa lakia alemmalle säädöstasolle.”¹²⁵

Rikosoikeudellinen laillisuusperiaate on oikeusjärjestyksemme perustavimmista oikeusturvatakeista, josta ei voi poiketa missään tilanteissa.

RL 3:1:n mukaan:

Rikokseen syylliseksi saa katsoa vain sellaisen teon perusteella, joka tekohetkellä on laissa nimenomaan säädetty rangaistavaksi.

Rangaistuksen ja muun rikosoikeudellisen seuraamuksen on perustuttava lakiin.

PL 8 §:ssä säädetään:

¹²⁴ HE 309/1993 vp, s. 29.

¹²⁵ PeVM 25/1994 vp, s. 5.

”Ketään ei saa pitää syyllisenä rikokseen eikä tuomita rangaistukseen sellaisen teon perusteella, jota ei tekohetkellä ole säädetty rangaistavaksi. Rikoksesta ei saa tuomita ankarampaa rangaistusta kuin tekohetkellä on laissa säädetty.

Perustuslakivaliokunta on perusoikeusuudistuksen jälkeisessä käytännössään yksiselitteisesti katsonut, ettei asetuksella voida antaa kriminalisointisäännöksiä.¹²⁶ Kirjoitetun lain vaatimus on vahvasti esillä rikoslaissa, perustuslaissa sekä perustuslakivaliokunnan mietinnöissä.

Laintasolla sananvapautta on rajoitettu muun muassa uskonrauhan rikkomissäännöksellä.

4.6.2 Täsmällisyys ja tarkkarajaisuusvaatimus

Perustuslakivaliokunta esitti perusoikeusuudistuksen yhteydessä, että rajoitusten on oltava tarkkarajaisia ja riittävän täsmällisesti määriteltyjä. Tarkkarajaisuus- ja täsmällisyysvaatimus liittyy sekä yleisiin rajoitusedellytyksiin, että PL 8 §:ssä vahvistettuun rikosoikeudelliseen laillisuusperiaatteeseen. Rajoitusten olennaisen sisällön tulee ilmetä laista.¹²⁷ Hallituksen perusoikeusuudistusta koskevassa uudistuksessa asiaa ilmaistiin seuraavasti:

”Lailla säädettävältä perusoikeusrajoitukselta vaaditaan täsmällisyyttä ja tarkkarajaisuutta. Rajoituksen olennaisen sisällön tulee ilmetä suoraan laista. Siitä tulee käydä selville esimerkiksi rajoituksen laajuus ja sen täsmälliset edellytykset.”¹²⁸

Täsmällisyys- ja tarkkarajaisuusvaatimuksen ydinajatuksena on, että rajoituksen keskeisen sisällön on ilmettävä itse laista, eikä se saa jäädä alemman asteisen normin antajan tai lain soveltajan harkintaan. Keskeiseen sisältöön kuuluvat ainakin (a) rajoituksen edellytykset ja (b) rajoituksen laajuuteen vaikuttavat seikat. Asianomainen vaatimus korostaa esimerkiksi sitä, että lailla myönnetty perusoikeuksien rajoitusvaltuudet tulee rajata sillä tavoin tarkasti, ettei käytännössä synny epäselvyyttä siitä, kenellä on asianomaiset valtuudet ja kuinka pitkälle ne ulottuvat.¹²⁹ Perustuslakivaliokunta on lausuntokäytännössään vakiintuneesti korostanut jo ennen perusoikeusuudistusta, että perusoikeuksia ei pidä sanonnallisestikaan kaventaa säännöksissä enempää kuin on välttämätöntä.¹³⁰

¹²⁶ PeVL 1/1997 vp, s. 2.

¹²⁷ PeVL 25/1994 vp, s. 5.

¹²⁸ HE 309/1993 vp, s. 29-30.

¹²⁹ Viljanen 2001, s. 116.

¹³⁰ Ks. esim. PeVL 4/1986 vp ja PeVL 33/2000 vp.

Rajoitusten välttämättömyyttä edellytetään myös ihmisoikeussopimuksen 10 artiklan 2 kappaleessa, jonka mukaan sananvapauden rajoittamisen tulee olla välttämätöntä demokraattisessa yhteiskunnassa.

Rikosoikeudelliseen laillisuusperiaatteeseen sisältyvä epätasällisyyskielto edellyttää, että lainsäätäjät ei säädä liian laajoja ja epätasällisiä kriminalisointeja. Epätasällisyyskielto liittyykin läheisesti kirjoitetun lain vaatimukseen asettamalla kielellisiä vaatimuksia tunnusmerkistöjen kirjoitusasulle. Koska sanat ja sanojen merkityssisällöt ovat usein monimerkityksellisiä, pelkästään sanamuotoja tarkastelemalla ei ole kuitenkaan mahdollista sanoa täsmällisesti, milloin lainsäätäjät on rikkonut epätasällisyyskieltoa. Epätasällisyyskiellon rikkomisen valvonta on käytännössä eduskunnan perustuslakivaliokunnan tehtävä, mutta myös lakivaliokunnan tehtävänä on huolehtia siitä, että rikoslain säännökset ovat riittävän täsmällisiä.¹³¹ Perustuslakivaliokunta on monessa mietinnössään todennut, että rikoksen tunnusmerkistö on ilmaistava laissa riittävällä täsmällisyydellä siten, että säännöksen sanamuodon perusteella on ennakoitavissa, onko jokin toiminta tai laiminlyönti rangaistavaa.¹³² Taustalla on rikoslain ennustettavuuden ja yksilön oikeusturvan toteutumisen varmistaminen sekä mielivaltaisen lainkäytön estäminen. Uskonrauhan rikkomista koskeva säännöksen täsmällinen sisältö on tulkinnanvarainen. Kuten aiemmin on esitetty, hallituksen esityksessä todetaan, ettei pyhän käsitettä voida pitää kovin tarkkana. Käsitteen "pyhyys" voitaneen katsoa saaneen käytännössä riittävän vakiintuneen merkityksen. Toisaalta "pyhyden" sisältö vaihtelee eri uskonnollisissa yhteisöissä. Sanontaa "mitä uskonnonvapauslaissa tarkoitettu kirkko tai uskonnollinen yhdyskunta pitää pyhänä" on käytetty sen osoittamiseksi, että "pyhyys" määräytyy uskonnollisissa yhteisöissä vallitsevien käsitysten eikä ulkopuolisten käsitysten mukaan.¹³³

Sananvapautta rajoittavien rangaistussäädösten pelotevaikutus asettaa erityisiä vaatimuksia tunnusmerkistöjen täsmällisyyteen ja tarkkarajaisuuteen. Jos sananvapautta rajoittavan kriminalisoinnin tunnusmerkistö on liian tulkinnanvarainen, voi tästä käytännössä seurata, että myös moni sananvapautteen itse asiassa sisältyvä mielipide jää lausumatta rangaistuksen pelossa. Tällainen tilanne voi johtaa sellaiseen julkisen keskustelun rajoitukseen, joka vaikutuksiltaan ei olennaisesti eroa kielletystä viranomaisennakkosensuurista.¹³⁴ Jälkikäteisessä kontrollissa vaikutetaan sananvapauden käyttöön välillisesti ennakolta. Tätä vaikutusta kutsutaan angloamerikkalaisessa

¹³¹ Tapani, Jussi – Tolvanen, Matti – Hyttinen Tatu 2019, s. 131.

¹³² PeVL 26/2004 vp, s. 3, ks. myös PeVL 40/2002 vp, s. 7/I ja PeVL 48/2002 vp, s. 2/II

¹³³ HE 6/1997 vp, s. 128.

¹³⁴ Illman 2012, s. 213.

kirjallisuudessa termillä ”chilling effect”, jonka Neuvonen on kääntänyt hiljennysvaikutukseksi.¹³⁵ Hiljennysvaikutus näkyy voimakkaimmin nykypäivänä Turkissa, jossa presidentin arvostelusta on jaettu vankeustuomioita. Euroopan neuvoston ihmisoikeusvaltuutettu totesi raportissaan, että kansainvälisten normien rikkominen sananvapauden ja lehdistönvapauden alalla on luonut selvästi hiljennysvaikutuksen Turkissa, mikä ilmenee itsesensuurina sekä tiedotusvälineissä että tavallisten kansalaisten keskuudessa.¹³⁶

Muun muassa Perussuomalaiset Nuoret ovat huomauttaneet, että uskonrauhan rikkomista koskeva pykälä on monitulkintainen ja tarkkarajaisuusvaatimuksen vastainen. Tämän ohella on esitetty myös näkemyksiä siitä, että säännös on poikkeuksellisen laajasti määritelty. Lakivaliokunnan mietinnössä näihin ongelmiin on otettu kantaa jo vuonna 1998. Mietinnössä lakivaliokunta totesi, että pykälän 1 kohdan rajoittamista koskemaan sitä, mitä uskonnonvapauslaissa tarkoitettu kirkko tai uskonnollinen yhdyskunta pitää pyhänä, on kritisoitu. Säännöstä on ehdotettu laajennettavaksi koskemaan myös muiden uskonnollisten yhdyskuntien pyhänä pitämiä asioita.

Perustuslakivaliokunta on lausunnossaan pitänyt säännöksen sanamuotoa rikosoikeudellisesta legaliteettiperiaatteesta johdettavan tarkkarajaisuusvaatimuksen kannalta jossain määrin tulkinnanvaraisena. Tulkinnanvaraisuus koskee rangaistusäännöksellä suojattavaa intressiä. Myös rekisteröityjen uskonnollisten yhdyskuntien erilaisuudesta ja monilukuisuudesta voi perustuslakivaliokunnan mukaan seurata epätarkkuutta. Rangaistavuudelta edellytettävät lisävaatimukset – loukkaamistarkoitus ja herjauksen tai häpäisemisen julkisuus – rajaavat perustuslakivaliokunnan mielestä kuitenkin säännöksen soveltamisalan riittävän selkeästi.¹³⁷

Hyttisen mukaan, vaikka rikoslain ennakoitavuus on oikeusvaltion kulmakivi, on selvä, että esimerkiksi monissa sananvapaustapauksissa on vaikea ennakoida, minkälaiset ilmaisut ovat oikeusjärjestyksen sallimia ja minkälaiset ilmaisut ovat kiellettyjä. Ennakoinnin vaikeutta kuvaa se, että esimerkiksi KKO 2012:58 tapauksessa käräjäoikeus ja hovioikeudet katsoivat ilmaukset oikeusjärjestyksen sallimiksi ja vasta korkein oikeus totesi lausumien olevan oikeusjärjestyksen vastaisia.¹³⁸

¹³⁵ Neuvonen 2019, s. 30

¹³⁶ Euroopan neuvoston ihmisoikeusvaltuutetun raportti 2017

¹³⁷ LaVM 3/1998 vp, s. 16.

¹³⁸ Hyttinen 2013, s. 943

Vaikka lakivaliokunta piti pykälää jossain määrin tarkkarajaisuusvaatimuksen kannalta ongelmallisena, se päätyi siihen, että säännös oli soveltamisalaltaan riittävä selkeä. Valiokunnan mielestä säännöksen laajentaminen koskemaan myös muiden uskonnollisten yhdyskuntien pyhänä pitämiä asioita, tekisi säännöksen liian tulkinnanvaraiseksi eikä säännös olisi siten enää perustuslakivaliokunnan lausunnon kanssa sopusoinnussa. Perustuslakivaliokunnan näkemyksen mukaan rekisteröityjen uskonnollisten yhdyskuntien erilaisuudesta ja monilukuisuudesta voi seurata epätarkkuutta, mutta tulkinnanvaraisuutta kuitenkin vähentää oleellisesti se, että teon rangaistavuuden edellytyksenä on nimenomainen loukkaamistarkoitus. Lisäksi rangaistavuus liittyy ainoastaan julkisuudessa tehtävään herjaukseen tai häpäisemiseen. Valiokunta pitääkin sääntelyä ongelmattomana täsmällisyys- ja tarkkarajaisuusvaatimuksen kannalta.¹³⁹

4.6.3 Rajoitusten hyväksyttävyysovaatimus

Eduskunnan perustuslakivaliokunta ilmaisi perusoikeuksien rajoitusperusteille asetettavia vaatimuksia perusoikeusuudistuksen yhteydessä seuraavasti:

”Rajoitusperusteiden tulee olla hyväksyttäviä. Rajoittamisen tulee olla painavan yhteiskunnallisen tarpeen vaatima. Hyväksyttävyyden arvioinnissa merkitystä voi olla esimerkiksi Euroopan ihmisoikeussopimuksen vastaavanlaista oikeutta koskevilla määräyksillä, ainakin siltä osin kuin niihin sisältyy tyhjentyvä luettelo ihmisoikeuksien hyväksyttävistä rajoitusperusteista. Perusoikeussäännöksiä on perusteltua tulkita yhdenmukaisesti ihmisoikeuksien kanssa niin, että vain ihmisoikeussopimuksen asianomaisen sopimusmääräyksen mukaan hyväksyttävät rajoitusperusteet voivat olla vastaavan perusoikeussäännöksen sallittuja rajoitusperusteita.”¹⁴⁰

Rajoitusperusteiden hyväksyttävyyttä tulee arvioida perusoikeusjärjestelmän kannalta. Siten ainakin lähtökohtaisesti toisten yksilöiden perusoikeuksien turvaamistavoite muodostaa hyväksyttävän perusteen rajoittaa perusoikeutta. Perustuslakivaliokunnan käytännössä onkin merkitystä annettu sille, liittyykö rajoitus jonkin toisen perusoikeuden turvaamiseen tai perusoikeussäännöksen tarkoittamaan julkisen vallan toimintavelvoitteeseen.¹⁴¹ Hyväksyttävänä rajoitusperusteena pidetään myös perusoikeuksien turvaamistavoitteen ohella muuta yhteiskunnallisesti painavaa intressiä. Esimerkkinä yhteiskunnallisesta painavasta intressistä voidaan mainita kansallinen turvallisuus ja

¹³⁹ PeVL 23/1997 vp, s. 3.

¹⁴⁰ PeVM 25/1994 vp, s. 5.

¹⁴¹ Viljanen 2011 s. II Yleinen osa > 3. Perusoikeuksien rajoittaminen > Perusoikeuksien yleiset rajoitusedellytykset > Rajoitusperusteen hyväksyttävyysovaatimus > Perusoikeuksien turvaaminen.

vakavan rikollisuuden estäminen.¹⁴² Muilta kuin perustuslain säännöksiin palautuvilta rajoitusperusteilta on perusteltua edellyttää erityistä painavuutta ja hyvin konkreettista liityntää ehdotettuun sääntelyyn. Toisin sanoen, kun tällainen rajoitusperuste ei sellaisenaan saa institutionaalista tukea perustuslaista, kohdistuu sen hyväksyttävyyteen erityisiä perusteluvaatimuksia.¹⁴³

Perustuslakivaliokunnan mukaan RL 17:10 suojelukohteina ovat kansalaisten uskonnolliset vakaumukset ja tunteet sekä uskonrauha yhteiskunnassa. Säännöksen taustalla on siten sekä yleinen järjestys että toinen perusoikeus, hallitusmuodon 9 §:ssä turvattu yksilön uskonnon vapaus. Näitä rajoitusperusteita voidaan pitää hallitusmuodon 10 §:n ja Euroopan ihmisoikeussopimuksen 10 artiklan 2 kappaleen mukaisina.¹⁴⁴

4.6.4 Ydinalueen koskemattomuusvaatimus

Ydinalueen koskemattomuuden vaatimuksen mukaan tavallisella lailla ei voida säätää perusoikeuden ytimeen ulottuvaa rajoitusta¹⁴⁵. Perusoikeuskomitean mielestä ”kullakin perusoikeudella on olennainen sisältönsä, eräänlainen ydinalue, jonka piirissä se saa kollisiotilanteessa etusijan muihin perusoikeuksiin nähden”¹⁴⁶. Eduskunnan perustuslakivaliokunta on niin ikään lausunnossaan 23/1997 katsonut, että ”kullakin perusoikeudella voidaan katsoa olevan sellainen ydinalue, jonka turvaamaa käyttäytymistä ei saa säätää rangaistavaksi¹⁴⁷. Vaikka yksilöiden uskonnonvapautta pyritään suojaamaan mahdollisimman pitkälle uskonnon ja omantunnon vapauten vedoten ei saa harjoittaa toimia, jotka loukkaavat ihmisarvoa tai muita perusoikeuksia tai ovat oikeusjärjestyksen perusteiden vastaisia. Ehdotettu säännös ei siten voi esimerkiksi oikeuttaa missään olosuhteissa ihmisyksilöiden silpomista, kuten naisten sukuelinten silpomista, huolimatta tällaisen toimenpiteen mahdollisesta yhteydestä johonkin uskonnolliseen suuntaukseen. Erityisesti muiden ihmisten perusoikeuksiin liittyvät näkökohdat olisi muutoinkin otettava huomioon tulkittaessa, miten pitkälle säännöksen antama perusoikeussuoja, esimerkiksi uskonnon harjoittamisen käsite, ulottuu.

¹⁴² PeVL 21/1997 vp, s. 2 ; ”Esityksen mukaisilla liikkumisrajoituksilla pyritään suojaamaan puolustusvoimien toimintaan liittyen kansallista turvallisuutta ja ulkopuolisten henkilöiden turvallisuutta. Tällainen tarkoitus muodostaa valiokunnan mielestä hyväksyttävän perusteen perusoikeusrajoituksen säätämiseksi”, ja PeVL 10/2000 vp, s. 3 ; ”Tällöin on olennaista, että säännöksen tarkoituksena on estää vakavaa rikollisuutta. Tätä on pidettävä hyväksyttävänä rajoitusperusteena, erityisesti kun kysymys on enintään yhdistymisvapauden eräänlaisista reuna-alueista.

¹⁴³ Viljanen 2001, s. 186.

¹⁴⁴ PeVL 23/1997 vp, s. 3.

¹⁴⁵ PeVM 25/1994 s. 5 ja PeVL 23/1997 s. 2.

¹⁴⁶ KM 1992:3 s. 383.

¹⁴⁷ PeVL 23/1997 s. 2.

Esimerkiksi lapsen perusoikeuksia, kuten oikeutta elämään ja henkilökohtaiseen koskemattomuuteen, ei saa loukata muun henkilön uskonnon ja omantunnon vapauteen vedoten.¹⁴⁸

Sananvapaudessa taas ennakkosensuurin kieltö kuuluu sananvapauden kovimpaan, rajoittamattomaan, ytimeen.¹⁴⁹ Poliittisen keskustelun vapautta pidetään keskeisenä osana demokraattista yhteiskuntaa. Kuten aikaisemmin mainittu hallituksen esityksessä 309/1993 ja perustuslakivaliokunnan mietinnössä 19/1998 sananvapautta on pidetty ydinajatukseltaan poliittisena perusvapautena, mutta tällöinkään poliittisen keskustelun vapaus ei ole absoluuttinen, vaan sitä rajoittavat toisten henkilöiden yksityiselämän ja kunniansuojaa koskevat säännökset. Lähtökohtaisesti hyväksyttävän kritiikin rajat ovat kuitenkin laajempia poliitikon osalta kuin yksityisen henkilön osalta.

Tiilikka muistuttaa perusoikeuden ydinalueen erilaisista tulkinnoista että, joskus ydinalueella tarkoitetaan kovinta ydintä, jota ei voi tavallisella lailla rajoittaa (sananvapauden osalta ennakkosensuurin kieltö) ja joskus ydinalueella – tai ydinajatuksella – tarkoitetaan kyseisen perusoikeuden keskeisintä tehtävää tai tarkoitusta (sananvapauden osalta poliittinen ja muu yhteiskunnallinen keskustelu), joka tapauksessa perusoikeuden rajoittaminen voi – vaikkakin hyvin rajatuin edellytyksin ja usein vain toisen perusoikeuden suojaamiseksi – olla mahdollista.¹⁵⁰

4.6.5 Suhteellisuusvaatimus

Perustuslakivaliokunta luonnehti suhteellisuusvaatimusta perusoikeusuudistuksen yhteydessä seuraavasti:

”Rajoitusten on oltava suhteellisuusvaatimuksen mukaisia. Rajoitusten tulee olla välttämättömiä hyväksyttävän tarkoituksen saavuttamiseksi. Jokin perusoikeuden rajoitus on sallittu ainoastaan, jos tavoite ei ole saavutettavissa perusoikeuteen vähemmän puuttuvien keinoin. Rajoitus ei saa mennä pidemmälle kuin on perusteltua ottaen huomioon rajoituksen taustalla olevan yhteiskunnallisen intressin painavuus suhteessa rajoitettavaan oikeushyvään.”¹⁵¹

Perustuslakivaliokunnan luonnehdinnasta voidaan päätellä, että suhteellisuusvaatimus on kiinteässä yhteydessä hyväksyttävyyksivaatimuksen kanssa. Suhteellisuusperiaatteella on keskeinen asema myös Euroopan ihmisoikeussopimuksen soveltamisesta. Tapauksissa, jossa henkilön sananvapautta on

¹⁴⁸ HE 309/1993 s. 56.

¹⁴⁹ Tiilikka 2007, s.153.

¹⁵⁰ Tiilikka 2007, s. 154.

¹⁵¹ PeVM 25/1994 vp, s. 5.

rajoitettu, EIT on arvioinut, onko rajoitus ollut välttämätön demokraattisessa yhteiskunnassa hyväksyttävän tavoitteen saamiseksi.

Viljasen mukaan suhteellisuusvaatimus sisältää ainakin seuraavat kolme osavaatimusta:

1) Soveltuvuusvaatimus: Perusoikeutta rajoittavan sääntelyn tulee olla tarkoitukseensa soveltuva, eli sen tulee olla sellainen, että sen avulla voidaan ylipäättään saavuttaa toivottu seuraus eli tavoite, jota voidaan pitää hyväksyttävänä perusoikeuden rajoitusperusteena.

2) Välttämättömyysvaatimus: Perusoikeutta rajoittavan sääntelyn tulee olla välttämätön, mikä edellyttää sitä, että ei ole olemassa muuta yhtä tehokasta keinoa, joka rajoittaa perusoikeutta vähemmän verrattuna valittuun keinoon tai ei rajoita sitä ollenkaan.

3) Suhteellisuusvaatimus suppeassa merkityksessä: Perusoikeutta rajoittava sääntely ei saa liiallisesti rasittaa kohdettaan eli rajoitettavan perusoikeuden haltijaa. Rajoitus ei saa olla epäsuhteessa sillä tavoiteltavaan päämäärään ja rajoitettavaan perusoikeuteen.¹⁵²

Tekona jumalanpilkka eroaa uskonnonvapauslaissa tarkoitetun kirkon tai uskonnollisen yhdyskunnan pyhänä pitämien asioiden suojasta siten, että jumalanpilkka ei edellytä erityistä loukkaamistarkoitusta. Tulkin mukaan tahaton jumalan naurunalaiseksi saattaminen voi täyttää jo tunnusmerkistön.¹⁵³ Tämä on käsitykseni mukaan suhteellisuusvaatimuksen vastainen, koska säännös rasittaa liiallisesti kohdettaan. Se, että jumalanpilkalta ei edellytetä loukkaamistarkoitusta, merkitsee pidemmälle menevää puuttumista sananvapauteen kuin loukkaamistarkoituksessa toteutettava pyhän herjaaminen tai häpäiseminen.¹⁵⁴ Syytekynnys muodostuu ensiksi mainitussa erittäin matalaksi. Syytekynnys ei kuitenkaan ylitä, mikäli teon edellyttämä julkisuusvaatimus ei täyty.

4.6.6 Oikeusturvavaatimus

Perusoikeusuudistuksesta antamassaan mietinnössä perustuslakivaliokunta muotoili oikeusturvavaatimuksen seuraavasti:

”Perusoikeuksia rajoitettaessa on huolehdittava riittävästä oikeusturvajärjestelyistä.”¹⁵⁵

¹⁵² Viljanen 2001, s.210-214.

¹⁵³ Ks. Tulkki 2008, s. 92.

¹⁵⁴ Ks. Saarela 2011, s. 56.

¹⁵⁵ PeVM 25/1994 vp, s. 5.

Valiokunta ei kuitenkaan mietinnössään täsmentänyt sitä, millaisia oikeusturvajärjestelyjä perusoikeuksien rajoittaminen edellyttää. Käsitelmäni mukaan oikeusturvavaatimuksella viitataan muutoksenhakuoikeuteen. Perusajatukseltaan valiokunnan muotoilema oikeusturvavaatimus vastaa EIS 13 artiklaa. Kyseisen artiklan mukaan jokaisella, jonka tässä yleissopimuksessa tunnustettuja oikeuksia ja vapauksia on loukattu, on oltava käytettävissään tehokas oikeussuojakeino kansallisen viranomaisen edessä siinäkin tapauksessa, että oikeuksien ja vapauksien loukkauksen ovat tehneet virantoimituksessa olevat henkilöt. Oikeusturvavaatimus ei aiheuta ongelmia rikoslainsäädännössä, koska perustuslain 21 § takaa oikeusturvajärjestelyjä.

4.6.7 Ihmisoikeuksien noudattamisen vaatimus

Rajoitukset eivät saa olla ristiriidassa Suomen kansainvälisten ihmisoikeusvelvoitteiden kanssa. Perusoikeusuudistus lähentää entisestään Suomen perusoikeusjärjestelmää sisällöllisesti kansainvälisiin ihmisoikeussopimuksiin. Tämän vuoksi perusoikeuksien ja ihmisoikeuksien tulkinnallinen harmonisointi on aiempaakin tärkeämpää.¹⁵⁶ Sääntö merkitsee sitä, että perusoikeuksia ei voida rajoittaa niin pitkälle, että se loukkaisi ihmisoikeussopimuksessa turvattuja ihmisoikeuksia. Tämä ajatus pohjautuu hallituksen esitykseen eduskunnalle perusoikeussäännösten muuttamisesta, jossa todetaan, että:

”...yksilön kannalta perusoikeuksien ja ihmisoikeuksien suojajärjestelmät täydentävät toisiaan. Siten perusoikeusiakaan ei ole mahdollista rajoittaa pidemmälle kuin Suomen ihmisoikeusvelvoitteet sallivat, jotta Suomen valtio ei syyllistyisi kansainvälisten velvoitteidensa rikkomiseen”.¹⁵⁷

Velvollisuus ottaa ihmisoikeudet huomioon, on luettavissa perustuslain 22 §:stä, jonka mukaan julkisen vallan on turvattava perus- ja ihmisoikeuksien toteutuminen. Kuten aiemmin on todettu, sananvapautta on mahdollista rajoittaa uskonrauhan rikkomissäännöksellä. Tällainen rajoitus ei ole ihmisoikeuksien noudattamisvaatimuksen vastainen. Viime kädessä Euroopan ihmisoikeustuomioistuin arvioi rajoituksen tarpeellisuutta.

¹⁵⁶ PeVM 25/1994 vp, s. 5.

¹⁵⁷ HE 309/1993 vp, s. 40.

5 KRIMINAALIPOLITIikka JA KRIMINALISOINTIPERIAATTEET

Eurooppalaisen kriminaalipolitiikan kohde on eurooppalainen yhteiskunta ja yksilö. EIS-järjestelmä asettaa Euroopassa ihmisoikeuksien suojelun minimitason, joka edellyttää tietyn suojelun tason turvaamista myös rikosoikeuden alalla. Nämä jäsenvaltioihin kohdistuvat ihmisoikeusvelvoitteet muokkaavat kansallisia rikosoikeusjärjestelmiä lähemmäs toisiaan.¹⁵⁸ Suomessa kriminaalipolitiikalla tarkoitetaan laajimmillaan kaikkia niitä toimia, jotka vaikuttavat rikollisuuteen. Kriminaalipolitiikkaa on muun muassa siitä päättäminen, mistä teoista rangaistaan, millä tavoin ja miten ankarasti.

Kriminaalipolitiikka määritellään yhteiskunnalliseksi päätöksenteoksi ja toiminnaksi, jonka tavoitteena on 1) rikosten ehkäiseminen, 2) ennustettavan ja oikeudenmukaisen rikosoikeusjärjestelmän ylläpito, 3) rikosentekijöiden saattaminen vastuuseen teoistaan, 4) rangaistusten täytäntöönpano, 5) rikollisuudesta aiheutuvien vahinkojen ja kustannusten minimoiminen ja 6) uhrin auttaminen ja tukeminen.¹⁵⁹

Käytännöllisestä, toisin sanoen lainsäätäjää ja lainkäyttäjää välittömästi palvelevasta, kriminaalipoliittisesta tutkimuksesta voidaan erottaa kriminaalipoliittinen teorianmuodostus. Teoreettinen kriminaalipolitiikka pohtii abstraktilla ja periaatteellisella tasolla ennaltaestävyyden mahdollisuuksia ja rajoituksia. Se pyrkii myös määrittelemään ne normatiiviset rajat, joita kriminaalipolitiikassa ei ole lupa ylittää.¹⁶⁰

Nykyisin perusoikeusnäkökulmasta kriminalisointiperiaatteiden yhteydessä usein viitataan perusoikeuksien rajoitusedellytyksiin. Perusoikeudet vaikuttavat rikosoikeuteen entistä voimakkaammin.¹⁶¹

Lakivaliokunta on lausunnossaan antanut institutionaalista tukea kriminalisointiperiaatteille. Lausumassaan lakivaliokunta totesi, että rikoslainsäädännölle on ensinnäkin oltava hyväksyttävä peruste. Toiseksi on kyettävä osoittamaan, että painava yhteiskunnallinen tarve edellyttää uuden rikostunnusmerkistön säätämistä hyväksyttäväksi arvioidun tavoitteen saavuttamiseksi. Tällöin on otettava huomioon ennestään voimassa oleva muu sääntely samoin kuin mahdolliset tavoitellun

¹⁵⁸ Kerttunen 2016, s. 461.

¹⁵⁹ Oikeusministeriön internetsivu.

¹⁶⁰ Tapani – Tolvanen – Hyttinen 2019, s. 18.

¹⁶¹ Melander 2002, s. 938.

päämäärän saavuttamiseen johtavat vaihtoehtoiset menettelyt. Kolmanneksi säädettävän kriminalisoinnin pitää olla ennaltaehkäisevä eli uuden rangaistussäännöksen on voitava perustellusti olettaa edes jossain määrin vaikuttavan tarkoitetulla tavalla. Neljänneksi rikosoikeudellinen laillisuusperiaate edellyttää tunnusmerkistön olevan täsmällinen ja tarkkarajainen.¹⁶²

Perus- ja ihmisoikeuksista voidaan johtaa ehdottomat rajat kriminalisoinneille. Muun muassa laillisuusperiaate on rikosoikeuden kulmakiviä. Perustuslakivaliokunta on todennut, että sakkorangaistus tarkoittaa kajoamista tuomitun omaisuuteen ja vankeusrangaistus henkilökohtaiseen vapauteen.¹⁶³ Kajoamista yksiön omaisuuteen ja henkilökohtaiseen vapauteen on Suomessa rajoitettu juuri perusoikeuksien rajoitusedellytyksillä ja kriminalisointiperiaateilla.

Kriminalisointiperiaatteet muodostuvat seuraavista periaatteista: Oikeushyvien suojelun periaate edellyttää rikosoikeuden käyttämistä vain silloin, kun sääntelyn voidaan hyvin perustein olettaa suojaavan jotakin nimettyä oikeudellista intressiä (oikeushyvää). Hyöty-haitta vertailun periaate tarkoittaa puolestaan sitä, että rangaistuksilla on saavutettava enemmän hyötyä kuin haittoja. Ultima ratio -periaate pitää sisällään vaatimuksen siitä, että rikosoikeutta on lupa käyttää vain viimekätisenä keinona. Lisäedellytyksenä on, että käytettävissä ei ole toista yhtä hyväksyttävää ja vähintään yhtä tehokasta järjestelmää.¹⁶⁴ Lisäksi kriminalisointiperiaatteisiin on tietyissä yhteyksissä katsottu kuuluviksi laillisuusperiaate ja ihmisarvon loukkaamattomuuden periaate.¹⁶⁵

5.1.1 Oikeushyvien suojelun periaate

Oikeushyvien suojelun periaate vähentää rikosoikeudellisten rangaistusten käyttöä, sillä kriminalisoinnin taustalla tulee löytyä jokin oikeushyvä, jota on tarkoitus kriminalisoinnilla suojata. Kriminalisointeja ei saa säätää tarpeettomasti ja mielivaltaisesti. Oikeushyvän käsitteeseen liittyy kiinteästi arvoarvostelmien tekeminen siitä, mitä ylipäänsä voidaan säätää rangaistavaksi¹⁶⁶ Perusteltua onkin näin nähdä, että tärkeimmät oikeushyvät palautuvat jäännöksettömästi perusoikeuksiin, kuten henki, terveys, vapaus, ruumiillinen koskemattomuus ja omaisuus. Kaikilta oikeushyviltä tätä ei kuitenkaan tarvitse edellyttää.¹⁶⁷

¹⁶² LaVL 9/2004 vp, s. 1-2.

¹⁶³ PeVL 23/1997 vp, s. 2.

¹⁶⁴ Tapani 2007, s. 404.

¹⁶⁵ Melander 2002, s. 938.

¹⁶⁶ Melander 2002, s. 946.

¹⁶⁷ Melander 2002, s. 947.

Oikeushyvien suojelun periaatteen taustalla täytyy olla rikoksen yleisestäävyys. Suojeltava oikeushyvä tulee myös sitoa yhteiskunnassa vallitseviin käsityksiin oikeudesta. Rikoslain säännöstä, joka ei vastaisi kansan oikeuskäsityksiä, ei mitä luultavimmin noudatettaisi, sillä ei olisi yleisestäävää vaikutusta eikä se näin olisi tehokas. Kaikki kansalaisten oikeustajun kannalta merkitykselliset kriminalisoinnit eivät kuitenkaan ole rinnastettavissa tehokkuusvaatimukseen.¹⁶⁸

Oikeushyvien suojelun periaatteen ydinsisältö on ennen muuta sen osoittamisessa, että rikoslain säännösten tulee ollakseen hyväksyttäviä suojella jotakin intressiä tai oikeushyvä. Toiseksi, periaate edellyttää lainsäätäjältä kriminalisoinnin tavoitteen argumentointia. Kolmanneksi periaate mahdollistaa osaksi rikoslain säännösten käytännöllisen ja tarkoituksenmukaisen jaottelun eri oikeushyviä tai elämänalueita suojaaviin rikoksiin.¹⁶⁹

Rikosoikeuden rajoista keskusteltaessa on syytä muistaa, että puhtaat moraalikriminalisoinnit eivät ole rikosoikeuden lainsäädäntöperiaatteiden mukaan hyväksyttäviä. Tästä syystä uskontorikoksissa on voitava osoittaa suojeltava erityinen oikeushyvä.¹⁷⁰ Entinen kansanedustaja Markku Pohjola totesi, että 1800-luvulla oli vallitseva käsitys sellainen, että rikos saattoi kohdistua Jumalaan, mutta oikeuskäsitys juridiikassa on muuttunut niin, että ei niinkään suojella Jumalaa oikeushyvinä, vaan ihmisten uskonnollisia tunteita, uskonnollista vapautta ja uskonrauhaa.¹⁷¹ Myös hallituksen esityksessä oikeushyvinä pidetään kansalaisten uskonnollisia vakaumuksia ja tunteita sekä uskonrauhaa yhteiskunnassa.¹⁷²

5.1.2 Hyöty-haittaperiaate

Kriminalisointien tavoitteena on ei-toivottavan käyttäytymisen esiintymisen vähentäminen tai minimoiminen, tämä on jo itsessään osoitus siitä, että lainsäädännöllä oletetaan olevan tietty vaikutus tai tiettyjä vaikutuksia.¹⁷³ Periaatteen sanoma on, että kriminalisointia tulisi välttää, mikäli siitä koituvat yhteiskunnalliset hyödyt ovat pienempiä kuin haitat. Kriminalisoinnin hyötyinä on yleensä tuotu esiin ennaltaestävä vaikutus, suojattavan oikeushyvän arvo sekä kriminalisoinnista koituvat välilliset hyödyt. Välillisenä hyötynä tulee huomioon otettavaksi muun muassa turvallisuuden tunteen lisääntyminen ja uskoa järjestelmän kykyyn ylläpitää säätämiään normeja lisäävä vaikutus. Myös niin sanotut kulttuuriset merkitykset voidaan ottaa hyötyinä huomioon. Haittoina tulevat huomioiduiksi kriminalisoinneista yhteiskunnalle aiheutuvat kustannukset, uhrille aiheutuvat kustannukset ja

¹⁶⁸ Melander 2002, s. 948.

¹⁶⁹ Melander 2008, s. 331-332.

¹⁷⁰ Nuotio 2010, s. 142.

¹⁷¹ Eduskunnan lähetekeskustelu koskien hallituksen esitystä 6/1997, PTK 17/1997 vp s. 406.

¹⁷² HE 6/1997 vp s. 127.

¹⁷³ Melander 2008, s. 471.

tekijälle aiheutuvat kustannukset. Yhteiskunnalle aiheutuu kriminalisoinneista kustannuksia kontrollikoneiston ja täytäntöönpanon ylläpidon muodossa. Yhteiskunnalle aiheutuu myös välillisiä kustannuksia. Rangaistusuhilla tehostetut toimintavapauden rajoitukset voivat alentaa taloudellista ja yhteiskunnallista toimeliaisuutta tai luoda yhteiskuntaan kielteistä ilmapiiriä, josta voi seurata myös taloudellisia menetyksiä.¹⁷⁴

Rikostorjunnan resursseja suunnataan vakavien rikosten selvittämiseen. Perussuomalaisten Lauri Heikkilä, joka toimi 2011-2015 kansanedustajana, esitti hallitukselle kirjallisen kysymyksen siitä, oliko hallitus havainnut polkupyörävarkauksien huolestuttavan lisääntymisen, ja millä keinoin polkupyörävarkauksien ehkäisemistä voisi tehostaa. Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos arvioi vuoden 2009 uhrikyselyn perusteella, että Suomessa anastetaan vuosittain 70 000-100 000 polkupyörää. Ilmoitetuistakin varkauksista selvitetään vain murto-osa. Ilmoitetuista polkupyörävarkauksista on selvitetty alle kolme prosenttia ja näitä pyöriä on löydetty vuosittain noin tuhat kappaletta. Tämä vastaa vajaa kymmentä prosenttia varastetuiksi ilmoitetuista.¹⁷⁵

Voidaankin edellä esitetyn perusteella todeta, että ainakin polkupyörästä puhuttaessa omaisuusrikoksen kriminalisointia on vaikeaa punnita hyöty-/haittaperiaatteen näkökulmasta. Hyötyyn kuuluva ennaltaestävä vaikutus ei toteudu, sillä matala kiinnijäämisriski houkuttelee pyörävarkaita. Toisaalta haittapunninnassa poliisi kuluttaa erittäin harvoin resursseja pyörävarkauksten tutkimiseen, joten taloudelliset kustannukset jäävät yhteiskunnalle näissä tapauksissa pieniksi.

5.1.3 Ultima ratio –periaate

Rikosoikeuden viimesijaisuutta perustellaan rikosoikeuden luonteella ja rangaistuksen repressiivisellä luonteella. Rikosoikeudellinen rangaistus on valtion käytössä olevista keinoista eniten yksilön oikeuksiin puuttuva.¹⁷⁶

Rikosoikeuskomitean mietinnössä todetaan, että:

”Rikosoikeudellinen järjestelmä ei ole ainoa tai edes pääasiallinen keino käyttäytymisen sääntelemiseksi yhteiskuntapolitiikan tavoitteiden mukaiseksi. Kielteistä käyttäytymistä voidaan pyrkiä poistamaan muuttamalla sitä edistäviä

¹⁷⁴ Tolvanen 2001, s. 9.

¹⁷⁵ KK 517/2012 vp – Lauri Heikkilä /ps.

¹⁷⁶ Melander 2008, s. 389.

yhteiskuntarakenteita ja oloja, kehittämällä kasvatusta tai tekemällä teknisin järjestelyin tällainen käyttäytyminen vaikeaksi tai mahdottomaksi sekä muillakin keinoilla.”¹⁷⁷

Rikoslain 17:10 kohtaan sisältyvän teon ehkäisemisessä on syytä pohtia, riittävätkö rikosoikeudellisia lievemmat keinot ei-toivotun käyttäytymisen estämiseksi. Kasvatuksella voidaan pyrkiä vaikuttamaan ihmisten käyttäytymiseen yhteiskunnassa. Yksilön syyllistyessä ei-toivottuun käyttäytymiseen herkästi etsitään syitä muun muassa kotikasvatuksesta taikka kulttuurista. Yksilön kasvatuksesta ovat pääasiallisesti vastuussa vanhemmat. Vanhempien ajatusmaailma ja kasvatustavat heijastuvat yksilön käyttäytymiseen yhteiskunnan jäsenenä. Lapsen kasvatukseen ei ole kuitenkaan mahdollista puuttua, ellei kasvatus ole rikoslain vastaista. Lastensuojelulain (13.4.2007/417) 1 §:n mukaan lain tarkoituksena on turvata lapsen oikeus turvalliseen kasvuympäristöön, tasapainoiseen ja monipuoliseen kehitykseen sekä erityiseen suojeluun. Kasvatuksessa on noudatettava lastensuojelulain periaatteita. Lainsäädännöllisesti on, kuitenkin erittäin vaikeaa kontrolloida millaisia ajatuksia perheissä jaetaan koskien esimerkiksi uskonnollisia vähemmistöryhmiä. Vaikka kasvatuksella voisikin olla merkitystä ei-haitallisen käyttäytymisen ehkäisemisessä, se ei ole kuitenkaan yksinään riittävää.

Kouluissa olisi hyvä korostaa ihmisten yhdenvertaisuutta ja tasa-arvoa, koska kouluilla on toissijainen vastuu lasten kasvatuksesta. Uskonnontunneilla opettajilla on vastuu kertoa uskonnonvapaudesta ja muiden ihmisten uskonnollisten tunteiden kunnioittamisesta.

Uskonnon oppitunneilla olisi myöskin hyvä käydä läpi muun muassa esimerkkitapauksia oikeuskäytännöstä, jossa erotellaan sallittua kritiikkiä ja kiellettyä loukkausta tiettyä uskonnollista vähemmistöryhmää vastaan. Edellä esitetyt toimenpiteet eivät kuitenkaan ole oman käsitykseni mukaan yhtä tehokkaita kuin rangaistusuhan tuoma pelotevaikutus, koska kouluopetus tavoittaa vain tietyn ikäryhmän ihmisiä. Myös perustuslakivaliokunta on todennut, että:

”Suhteellisuusvaatimus puolestaan edellyttää sen arvioimista, onko kriminalisointi välttämätön sen taustalla olevan oikeushyvän suojaamiseksi. Tältä osin tulee arvioida, onko vastaava tavoite saavutettavissa muulla perusoikeuteen vähemmän puuttuvalla tavalla kuin kriminalisoinnilla.”¹⁷⁸

¹⁷⁷ KM 1976:72, s. 41.

¹⁷⁸ PeVL 23/1997 vp, s. 2.

Lappi-Seppälän mukaan ”rikosoikeutta on lupa käyttää ainoastaan oikeushyvien suojeluun, edellyttäen, että käsillä ei ole toista moraalisesti hyväksyttävämpää sitä tehossaan kohtuullisessa määrin lähestyvää ja kohtuullisin kustannuksin toimeenpantavissa olevaa järjestelmää ja rangaistuksin saavutettavat edut ovat niiden tuottamia haittoja suuremmat.”¹⁷⁹

Ultima ratio -periaatteella ei ole arvoa rikosoikeudellisena oikeusperiaatteena. Rikosjutussa vastaajana oleva ei voi viitata siihen, että kyseinen yhteiskunnallinen ongelma, esimerkiksi varkaudet, olisi oikeammin ratkaistava sosiaaliturvaa ja kansalaispalkkaa kehittämällä.¹⁸⁰ Samalla tavalla uskonrauhan rikkomisesta epäilty vastaaja ei voi tähän periaatteeseen viitata.

5.2 Kriminalisoinnin perustelut

Vihapuheen kriminalisoinnin ensimmäinen perustelu liittyy siihen, että rasistiset ilmaisut ovat demokratian ja tasa-arvoisuuden periaatteen vastaisia. Rasistisia ilmaisuja voidaan pitää vahingollisina itsessään yksittäisen tapauksen lopputuloksesta riippumatta. Sellaiset ilmaisut eivät ole yhteensopivia ihmisarvon ja tasa-arvoisuuden kunnioittamisen vaatimusten kanssa. Rasistiset ilmaisut voivat myös johtaa sellaisiin ristiriitaisuuksiin yhteiskunnan eri ryhmien välillä, jotka saattavat vaarantaa yleisen järjestyksen ja turvallisuuden.¹⁸¹

Neuvosen mukaan nykymuotoinen vihapuheen rikosoikeudellinen sääntely on peräisin 1970-luvulta ja siinä lähtökohtana on rasismin vastustaminen. Perusta ei enää ole yhteiskuntarauhan säilyttämisessä tai poliittisten asetelmien turvaamisessa vaan yleisessä ihmisarvon kunnioittamisessa. Toisen maailmansodan tapahtumat ja etninen sorto eri puolilla maailmaa ovat osoittaneet, kuinka äärimmäisistä sanoista voidaan siirtyä äärimmäisiin tekoihin. Vihapuhe myös luo turvattomuutta, alemmuuden tunnetta ja näin vaikuttaa kohteena olevien ihmisten henkiseen hyvinvointiin.¹⁸² Ihmisarvon kunnioittaminen ja yhteiskuntarauha kulkevat minun näkemykseni mukaan kuitenkin käsi kädessä. Kriminalisointi on tarpeen rasismin levittämisen estämiseksi. Vähemmistövaltuutettu totesi kannanotossaan, että sananvapaudessa on kunnioitettava ihmisarvoa. Valtuutetun mukaan rasistiset ilmaisut loukkaavat viestin kohteena olevia ihmisiä, syventävät ennakkoluuloja vähemmistöjä kohtaan ja pahimmillaan levittävät vihaa.¹⁸³

¹⁷⁹ Lappi-Seppälä s. 33.

¹⁸⁰ Nuotio 1998a, s. 516.

¹⁸¹ Ilman 2005, s. 27-28.

¹⁸² Neuvonen, Edilex uutinen 2015.

¹⁸³ Vähemmistövaltuutetun kannanotto, edilex uutinen 2007.

Ihmisarvoa loukkaavien ilmaisujen salliminen voi johtaa ääritapauksissa jopa etnisiin sortoihin. Tällaisten ilmaisut luonnollisesti vaarantavat yhteiskuntarauhan.

Toiseksi rasististen ilmaisujen voidaan katsoa vahingoittavan tunnistettavia etnisiä ryhmiä, jotka ovat ilmentymien kohteina. Tällaisen vahingon katsotaan syntyvän vahingoittamalla etnisen ryhmän mainetta, millä on kielteisiä seurauksia kyseisen ryhmän jäsenille sekä sellaisilla lausunnoilla, jotka vahvistavat ja lujittavat vakiintunutta käsitystä siitä, että tietyt ryhmät ovat alemmalla tasolla.¹⁸⁴ Euroopan ihmisoikeustuomioistuin on lausunut, että vihapuheet, jotka saattavat loukata henkilöitä tai -ryhmiä, eivät nauti yleissopimuksen 10 artiklan suojaa. EIT on korostanut myös, että suvaitsevaisuus ja kaikkien ihmisten yhdenvertaisen arvon kunnioittaminen ovat demokraattisen ja moniarvoisen yhteiskunnan perusta. Tämän seurauksena demokraattisissa yhteiskunnissa voidaan periaatteessa pitää tarpeellisena määrätä seuraamuksia tai jopa estää kaikkea suvaitsemattomuuteen perustuvaa vihaa levittäviä, yllyttäviä, edistäviä tai oikeuttavia ilmaisumuotoja.¹⁸⁵

Yksilöille aiheutuvat haitalliset vaikutukset voidaan laskea kolmanneksi rasististen ilmaisujen aiheuttamaksi haittamuodoksi.¹⁸⁶ Rikosoikeuden yleisiä oppeja koskevassa hallituksen esityksessä on todettu, että rikokset, joiden motiivina on ollut muukalaisvihamielisyys tai vihamielisyys erilaisia vähemmistöryhmiä kohtaan, tulisi arvostella keskimääräistä ankarammin. Suomessa mielessä ovat olleet ennen kaikkea pakolaisiin ja maahanmuuttajiin kohdistuvat rikokset; toisaalta sama asetelma syntyy myös, kun rikoksen motiivina on ollut esimerkiksi uhrin uskonto tai etninen alkuperä. Rikokset, jotka kohdistuvat suojaan kaipaaviin vähemmistöryhmiin, ovat keskimääräistä moitittavampia, sillä ne vaarantavat näihin ryhmiin kuuluvien asemaa, oikeuksia ja turvallisuutta tavalla, joka usein ylittää vastaavantyyppisen keskimääräisrikoksen edustaman haitan. Rasistisista motiiveista tehty rikos saattaa herättää uhrissaan vakavia pelkotiloja, koska hän ei ole joutunut rikoksen uhriksi sattumalta, vaan sellaisen yleensä näkyvän ominaisuutensa vuoksi, joka altistaa hänet mahdollisesti jatkossakin rikoksen kohteeksi.¹⁸⁷ Turvattomuuden tunne saattaa rajoittaa vähemmistöryhmään kuuluvan henkilön perustuslaissa turvattua liikkumisvapautta. Muut vihapuheesta yksilölle aiheutuvat haitalliset vaikutukset voivat olla vihan kohtaaminen, syrjäytyminen yhteiskunnasta, mielenterveysongelmat sekä työllistymisvaikeudet. Nuotion mukaan

¹⁸⁴ Illman 2005, s. 28.

¹⁸⁵ EIT Erbakan v. Turkki, kohdat 56-57.

¹⁸⁶ Illman 2005, s. 28.

¹⁸⁷ HE 44/2002 vp, s. 192.

uskonrauhan täytyy hyväksyttävältä ytimeltään palautua yksilön oikeuteen harjoittaa uskontoaan tarvitsematta kohdata tämän uskonsa vuoksi vihaa, syrjintää ja muuta uhkaa.¹⁸⁸

Illman perustelee viharikosten tuomittavuutta myös sillä, että demokraattiset ihanteet ja arvot, sisältävät ajatuksen, että tasa-arvo, koskemattomuus ja henkilökohtainen turvallisuus ovat suojelun arvoisia etuja. Toinen vaikuttava tekijä on todennäköisesti se tosiasia, että Suomi on muun muassa noudattanut kansainvälistä yleissopimusta kaikenlaisen rotusyrjinnän poistamisesta, mikä tarkoittaa, että maamme on kansainvälisen oikeuden mukaan velvoitettava pitämään voimassa useita kriminalisointeja rasistisista teoista.¹⁸⁹

¹⁸⁸ Nuotio 2010, s. 142.

¹⁸⁹ Illman 2005, s. 26.

6 JOHTOPÄÄTÖKSET

Kotimaisessa oikeuskäytännössä uskonrauhan rikkomista koskeissa tapauksissa sekä tuomiot että tuomioiden perustelut vaikuttavat olevan yhtenäisiä. Uskonrauhan rikkomisesta on tuomittu sakkorangaistuksia. Herjaamisen tai häpäisemisen kohteena ovat useimmiten olleet muslimien pyhänä pitämät asiat, kuten Allah, Koraani sekä Profeetta Muhammad.

Rikoslain 17 luvun 10 § suojaa uskonnollisia tunteita. Kriminalisointia on perusteltu yleisellä järjestyksellä ja uskonnollisilla tunteilla. Perustelut eivät ole muuttuneet viimeisimpien vuosikymmenten aikana.

Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen käytännön mukaan yleisesti ottaen poliittista puhetta tai keskustelua voidaan Euroopan ihmisoikeussopimuksen mukaan rajoittaa vain pakottavin perustein, vaikka ne olisivatkin loukkaavia tai järkyttäviä. Maahanmuuttopolitiikassa politiikoilla on kuitenkin vastuu pidättäytyä käyttämästä vihamielisiä ja halventavia ilmaisuja. Ottaen huomioon, että Suomeen on saapunut viime vuosina eniten turvapaikanhakijoita Irakista, Afganistanista ja Somaliasta¹⁹⁰, toisin sanoen muslimienemmistöisistä maista, politiikassa maahanmuuttokeskustelu väistämättä on kohdistunut muslimeihin välillä aika ikäväänkin sävyyn. Kuten aiemmin todettu sananvapaus pitää sisällään myös shokeeraavia ja järkyttäviä ilmaisuja.¹⁹¹

Kun ilmaisun ainoana tarkoituksena on loukata uskontoryhmää tai henkilöä, asianmukainen seuraamus ei ole lähtökohtaisesti yleissopimuksen 10 artiklan vastainen.¹⁹² Lisäksi ilmaisut, joilla pyritään levittämään, yllyttämään tai perustelemaan suvaitsemattomuuteen, mukaan lukien uskonnolliseen suvaitsemattomuuteen, perustuvaa vihaa, eivät nauti sananvapauden suojaa.¹⁹³ Edellä mainitut Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen soveltamat periaatteet eivät kuitenkaan estä islamin arvostelua. Sananvapauden kuuluu oikeus kritisoida uskontoja.

Yleisessä keskustelussa islamia ja muslimeja on syytetty sananvapauden rajoittamisesta erityisesti Muhammad-pilakuvan julkaisun jälkeen tapahtuneista rauhattomuuksista. Suomessa uskonrauhan rikkominen ei suojele ainoastaan islamilaisen rekisteröityneen yhdyskunnan pyhinä pitämiä asioita, vaan kaikkien rekisteröityjen uskonnollisten yhdyskuntien pyhänä pitämiä asioita.

¹⁹⁰ Maahanmuuttoviraston tilasto turvapaikkahakemuksista.

¹⁹¹ EIT Lingens v. Itävalta, kohta 41.

¹⁹² EIT Genner v. Itävalta, kohta 36.

¹⁹³ EIT E.S v. Itävalta, kohta 43.

Uskonto sananvapauden sääntelyperusteena nousee esille nykyään muiden uskontojen kuin kristinuskon yhteydessä ja kysymyksessä ovat pääsääntöisesti yksittäiset kohut. Ongelmalliseksi keskustelun sananvapausnäkökulmasta tekee EIT:n uskonnolle antama suoja, jossa valtion harkintamarginaali uskonnollisen materiaalin rajoittamisessa on laaja. Uskonnon asemasta kertoo myös, se että Yleisradiolla on erillinen ohjeistus hartausohjelmistojen esittämiseen ja sähköisessä mainonnassa uskonnollisia ohjelmia ei saa katkaista mainoksin.¹⁹⁴

EIT on todennut, että jäsenvaltioilla on harkintavaltaa sananvapauden rajoittamiseksi¹⁹⁵ ja harkintamarginaali sananvapauden rajoittamisessa on yleisesti laajempi asioissa, jotka voivat loukata henkilökohtaisia vakaumuksia moraalien tai erityisesti uskonnon alalla.¹⁹⁶

Jokaisen tuoreessa muistissa on edelleen Charlie Hebdon tapahtumat vuonna 2015, jossa aseistuneet miehet hyökkäsivät ranskalaisen Charlie Hebdo -satiirilehden toimitukseen. Iskussa sai surmansa 12 ihmistä. Terrori-iskun taustalla oli satiirilehdessä profeetta Muhammadista piirretty pilakuva. Isku sai poikkeuksellisesti maailmanlaajuisen valtionpäämiesten huomion. Eurooppaa järkyttäneestä iskusta seurasi myös poikkeuksellisen pitkä ja laaja julkinen keskustelu uskonnosta, terroristista ja sananvapaudesta. Julkisuus ei niinkään joutunut teon mittakaavasta. Isku toi uskonnolla motivoidun terrorin näkyväksi eurooppalaisille ja horjutti suvaitsevan ja moniarvoisen Euroopan perustaa.¹⁹⁷

Viimeisin uskonnon nimessä tapahtunut kostoisku on vielä tuorempi, lokakuun 16. päivä 2020. Tuona päivänä 18-vuotias tsetseenimies murhasi historianopettajana toimineen Samuel Patyn ja leikkasi hänen päänsä irti kostoksi hänen sananvapausopetuksestaan. Samuel Paty oli näyttänyt luokassa opiskelijoilleen Muhammedista tehtyjä pilakuvia, jollaiset ovat suututtaneet muslimeja ympäri maailman.¹⁹⁸

Islamin käsitys jumalanpilkasta on laajempi ja sen täyttymiskynnys matalampi kuin kristinuskon. Muhammadiin kohdistunutta pilkkaa ei voisi ahtaasti islamin oppia tulkiten katsoa jumalanpilkaksi, vaan sen voisi luokitella uskontokunnan muutoin pyhänä pitämänä pilkkana, sillä Muhammadia pidetään ihmisenä.

¹⁹⁴ Neuvonen 2012, s. 211.

¹⁹⁵ EIT Genner v. Itävalta, kohta 33.

¹⁹⁶ EIT Wingrove v. Iso Britannia, kohta 58.

¹⁹⁷ Karhula artikkeli koskien Charlie Hebdon pilakuvia.

¹⁹⁸ Töyrylä 2020, uutiset koskien Samuel Patyn murhaa.

Toisaalta Muhammadiin kohdistuvan pilkka olisi tulkittavissa jumalanpilkaksi johtuen tämän asemasta Allahin tahdon ilmoittajana. Pelkän kuvan tekeminen Allahista toteuttaa islamissa jo jumalanpilkan tunnusmerkistön, sillä uskonto kieltää ankarasti tämän kuvaamisen. Islam kieltää periaatteessa myös ihmisen kuvaamisen.¹⁹⁹

Arabimaissa ollaan arabimediaa tutkineen Mohammed el-Nawawyn mukaan yleisesti sitä mieltä, että länsimaat kohtelevat eri etnisiä ryhmiä sananvapauden kannalta eriarvoisesti. Monissa lehtihaastatteluisissa Ranskan ja Pohjois-Afrikan muslimit ovat nostaneet esiin tapauksia, joissa juutalaisiin kohdistuva pilanteko on tulkittu kiihotukseksi kansanryhmää kohtaan.

Tunnetuin on kamerunilais-ranskalaisen koomikon Dieudonné M’bala M’balan tapaus. M’bala M’bala joutui perumaan näytöksensä, kun Ranskan silloinen sisäministeri Manuel Valls puuttui hänen juutalaisvastaisiksi tulkittuihin esityksiinsä. Monet muslimit kokevat, että Euroopassa antisemitismiin suhtaudutaan vakavammin kuin islaminvastaisuuteen.²⁰⁰

Tässä on kuitenkin hiuksenhieno ero juutalaisten ja muslimien välillä juridisessa mielessä. Juutalaisuus on etninen uskonto, mikä tarkoittaa sitä, että uskonto voidaan yhdistää tiettyyn kansaan, tässä tapauksessa juutalaisiin. Hindulaisuus on taas hindujen etninen uskonto. Islam on sen sijaan universaali uskonto, joka ei yhdisty mihinkään erityiseen ryhmään. Moni saattaa virheellisesti ajatella, että islam olisi arabien etninen uskonto, mutta tämä ei pidä paikkansa, sillä muslimeja on monesta eri etnisestä taustasta. Ottaen huomioon, ettei Ranskan lainsäädännössä ole uskonrauhan rikkomista vastaavaa säännöstä, muslimien pyhänä pitämien asioiden pilkkaaminen ei ole Ranskassa tuomittavaa. Sen sijaan etnisen uskonnon arvojen pilkkaaminen voidaan tulkita kiihottamiseksi kansanryhmää vastaan.

Edellä mainitut molemmat terrori-iskut tapahtuivat juuri Ranskassa, mutta miksi? Taustalla saattaa olla kyse juurikin EIT:n jäsenvaltioille antamasta laajasta harkintamarginaalista uskonnon alalla. Kuten aiemmin on todettu, kun valtiolla on laaja harkintamarginaali, ihmisoikeussopimus ei luo yhdenmukaista ihmisoikeussuojaa kaikkialle Eurooppaan, sillä sen soveltaminen johtaa erilaiseen lopputulokseen eri jäsenvaltioissa. Tilanne, jota pidetään yhdessä jäsenvaltiossa esimerkiksi sananvapauden loukkauksena, ei ole välttämättä sitä toisessa jäsenvaltiossa. Ranska on tästä hyvä esimerkki, jossa sananvapauden kuuluu myös uskonnollisten arvojen pilkkaaminen.

¹⁹⁹ Tulkki 2008, s. 93.

²⁰⁰ Virkama 2015, artikkeli koskien Profeetta Muhammediin kohdistuneesta arvostelusta ja sananvapaudesta. ks. tarkemmin EIT M’bala M’bala v. Ranska 20.10.2015.

Euroopan neuvoston piirissä on käsitelty uskonnon ja rikosoikeuden suhdetta. Päätelmä oli, että uskonnollisia ryhmiä tulisi suojata samaan tapaan kuin muitakin suojaa tarvitsevia ryhmiä, mutta tarvetta erilliselle uskonrauhan rikkomista koskevalle rikosoikeudelliselle sääntelylle ei enää ole. Moniarvoisessa yhteiskunnassa uskontokysymyksiä tulee voida käsitellä vapaasti ja periaatteellisten näkökohtien estämättä. Tämän vuoksi Nuotion mukaan jumalanpilkka- ja uskonrauhanrikkomiskriminalisoinnit tulisi kumota, kun taas vastaavasti viharikosten sääntelyssä tulisi ottaa huomioon myös uskonnollisten ryhmien tarpeet.²⁰¹

Euroopan neuvoston puitepäätöksessä, joka koskee rasismia ja muukalaisvihan tiettyjen muotojen ja ilmaisujen torjumista rikosoikeudellisin keinoin, jäsenvaltioille on asetettu velvoite ryhtyä toimenpiteisiin varmistaakseen, että tahalliset teot säädetään rangaistaviksi. Rangaistavaksi puitepäätöksen 1 artiklan a kohdan mukaan tulisi säätää julkinen yllyttäminen väkivaltaan tai vihaan, joka kohdistuu rodun, ihonvärin, uskonnon, syntyperän taikka kansallisen tai etnisen alkuperän mukaan määräytyvään ihmisryhmään tai tällaisen ryhmän jäseniin. Edellä a alakohdassa tarkoitetun teon suorittaminen levittämällä tai jakamalla julkisesti kirjoituksia, kuvia tai muuta katsotaan myös tunnusmerkistön täyttyvän.²⁰² Suomessa puitepäätöstä vastaava kriminalisointi on rikoslain 11 luvun 10 pykälä kiihottaminen kansanryhmää vastaan sekä samaisen luvun 11 pykälä, joka koskee törkeää kiihottamista kansanryhmää vastaan. Uskonnolliseen ryhmään kohdistuva uhkailu, panettelu sekä solvaaminen on kriminalisoitu edellä mainituissa säännöksissä.

Uskonrauhan rikkomista koskevan säännöksen tarpeellisuutta on pohdittu pitkään. On esitetty näkemyksiä, että säännös estää uskontojen arvostelun ja rajoittaa sananvapautta. Hallituksen esityksessä on tunnustettu, että jumalanpilkkaa koskeva erillinen säännös rikoslainsäädännössä voi antaa uskonnollisille ääriliikkeille tai uskonasioissa suvaitsemattomille ihmisille mahdollisuuden käyttää rikoslakia uskontoon kohdistuvan yhteiskunnallisen keskustelun tai uskonasioita käsittelevän taiteellisen ilmaisun rajoittajana.²⁰³ Uskonrauhan rikkomisen kriminalisoinnin osalta ongelmat sääntelyssä liittyvät sen ongelmalliseen suhteeseen ennen kaikkea sananvapautteen, mutta tämän lisäksi sitä voidaan luonnollisesti pitää myös itse uskonnon- ja omantunnonvapauden kannalta ongelmallisena. Yhdenvertaisuuden kannalta varsin keskeisenä ongelmana voidaan myös aivan lähtökohtaisesti pitää ajatusta siitä, että erityisesti tietyn tyyppiset vakaumukset ja niihin sitoutuneiden ihmisten tunteet ja vakaumukset nauttivat suojausta, jota ei ole suotu muille vakaumuksille. Ylipäätään tunteiden suojaamista toisten loukkaaviltakin mielipiteiltä voidaan moniarvoisessa yhteiskunnassa

²⁰¹ Nuotio 2009.

²⁰² Neuvoston puitepäätös 2008/913/YOS.

²⁰³ HE 6/1997 s. 128.

pitää ongelmallisena suojattavana oikeushyvinä, ja tästä syystä moni eurooppalainen valtio on luopunut tämänkaltaisista kriminalisoinneista.²⁰⁴ Pelkästään uskonrauhan rikkomista koskevan säännöksen kumoaminen ei kuitenkaan takaa yhdenvertaisuutta eri uskontoja tunnustaville ihmisille. Esimerkkinä erilaisesta kohtelusta mainittakoon Suomen evankelisluterilaiselle ja ortodoksiselle kirkolle myönnetty oikeus kerätä kirkollisveroa. Muilla rekisteröidyillä uskonnollisilla yhdyskunnilla ei ole vastaavaa oikeutta. Rekisteröidyt uskonnolliset yhdyskunnat rahoittavat toimintansa jäsenmaksuilla ja lahjoituksilla.

Vuoden 2011 muutoksen jälkeen kiihottamisrikoksen soveltamisala kattaa rasististen motiivien lisäksi myös muita vihaan perustuvia motiiveja. Nykyinen kriminalisointi suojaa uskonnollisia kansanryhmiä riippumatta siitä, kuuluvatko sen jäsenet kirkkoon tai onko ryhmä ylipäättään järjestäytynyt²⁰⁵.

Moni ajattelee, ettei jumalanpilkkasäännöksellä ole enää sijaa nykyisessä modernissa yhteiskunnassamme. Lisäksi säännös nähdään sananvapauden rajoittajana. Itse en allekirjoita näitä näkemyksiä. Kuten tutkielmassa on aiemmin tullut esille, sananvapauden käyttöön kuuluu aina vastuu. Vastuu on asetettu esimerkiksi RL 24:9:n kunnianloukkaussäännöksessä, joka kieltää toisen halventamista. Säännöksen kumoaminen voisi mahdollisesti johtaa siihen, että uskonnollisiin vähemmistöryhmiin kuuluvat ihmiset eivät uskaltaisi osallistua jatkossa julkiseen keskusteluun, sen vuoksi, että keskustelussa heidän uskonnollisia tunteitaan saatettaisiin loukata. Tämä johtaisi itsesensuuriin ja sananvapauden tarkoitus kääntyisi siten itseään vastaan.

Kiihottamisrikos ei minun näkemykseni mukaan riitä yksinään suojaamaan uskonnollisia vähemmistöjä, sillä näissä pykälissä oikeushyvinä pidetään eri asioita. Kiihottamisrikoksessa tyypillinen tekotapa on kohdistaa uhkauksia, solvauksia ja panettelua sisältäviä lausumia esimerkiksi juutalaisiin tai muslimeihin. Myös kristittyihin kohdistetut lausumat voivat täyttää tunnusmerkistön. Rangaistussäännöksellä ei suojata uskontoa sellaisenaan, uskonnollisia tapoja tai instituutioita vaan niitä ihmisiä, jotka tunnustavat tiettyä uskontoa. Uskonnollisia tapoja, jotka ovat yhteen sopimattomia jokaiselle kuuluvien ihmisoikeuksien kanssa, täytyy luonnollisesti saada arvostella julkisesti. Sama koskee uskonnollisten instituutioiden vallankäyttöä. Tällainen kritiikkioikeuden käyttö on erotettava uskontoa tunnustaviin henkilöihin kohdistuvista lausumista.²⁰⁶

²⁰⁴ Heikkonen 2012, s. 561.

²⁰⁵ Neuvonen 2012, s. 412-413.

²⁰⁶ Vrt. Illman 2012, s. 220-221. Säännöshistoria – perinteisesti uskonrauhan rikkomista ei ole nähty vähemmistöjä suojaavana/rasistisena rikoksena.

Myöskään RL 17:10:n tarkoituksena ei ole suojata uskonnollisia instituutioita, ja säännös mahdollistaa myös asiallisen kritisoimisen. Sen tarkoituksena on suojata kirkon tai uskonnollisen yhdyskunnan pyhänä pitämiä arvoja sekä uskovaisten uskonnollisia tunteita, joka ei sellaisenaan sisälly kiihottamisrikoksen suojeltaviin oikeushyviin. Mielestäni RL 17:10 on tarpeellinen yhteiskuntajärjestyksenkin vuoksi. Ilman tällaista säännöstä ei voitaisi puuttua vähemmistöuskontojen pyhänä pitämien arvojen häpäisemiseen ja herjaamiseen. Tällaiset sananvapauden nimissä toteutettavat loukkaukset johtavat yhteiskuntarauhan järkkymiseen.

Sananvapauteen nojautuen kirkon tai muun rekisteröidyn uskonnollisen yhdyskunnan pyhänä pitämien asioiden tarkoituksellinen pilkkaaminen ei edistä keskustelua vaan lisää yhteiskunnassa vastakkainasettelua. Sananvapautta ei saa käyttää muiden vapauksien loukkaamiseen. Hyötyhaittapunninnassa kriminalisoinnista on enemmän hyötyjä kuin haittoja. Hyötyinä ovat uskonrauha yhteiskunnassa, yleisen turvallisuuden säilyttäminen sekä yleisen keskustelun pitäminen asiallisella tasolla ja estää vihapuhetta. Kriminalisoinnit työllistävät esitutkintaviranomaisia ja kuluttavat heidän resurssiaan. Uskonrauhan rikkomisessa tunnusmerkistön edellyttämä julkisuusvaatimus pitää sanotut resurssit alhaisina, koska esitutkintaviranomaisten ei tarvitse käyttää pitkiä aikoja näytön keräämiseksi verrattuna talousrikoksiin. Haittavaikutuksina voidaan todeta, että säännös kaventaa ilmaisunvapautta ja vähentää erilaisia näkemyksiä julkisessa keskustelussa. Uskonrauhan rikkomispykälä voi tarkoituksensa vastaisesti lisätä katkeruutta ja ennakkoluuloja uskonnollisia vähemmistöjä kohtaan, koska äärioikeistoryhmät voivat lisätä kannatustaan väittämällä muslimien ja juutalaisten olevan lainsäädännöllisesti etuoikeutetussa asemassa.

Joka tapauksessa tulevaisuudessa sananvapauden ja uskonnonvapauden kunnioittamisen väliset jännitteet työllistävät yhä useammin ihmisoikeustuomioistuinta, sillä populismi on saanut lisää kannatusta Euroopassa. Hallitusten tehtävänä on tästä huolimatta varmistaa uskonnollisten ja ei-uskonnollisten ryhmien välillä rauhanomainen rinnakkaiselo sekä edistää suvaitsevaista ilmapiiriä.²⁰⁷ Demokratian perusta on kaikkien ihmisten suvaitsevaisuus ja yhdenvertaisen ihmisarvon kunnioittaminen ja moniarvoinen yhteiskunta. Tästä seuraa, että periaatteessa voidaan pitää välttämättömänä demokraattisessa yhteiskunnassa ehkäistä kaikkia ilmaisumuotoja, jotka edistävät, kannustavat tai edistävät uskonnolliseen suvaitsemattomuuteen perustuvaa vihaa.²⁰⁸

²⁰⁷ EIT E.S v. Itävalta, kohta 53.

²⁰⁸ EIT Feret v Belgia, kohta 64.